

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**KALKINMA AJANSLARININ İŞLEVSELLİĞİNE
YÖNELİK
KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA CELALEDDİN DÖNMEZ

İSTANBUL, 2013

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KENTSEL SİSTEMLER VE ULAŞTIRMA YÖNETİMİ

KALKINMA AJANSLARININ
İŞLEVSELLİĞİNE YÖNELİK
KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA CELALEDDİN DÖNMEZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. SIRMA TURGUT

İSTANBUL, 2013

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KENTSEL SİSTEMLER VE ULAŞTIRMA YÖNETİMİ

Tezin Adı : Kalkınma Ajanslarının İşlevselliğine Yönelik
Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım
Öğrencinin Adı Soyadı : Mustafa Celaleddin DÖNMEZ
Tez Savunma Tarihi : 25.04.2013

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Tunç BOZBURA
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Prof.Dr.Mustafa ILICALI
Program Koordinatörü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Doç.Dr.Sırma TURGUT

Üye
Doç.Dr.Pelin Pınar ÖZDEN

Üye
Yrd.Doç.Dr.Nilgün CAMKESEN

TEŞEKKÜR

Öncelikle; hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak, beni yetiştiren ve bugünlere gelmemde çok büyük emekleri olan sevgili annem ve babama, ayrıca bu tezi yazmamda bana her türlü desteği veren mesai arkadaşlarıma ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bunun dışında, tez danışmanım olmayı kabul eden ve kıymetli zamanını bana ayıran değerli hocam Doç. Dr. Sırma TURGUT'a, ve Doç. Dr. Pelin Pınar ÖZDEN ile Doç. Dr. Nilgün CAMKESEN'e teşekkürleri bir borç bilirim.

İSTANBUL 2013

MUSTAFA CELALEDDİN DÖNMEZ

ÖZET

KALKINMA AJANSLARININ İŞLEVSELLİĞİNE YÖNELİK KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM

Mustafa Celaleddin DÖNMEZ

Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Sırma TURGUT

Nisan 2013, 135 Sayfa

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm dünyada hissedilen çok yönlü bir dönüşüm yaşanmıştır. Yereldeki ihtiyaçların merkez tarafından verimli, hızlı, etkin ve ekonomik olarak sağlanması zorlaşmış, yerel yönetimlere daha fazla söz hakkı verilmesi gerekmiştir. Yerelde kaynaşma ve ortak karar almayı esas alarak, bölgenin ortaklaşa kalkındırılması ön plana çıkmıştır. Halka hizmet sunulmasında etkinliğini artırmak ve bölgenin gelişme ivmesini hızlandırmak amacıyla, bölgesel ölçekteki kurumların gerekliliği benimsenmiştir.

Bu tezde; dünyada 1930'lerden itibaren kurulmaya başlanan, ülkemizde yönetim sistemine çok geç girebilmiş olan, kalkınma ajansları ile ajansların Avrupa Birliği sürecinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi açısından rolleri ve son yıllarda Avrupa Birliği sürecinde Kalkınma Ajanslarının açılmasıyla gelişen bu süreçte yaşanmakta olan dönüşümün bölgesel kalkınma politikaları açısından yol açtığı yeni durum ve bölgesel farklılıkların oluşmasına sebep olan faktörler değerlendirilecektir.

Bu çalışmada; bölgesel kalkınmaya ilişkin kavramlar gözden geçirilecek, Dünyadaki bölgesel kalkınma yöntemleri ve bölgesel kalkınma ajanslarının tarihsel gelişim süreçleri incelenecek. Türkiye'deki Kalkınma Ajansı deneyimleri, hukuki altyapıları ve işlevsellikleri irdelenmiştir. Sonuç bölümünde ise tez konusu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak ajansların olumlu ve olumsuz yönleri belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma Ajansı, Kalkınma Ajansı, Kalkınma Ajanslarının İşlevselliği, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması, Bölgeselleşme

ABSTRACT

A COMPARATIVE APPROACH INTENDED TO DEVELOPMENT AGENCIES FUNCTIONALITY

Mustafa Celaleddin DÖNMEZ

Urban Systems and Transportation Management

Thesis Advisor: Doc.Dr.Sırma TURGUT

April 2013, 135 Pages

Since the second half of the last century there was a multi-faceted transformation which is felt all over the whole world. Requiring the needs of local by the central administrations fast,efficient and economical got difficult and a need of giving more voice to local authorities appeared. Based on the incorporation and co-decision in local , the region's development collectively took over. With the aim of increasing the efficiency of servicing to public and fastening the regions development acceleration ,requirement of foundations in regional scale appeared.

In this thesis; development agencies which is founded since 1930's in the world and lately entered to our management system and the agencies roles about removing regional development diversities in European Union process will be considered. The factors cause new regional differences and new approaches about regional development politics which are occured by the transformation that is being lived by the opening process of development agencies will be considered.

In this study; the concepts related to regional development will be checked out. The regional development methods in the world and development agencies' historical improvement process will be looked over. Experiences, functionalities and judicial base of Development Agencies in Turkey are examined. In the results, the agencies positive and negative sides are definedby making a general consideration about thesis subject.

Keywords: Regional Development Agency, Development Agency, Functionality Of Development Agency, Statistical Region Units Classification, Regionalization

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR	ix
ŞEKİLLER	xi
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. KALKINMA AJANSLARINA KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	4
2.1 KALKINMA AJANSLARINA KAVRAMSAL YAKLAŞIM	4
2.1.1 Kalkınma Ajansı Kavramı.....	4
2.1.2 Bölgeselleşme Kavramı	6
2.1.3 Bölgesel Farklılıklar	7
2.2 BÖLGESELLEŞMENİN TARİHSEL SÜRECİ, YENİ BÖLGEÇİLİK AKIMLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA.....	15
2.2.1 Bölgeselleşmenin Tarihsel Süreci.....	15
2.2.2 Bölge Kavramının Değişen Anlamı ve Yeni Bölgeçilik Akımları.....	18
2.2.3 Türkiye’de Bölge Kavramının Değişimi.....	22
2.2.4 Sürdürülebilir Kalkınma	28
2.2.4.1 Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma.....	30
3. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE İSTATİSTİKÎ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (İBBS).....	30
3.1 BÖLGE SINIFLANDIRMALARI.....	30
3.1.1 Homojen Bölge Sınıflandırması (1963-70)	32
3.1.2 Polarize Bölge Sınıflandırması (1982)	32
3.1.3 İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (2002).....	33
3.2 AB’de NUTS Sistematiği	33
3.2.1 Türkiye’de İBBS Sistematiği	38
4. KALKINMA AJANSLARI VE TÜRKİYE’DEKİ GİRİŞİMLER	44
4.1 KALKINMA AJANSLARI	44

4.1.1 Kalkınma Ajanslarının Amaç ve İşlevleri.....	46
4.1.2 Kalkınma Ajanslarının Yapıları	47
4.1.3 Kalkınma Ajanslarının Finansmanı	48
4.2 TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARI.....	51
4.2.1 Kurumsal Yapı.....	52
4.2.2 Kalkınma Ajanslarının Hukuki Temeli.....	53
4.2.3 Kalkınma Ajanslarının Denetimi.....	54
5. KALKINMA AJANSLARINDA İŞLEVSELLİK SORUNU VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İŞLEVSELLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ	55
5.1 DÜNYADA KALKINMA AJANSI UYGULAMALARI	55
5.2 ABD’DE KALKINMA AJANSLARI’NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMALARI	56
5.3 AB’DE BÖLGESEL POLİTİKALARIN TARİHSEL GELİŞİMİ. 59	
5.3.1 AB’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı	61
5.3.2 AB’de BKA Örnekleri ve Uygulama Yöntemleri.....	63
5.3.2.1 Polonya.....	67
5.3.2.2 İngiltere.....	75
5.3.2.3 Fransa	79
5.3.2.4 İtalya	81
5.3.2.5 Almanya.....	83
5.3.2.6 İspanya.....	84
5.3.2.7 Hollanda.....	85
5.4 TÜRKİYEDE KALKINMA AJANSI DENEYİMLERİ	86
5.4.1 Çukurova Kalkınma Ajansı (CKA).....	89
5.4.2 İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	90
5.4.3 İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA).....	91
5.5 Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporunun Değerlendirilmesi	94
5.6 Bölge Planları.....	105
5.6.1 2010-2013 İstanbul Bölge Planı	108

5.7 KALKINMA AJANSLARINDA İŞLEVSELLİĞİN UYGULAMA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ	114
6. SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	131

TABLolar

Tablo 2.1: Türkiye’de düzey-2 bölgeleri, GSYH (Milyon Euro SGS*) ve kişi başına GSYH (Euro SGS)	9
Tablo 2.2: Gelişmişlik endeksine göre kademeli il grupları [DPT 2003]	11
Tablo 2.3: Beş yıllık kalkınma planları (1963-2005 Dönemi)	26
Tablo 3.1: AB’deki NUTS düzeyleri nüfus eşikleri	35
Tablo 3.2: AB üyesi ve AB’ye aday ülkelerde NUTS düzeyleri.....	37
Tablo 3.3: Türkiye NUTS (İBBS) karakteristikleri karşılaştırması.....	39
Tablo 4.1: Ülkelere göre kalkınma ajanslarının gelir kaynakları.....	50
Tablo 4.2: Türkiye’deki kalkınma ajanslarının yapısı.....	52
Tablo 5.1 Avrupa birliğinde kalkınma ajanslarının kurulma dönemleri.....	63
Tablo 5.2 AB ülkelerindeki program ve hedefler.....	64
Tablo 5-3: Polonya’da istatistiki bölge birimleri.....	68
Tablo 5.4: Kalkınma Ajanslarının Kurucuları.....	70
Tablo 5.5: Kalkınma ajanslarının ana hissedarları.....	71
Tablo 5.6: Fon kaynakları.....	72
Tablo 5.7: Almanya Kalkınma Ajansları	83
Tablo 5.8: Üç Düzeyde Yapılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması	87
Tablo 5.9: 2011 Yılı Ocak-Aralık dönemi bütçe gelirleri.....	92
Tablo 5.10: 2011 Mali destek programı.....	93
Tablo 5.11: Kalkınma Ajansları 2011 yılı gelir bütçesi gerçekleştirmeleri (TL).....	95
Tablo 5.12: Kalkınma Ajansları 2011 yılı gider hedef ve gerçekleştirmeleri (TL)....	96
Tablo 5.13: 2011 Yılı teklif çağrısı uygulamaları (Bin TL).....	98
Tablo 5.14 : Duyurulan ve sonuçlanan destek programları (2011)	99
Tablo 5.15: 2011 Yılı doğrudan faaliyet destek programları (Bin TL).....	102
Tablo 5.16: 2011 yılı GÜdümlü Proje Desteği Uygulamaları.....	103
Tablo 5.17: 2011 Yılı uygulamaları (Bin TL) güdümlü proje desteği.....	103
Tablo 5.18: 2011 Yılı Teknik Destek Uygulamaları.....	104
Tablo 5.19: 2010-2013 İstanbul bölge planı gelişme eksenleri ve stratejik Amaçları.....	109
Tablo 5.20: Planı hazırlarken faydalanılan kaynak listesi.....	112

Tablo 5.21: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri.....	116
Tablo 5.22: Ülkelere göre kalkınma ajanslarının ilişkili olduğu üst kurum ve kuruluşlar.....	118
Tablo-5.23: Polonya’da Düzey-2 bölgeleri, GSYH (Milyon Euro SGS) ve kişi başına GSYH(Euro SGS).....	122
Tablo-5.24: Türkiye ve Polonya Düzey-2 bölgeleri 15-64 yaş istihdam ve işsizlik oranları (%).....	122
Tablo 6.1: Geleneksel tavandan tabana yaklaşıma karşı yeni tabandan tavana yaklaşım.....	126
Tablo 6.2: Türkiye’de uygulanan Kalkınma Ajansları modelinin güçlü ve zayıf olduğu tarafları.	127

ŞEKİLLER

Şekil 2.1: 1927-1990 Yılları arasında uygulanan genel nüfus sayımlarında kullanılan bölgesel sınıflandırma.....	23
Şekil 2.2: Türkiye coğrafi bölgeler ve bölümler haritası.....	24
Şekil 3.1: İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması Düzey-3.....	41
Şekil 3.2: İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması Düzey-2.....	43
Şekil 3.3: İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması düzey-1.....	43
Şekil 5.1: Polonya'nın yeni idari teşkilatlanması, Voivodshipler (İller).....	67
Şekil 5.2: Doğrudan yabancı yatırım yoğunluğu.....	119
Şekil 5.3: 2003'de Avrupa'da kişi başına düşen milli gelir.....	120

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANVAR	: Agence Nationale De Valorisation De La Recherche (Fransa Yenilik Ajansı)
ARA	: Area Redevelopment Administration
ARC	: Appalachian Regional Commission
AT	: Avrupa Topluluğu
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ĐİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
EURADA	: European Association of Development Agencies (Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği)
EUROSTAT	: The Statistical Office of the European Communities (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
ERDF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
GOR	: İngiltere Bölge İdaresi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IMF	: Ulaslararası Para Fonu
IUCN	: Uluslararası Doğa Koruma Birliği
İBBS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
İSTKA	: İstanbul Kalkınma Ajansı
İZTKA	: İzmir Kalkınma Ajansı
İFM	: İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Projesi
KOBİ	: Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeleri
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Bşk'lığı
NUTS	: Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques
PARR	: Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı
PARD	: Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı
SOFIREM	: Yeraltı Kaynakları Zengin Bölgelerin Endüstrileşmesi için Finansal

	Destek Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TVA	: Tennessee Valley Authority
TYDTA	: Türkiye Yatırım Destek Tanıtım Ajansı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
USİAD	: Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği
WCED	: Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca
YPK	: Yüksek Planlama Kurulu

1. GİRİŞ

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında dünyada birçok ülkede önem kazanan bölgesel politikalar; jeopolitik konum, doğal kaynaklar, ekonomik ve sosyal farklılıklar sonucu ortaya çıkan bölgesel farklılıkların giderilmesi noktasında, bugün de önemini korumaktadır.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, yenilikler, küreselleşme vb. gelişmeler sonucunda dünyada hızlanan kalkınma sürecinde, ülkeler arasında ve ülkelerin farklı bölgeleri arasındaki bölgesel farklılıkların giderilmesi hedefi henüz gerçekleşmemiştir. Bugün bölgesel farklılıkların giderilmesi noktasında “Bölgesel Kalkınma Ajansları” modeli gibi yeni bir model çerçevesinde başarıya ulaşma çabaları hızlanmıştır. Yerel dinamiklerin harekete geçirilmesini sağlayarak bölgesel kalkınmaya hız kazandırması beklenen bölgesel kalkınma ajansları, yeni bölgesel kalkınma paradigması çerçevesinde yerinden yönetimi tasarlayan bir model olarak dünyanın pek çok ülkesinde kullanılmaktadır. Bugün AB’ye üye ülkelerde de fonların kullanımını kolaylaştırıcı bir yapısal politika aracı olan bölgesel kalkınma ajanslarının, Türkiye’de de bölgesel farklılıkların giderilmesi açısından uygun bir model olması beklenmektedir.

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya koyduğu bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluğun esas nedeni Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 50 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçlarının yerine, yeni bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının ana kütesini Kalkınma Ajansları olarak adlandırılan birimler oluşturmaktadır. Berber ve Çelepci (2005)

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin, planlı dönemle birlikte uygulamaya koyduğu bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki

politikalarını, dünyadaki uygulanan kalkınma politikaları ile karşılaştırmalı bir şekilde incelemek, Türkiye'deki uygulamanın eksikliklerini ortaya koymaya çalışmak ve bu bağlamda 2000'li yıllarda uygulanmaya başlanan "Kalkınma Ajansı" modelinin işlevselliğini değerlendirmektir.

Bu amaç doğrultusunda çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır.

Bu çerçevede tezin birinci bölümünde yer alan giriş bölümünde; çalışmanın amacından ve savunmakta olduğu hipotezden bahsedilmekte olup, çalışmanın yöntemi ve bölümleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; kalkınma ajansı, bölgeselleşme ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının tanımı ve gelişim süreçlerinden bahsedilmiş olup, kavramlara ilişkin farklı yaklaşımlar irdelenmiştir. Ayrıca, bölge kavramının değişimi, bölgeselleşmenin tarihsel süreci ile bölgesel dengesizliklerin nedenleri incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümünde; Türkiye'de günümüze kadar yapılan, plan bölge sınıflandırmaları, homojen bölge sınıflandırması, polarize bölge sınıflandırması ve AB ve Türkiye'de bölgesel gelişme politikaları çerçevesinde istatistikî bölge birimleri sınıflaması incelenmiş olup, AB'deki NUTS sistemi ve Türkiye'deki uygulamaları değerlendirilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde, Bölgesel kalkınma ajanslarının temel özelliklerine değinilerek modelin uygulanmasını gerektiren sebepler ile hukuk sistemindeki yeri üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun incelenmiştir.

Beşinci bölümünde; kalkınma ajanslarında işlevsellik sorunu ve uygulama örnekleri üzerinden işlevselliği incelenmiştir. Buna bağlı olarak, dünyada ilk kez bölgesel kalkınma modelini uygulayan ABD'de ve AB'deki bölgesel farklılıklar ile bölgesel kalkınma politikalarının tarihsel gelişim süreçleri incelenerek Türkiye'deki kalkınma ajansı uygulamaları İstanbul Kalkınma Ajansı modeli özelinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Altıncı bölüm olan sonuç bölümünde ise; çalışmanın amacı ve hedefleri doğrultusunda hipotez ve varsayımlar analiz edilerek, kalkınma ajanslarının işlevselliğine yönelik değerlendirmeler ve öneriler yapılmıştır.

Çalışma kapsamında, ulusal ve uluslararası literatür taranmış, Dünyada ve ülkemizde bu konuda ki uygulama örnekleri incelenmiş ve 2000'ler den sonra uygulanmaya başlanan yeni yöntem ile yurt dışında uzun yıllardır uygulanan yöntemler incelenerek Kalkınma Ajanslarının işlevselliği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin 1959 yılında, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma yönündeki irade bildiriminin ardından yaşadığı iktisadi ve siyasi dönüşüm süreci, 17 Aralık 2004 Avrupa Birliği zirvesinde alınan ve Türkiye'nin birliğe tam üyelik müzakerelerinin 2005 yılında başlamasını öngören karar ile yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne katılma yönündeki siyasi iradesi devam etmektedir. Bakanlar Kurulu'nun, Avrupa Birliği'ne uyum yasaları çerçevesinde ele alınan ve istatistikî bölge birimleri sınıflandırmasına (İBBS) ilişkin kararı, 2002/4720 sayı ile 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmış ve Türkiye 3 düzeyli bir istatistiksel bölge sınıflanması uygulamasına başlamıştır. 12 adet Düzey-1, 26 adet Düzey-2 ve 81 adet Düzey-3 sınıflamasından sonra, Düzey-2 olarak adlandırılan 26 bölgede birer kalkınma ajansı kurulmuştur.

Tezin hipotezi; Yirminci yüzyılda uygulanan kalkınma politikaları Türkiye'de bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmada yetersiz kalmıştır. Bölgeler arası farklılıklar bundan önce sorun olduğu gibi yarında sorun olmaya devam edecektir. AB süreci ve dünyada uygulanan diğer yöntemler iyi değerlendirilerek olumlu sonuçlara ulaşılabilir. Kamunun düzenleyici ve yol gösterici yönü, özel sektörün önünün açılması ve yerel enstrümanların etkin kullanılması ile geliştirilecek projeler ve düzenlemelerle büyük kentlere göçün önüne geçilebilir ve kırsal alanda yaşam cazip hale getirebilir. Ekonomik yapının ve oluşturulacak finansın verimli bir şekilde proje bazında, bölgeler arası ve bölge içi eşitsizlikleri giderici yöntemlerle değerlendirilmesi olumlu sonuçlar doğurabilir. Kırsal alandaki genç nüfus geliştirilecek bölgesel projelerle ülkemiz için katma değere dönüştürülebilir. Tezin sınırlılıkları ise; Kalkınma Ajanslarının Kurulması süreci henüz çok yenidir. İlk olarak İzmir ve Çukurova pilot bölge olarak seçilmiş ve daha sonra diğer 24

kalkınma ajansı uygulamaya konulmuştur. Ajansların açılma süreci çok kısa zaman önce olduğu için sonuçlarını sağlıklı değerlendirme fırsatı bulunamayabilir. Ayrıca İstanbul Kalkınma Ajansı'nın 2012 yılı faaliyet raporunun Nisan 2013 tarihi itibarıyla yayınlanmamış olmasından dolayı İSTKA'nın 2011 yılı faaliyet raporundan elde edilen veriler ışığında değerlendirme yapılabilmektedir. Tezin bütçesi de yetersiz olduğu için AB ülkelerindeki sonuçlarını yerinde görme olasılığı yoktur, sadece bu konuda yapılmış değerlendirmelerden istifade edilecektir.

2. KALKINMA AJANSLARINA KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

2.1 KALKINMA AJANSLARINA KAVRAMSAL YAKLAŞIM

2.1.1 Kalkınma Ajansı Kavramı

Kalkınma ajansları; “merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finansa ettiği kurumlar” olarak tanımlanmaktadır (Kumral 1993, s.62). Başka bir tanıma göre de Ekonomik kalkınma ajansı; “merkezi hükümetlerinden bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluş” olarak tanımlanmaktadır (D.P.T. 2000, s.174).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA)'ne göre ise tanım şu şekildedir; Bölgesel Kalkınma Ajansları, bir bölgenin kolektif veya genel çıkarını gözetmekle yükümlü organizasyonlardır (Güner 2005, s. 218).

Kalkınma Ajanslarının çoğunluğunun bölgesel bazda faaliyet göstermelerine rağmen, büyük bir kısmının merkezi yönetim tarafından kurulduğu görülmektedir.

Ayrıca ajansların hemen hemen hepsinin bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Bu kurullar ajansın politikalarını oluşturmak ve yürütmekle yükümlüdür. Yönetim kurulları bazı ülkelerde merkezi idare tarafından seçilmekte ve merkezi idareye karşı sorumlu olmaktadır. Bir kısım ülkelerde ise yerel idare kuruluşları olduğu ve yönetim kurullarının yerel ve bölgesel idareler tarafından seçildiği görülmektedir. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları (EURADA) ise Kalkınma Ajanslarını “bir bölgesel kalkınma ajansı, sektörel ve genel kalkınma problemini belirler, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptar ve çözümleri geliştiren projeleri destekler” diyerek tanımlamıştır. Ancak tam olarak bu tanımlara uymayan Bölgesel Kalkınma Ajansları da bulunmaktadır. Buna göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının tek ortak özelliği, bazılarının ana ve ek uğraşları yabancı yatırım çekmek olsa da, tümünün bir coğrafi alanda bulunan içsel potansiyeli geliştirmekle ilgili olmasıdır. Berber ve Celepci (2012)

Kısaca ifade etmek gerekir ise Kalkınma Ajansı ilgili bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır, diye de tanımlanabilir. (Koçberber 2006, s.37).

Dünya Bankası'nın BKA Tanımı; Dünya Bankası'nın tanımına göre BKA, “asıl misyonu istihdam yaratmak, üretimin çeşitli dallarındaki küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) geliştirip desteklemek ve bölgenin genel ekonomik durumunu ve fırsatlarını iyileştirmek olan, kalkınmaya katalizörlük edebilecek içsel ağları kuran, yürüten ve destekleyen yapılar”dır. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde, küreselleşme ve yerelleşme düşüncesi çerçevesinde ortaya çıkan yeni bölgecilik anlayışının stratejik bir aracı olan bu yapılar, hukuki altyapının hazırlanması ve bölgesel bilincin sağlanması ile yerel aktörlerin işbirliğinde gerçekleştirilen bölgesel sözleşmeyle ortaya çıkıyor. Bu tanımdaki ‘işbirliği’ kavramı oldukça önemli. Çünkü BKA sayesinde kamu ve özel sektör ortak bir zeminde çalışma fırsatı buluyor. Diğer bir ifadeyle BKA, yerel aktörlerin yerel kalkınma sürecini belirleyeceği ve destekleyeceği bölgede sosyal diyalog ve görüşmeler için bir forum oluşturma eğilimindedir.

EURADA'ya göre, kalkınma ajanslarının var olma sebebi, bölgesel kalkınma için uygun ortamın yaratılmasını sağlamaktır. Bunu sağlarken de BKA, bölgesel

stratejilerin tatbikinden, bölgesel altyapının geliştirilmesinden ve güçlendirilmesinden, bölgede var olan işadamlarının ve şirketlerin gelişmelerini sağlayacak başta fonlar olmak üzere her türlü enstrümandan faydalanılmasını sağlamaktan sorumludur. Bu bağlamda BKA, belirli bölgeyi kapsayacak biçimde bölgesel aktörlerin katılımı ile oluşturulan yarı-özerk kurumlardır ve bölgenin gelişme stratejilerinin oluşturulmasında temel rol üstlenmektedir.

Görüldüğü gibi BKA'nın çok farklı tanımları mevcut. Bu farklılık, tanımı yapan kişinin ya da kurumun benimsediği ekonomi düşünce sisteminin çeşitliliğine dayanıyor. Ayrıca her ülkenin kendine has tarihi, kültürel, ekonomik, sosyal, politik özelliklere sahip olması, ülkelerin farklı bölgelerinin de benzer şekilde farklı yapılar sergilemesi nedeniyle yerel kalkınma için tek bir organizasyonel model söz konusu değil.

2.1.2 Bölgeselleşme Kavramı

Merkezden yönetim ve yönetsel yerinden yönetim ilkelerine dayanan ünitem devlet biçiminde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni gelişmeler yaşanmıştır. Her ne kadar bu gelişmeler, dayanaklarını, bu tür bir devlet biçimini yaşama geçiren devletlerin tarihsel geçmişlerinden almakla birlikte, özellikle 2.Dünya Savaşı sonrasında kalkınma etkinliğinde bölgeler yeni bir işlev yüklenmiştir. Ekonomik nedenlerin yanı sıra tarihsel, kültürel, politik etkenler de bölgeselleşmenin itici gücü olmuştur. Bu bağlamda, başlangıçta üniter devlet biçimine sahip İspanya, İtalya, Belçika gibi ülkelerde politik ve kültürel bölgeselleşme girişimleri de yaşama geçirilmiştir (Nalbant 1997, s.223). Politik bölgeleşme, politik yetkilere sahip, anayasa tarafından kurumsal ve yetkilere ilişkin aynı özelliklerin belirlendiği bölgelerin kurulmasıdır. Bu anlamda İspanya, Portekiz ve İtalya'da politik bölgeler vardır (Portekiz'de sadece adalar için bu durum söz konusudur). Bu çerçevede, Fransa'da gerçekleşen yönetsel bölgeselleşmeyi, kimileri, politik bölgeselleşme kapsamında değerlendirmekteler. Fransa'da bölgeselleşme üç aşamadan geçerek politik bölgeselleşmeye varmıştır: Birincisi, işlevsel bölgeselleşme (plan/program bölgeleri); ikincisi, yönetsel bölgeselleşme (bölgesel

kamu kurumu olarak bölgeselleşme); ve üçüncüsü, 1982 yasasıyla gelen politik bölgeselleşme (Nalbant 1997, s.256).

Burada genel olarak bölgeselleşmenin, kısaca yönetsel anlamda bir yapılanmayı ifade ettiği söylenebilir. Adem-i merkezileşme yönünde, merkezi yönetim karşısında yerel ve bölgesel birimlerin yönetsel açıdan güçlendirilmesini anlatan bir kavramdır, bölgeselleşme.

2.1.3 Bölgesel Farklılıklar

Bir ülkenin çeşitli bölgelerinde meydana gelen ekonomik ve sosyal farklılıklardır. Ekonomik olarak dengesizlik; bölge halkları arasındaki iş bulma ve gelir seviyesi gibi etmenlerden kaynaklanırken, sosyal olarak dengesizlik ise; ülkenin vatandaşlarına götürmüş olduğu hizmetlerden (eğitim,sağlık.vs) bölge halklarının tam olarak yararlanamamasından kaynaklanmaktadır. Bölgelerarası dengesizlik, sanayi hareketlerinin yayılmamış olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgelerin farklı kalkınma hızları sonucu karşılaşılan sosyal ve ekonomik dengesizlik, bütün ülkelerde çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesini hedefleyen bölgesel politikalar, uygulandıkları bölgelerin potansiyel kalkınma faktörlerine, bölgesel ve sektörel sorunlarına göre çeşitli biçimlerde hazırlanıp yürürlüğe konulmaktadır. Diğer bir deyişle, farklı sonuçlara farklı araçlarla erişmeyi hedefleyen birden fazla bölgesel politika söz konusudur.

Üretim, tüketim ve bölüşümdeki dengesizlikler, iktisadi dengesizlik kavramıyla ifade edilebilir. İktisadi dengesizliğin yoğun olduğu bölgelerde bölgesel dengesizlik söz konusudur (Gündüz 2006, s.14). Bölgesel dengesizlik kavramını, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak nitelendirirsek, bugün her ülkede az ya da çok, ama mutlaka bölgesel dengesizlik vardır. Bölgesel dengesizlik daha dar anlamda ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği şeklinde de ele alınabilir (Kulaksız 2008, s.18). Keza, bölgesel dengesizliği doğal ya da coğrafi dengesizlik, iktisadi ve fonksiyonel dengesizlik, sosyal ve kültürel dengesizlik olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmak mümkündür. Bölgesel dengesizliğin, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak

nitelendirilmesi ve bu durumun günümüz dünyasını yansıtıyor olması açıkça görülebilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı koşullarda ortaya çıkmakla birlikte ülkelerin kaynak dağılımında dengenin sağlanamaması ve bireyin kişisel yarar sağlayacakları ile topluma fayda getirmesi gerekenler arasında farklılıklar oluşmasına neden olan bölgesel dengesizlik olgusu, ekonomiye bağlı olarak önemli toplumsal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen (Gonca 1994, s.123) olmakta, çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde, üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunların da farklı boyutlarda yaşanmasına sebep olmaktadır (Aktakas 2006, s.12).

Ülkemizde bölgeler arasında; kişi başına düşen GSYİH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi sosyo-ekonomik göstergeler bakımından ciddi gelişmişlik farklılıkları gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanım eksikliği, uygun olmayan topografik yapı, zor iklim koşulları, iç ve dış pazarlara uzaklık, dağınık yerleşim yapısı ve yetersiz yatırım gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel farklılıkların başlıca sebepleri, nüfus artış hızının yüksek oluşu, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve bölgeler arası göç olarak sıralanabilir (Akşahin 2008, ss 94-95).

Tablo 2.1’de, Türkiye’nin Düzey-2 bölgelerinin; 1996, 2000, 2004 ve 2006 yılları GSYH ve kişi başına GSYH rakamları görülmektedir. Tablo incelendiğinde bölgelerarası gelişmişlik farkı açıkça görülmektedir. Satın alma gücü standardı (SGS) bazında, 1996 yılında 62485.5 milyon Euro ile TR10 bölgesi birinci, TRA2 bölgesi 1486.3 milyon Euro ile sonuncu sırada yer almaktadır. Bu iki bölge arasında yaklaşık 42 kat gibi oldukça büyük bir fark vardır. 2006 yılına gelindiğinde de anılan iki bölge arasındaki farkın devam ediyor olması uygulanan politikaların beklenen sonucu vermediğini göstermektedir.

Tablo 2.1: Türkiye’de düzey-2 bölgeleri, GSYH (Milyon Euro SGS*) ve kişi başına GSYH (Euro SGS)

BÖLGE		YILLAR							
		1996		2000		2004		2006	
KOD	İLLER	GSYH	KB GSYH	GSYH	KB GSYH	GSYH	KB GSYH	GSYH	KB GSYH
KOD	İLLER	GSYH	KB GSYH	GSYH	KB GSYH	GSYH	KB GSYH	GSYH	KB GSYH
TR10	İstanbul	62485.5	7400	113344.6	12000	161104.2	15300	200482.8	17200
TR21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	7053.7	5700	12939.1	10100	14536.6	10900	19283.3	13900
TR22	Balıkesir, Çanakkale	7725.3	5400	11971.3	8200	11892.2	8000	14254.1	9300
TR31	İzmir	21800.1	7400	37395.7	11700	39227.3	11500	48401.3	13400
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	12798.5	5600	21107.2	8800	22214.2	8900	27638.3	10800
TR33	Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak	12672.7	4500	19820.1	6800	20160	6800	26089.8	8900
TR41	Bilecik, Bursa, Eskişehir	15896.6	6000	26734.8	9300	36605.3	11900	48410.2	15000
TR42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	20790.1	8500	36296	14100	33931.3	12500	44531.7	15400
TR51	Ankara	23133.3	6500	42673.4	11200	48906	12100	61974.2	14500
TR52	Karaman, Konya	8122.4	3800	14505	6300	13943.6	5700	16909.3	7200
TR61	Antalya, Burdur, Isparta	10196.5	4800	17420.7	7400	22770.5	8800	28955.5	11300
TR62	Adana, Mersin	18208	5900	29745.9	9000	23583.8	6700	29645.5	8200
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	7760.8	3100	14649.2	5700	14107.7	5300	16987	6200
TR71	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir	6097	3900	10671	6600	8970.9	5500	10807	6900
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	6663.7	2900	11843.6	5000	13808.4	5700	16715.2	7100
TR81	Bartın, Karabük, Zonguldak	4766.6	4600	7980	8100	8821.8	9700	11326.8	12000
TR82	Çankırı, Kastamonu, Sinop	2669.7	3000	4574.3	5500	5026.8	6500	5507.8	7500
TR83	Amasya, Çorum,	9914.4	3500	16447.4	5800	16324.9	5700	20361.8	7400

	Samsun, Tokat								
TR90	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	8035.5	2800	14952	5000	14558.9	4800	18966.4	6900
TRA 1	Bayburt, Erzincan, Erzurum	2724.5	2100	5101.7	4000	5551.1	4300	6465.7	5500
TRA 2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	1486.3	1400	2956.5	2700	3968.8	3600	4792.6	4300
TRB 1	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	4834.7	3000	8598.4	5100	7931.7	4600	9612.4	5800
TRB 2	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	2415.9	1400	4914.5	2700	5936.1	3000	7092	3500
TRC 1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	5977.7	3300	9665.2	5000	9418.4	4600	12150.2	5600
TRC 2	Diyarbakır, Şanlıurfa	6417.8	2700	10699.9	4000	10964.9	3800	13117.8	4400
TRC 3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	3313.6	2100	5572.9	3300	5803.3	3200	8560.4	4600

Kaynak: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/main_tables, Erişim Tarihi: 17.03.2013

Bölgesel dengesizliğin nedenlerini irdelemeye çalışırsak dengesizliğin nedenini sanayi devriminden itibaren incelememiz gerekmektedir. Sanayi devriminden itibaren devletler “ zengin devletler – fakir devletler “ diye ayrımına tabi tutulmaktaydı. Bu süreç bu şekilde süre gelmiştir. Yine bu dönem içerisinde aynı dönemdeki komşu devletlerin eriştikleri gelişmişlik düzeyleri arasında önemli olarak nitelendirilebilecek bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bazı devletlerin daha zengin olması ya da başka devletleri egemenlikleri altına alarak onları vergiye bağlamaları, bu devletlerin sahip oldukları üretim teknolojilerinin daha gelişmiş olmasından ziyade, daha ileri askeri organizasyona sahip olmalarında, iyi bir sosyal ve kültürel örgütlenmeyi gerçekleştirmelerinde aranmalıdır.(Dinler 2001, s.100).

Ülkemizde bölgesel dengesizliğin çeşitli nedenleri vardır. 1923- 1950 yılları arası da Türkiye Cumhuriyeti, kalkınma çabalarında bölge ayrımına gidecek ve bölgesel kalkınma politikası uygulayacak durumda değildi. Çünkü o dönemde ülke tümüyle geri kalmışlık özellikleri taşımaktaydı. 1950-1960 yılları arası Türkiye’de ilk liberal politika deneyiminin olduğu dönemdir. Bu dönemde özellikle özel sektör

yatırımlarının daha öncelikli dönemde de görece olarak gelişkin olan İstanbul ve Marmara bölgesinde yoğunlaştığı ve bölgelerarası dengesizliğin giderek arttığı gözlenmektedir. Planlı dönemde de bu değiştirilmemiş, 21.yy'da gelindiğinde Marmara Bölgesi ilk sıradaki yerini korumuştur. Ancak planlı dönemin önemli özelliği Türkiye'de ilk kez resmi olarak bölgesel politikaların geliştirilmiş olmasıdır. Planlı dönemde bölgesel politikalar, bazı illere kalkınmada öncelik verilmesi temelinde oluşturulmuştur. Kalkınmada öncelik verilen il ve ilçelerin belirlenmesinde sağlam kriterlerin oluşturulmaması nedeniyle, süreç içerisinde bu listeler siyasetler tarafından sık sık değiştirilmiştir. Türkiye 1980'lerde dışa açılmış ve batıya uyum çabalarına hız vermiştir. Ardından Gümrük Birliği ile bu sürece dâhil olma isteğini dile getirmesi, küreselleşmenin etkilerinin hissedilir şekilde ulaşmaya başlaması, topyekûn bir uyum sorununu da ortaya çıkarmıştır. Bu arada, küresel etkiler Türkiye'yi yerel boyutu ile daha çok etkileyerek krizler döneminde büyük bir gelir dağılımı bozukluğunu da beraberinde getirmiştir. Türkiye 2000'li yıllarda kalkınma ve büyümenin proje bazlı yerel politikalara AB'nin de etkisi ile daha çok önem vermeye başlamıştır.(Darıcı 2007, s.219)

Tablo 2.2: Gelişmişlik endeksine göre kademeli il grupları [DPT 2003]

1.derece Gelişmiş iller	2.derece Gelişmiş iller	3.derece Gelişmiş iller	4.derece Gelişmiş iller	5.derece Gelişmiş iller
İstanbul	Eskişehir	Konya	Osmaniye	Bayburt
Ankara	Tekirdağ	Karabük	K.Maraş	Kars
İzmir	Adana	Isparta	Niğde	Şanlıurfa
Kocaeli	Yalova	Hatay	Giresun	Iğdır
Bursa	Antalya	Uşak	Kastamonu	Batman
	Kırklareli	Burdur	Tunceli	Gümüşhane
	Denizli	Samsun	Sivas	Mardin
	Muğla	Kırıkkale	Kilis	Siirt
	Bolu	Nevşehir	Bartın	Ardahan
	Balıkesir	Karaman	Aksaray	Van
	Edirne	Elazığ	Sinop	Bingöl
	Mersin	Rize	Erzincan	Hakkâri
	Bilecik	Trabzon	Çankırı	Şırnak

	Kayseri	Amasya	Erzurum	Bitlis
	Gaziantep	Kütahya	Tokat	Ağrı
	Zonguldak	Malatya	Ordu	Muş
	Aydın	Kırşehir	Diyarbakır	
	Sakarya	Artvin	Yozgat	
	Çanakkale	Afyon	Adıyaman	
	Manisa	Düzce		
		Çorum		

Kaynak : Dinçer ve diğ. (2003)

Birinci Derecede Gelişmiş İller Grubu; Birinci derecede gelişmiş iller grubu; sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında ilk beş sırada yer alan İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa illerini kapsamaktadır. Gelişmişlik sıralamasının yer aldığı Tablo 2.2’de, söz konusu beş ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerlerinin diğer illere oranla oldukça yüksek düzeyde bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, grup içerisinde bulunan iller arasında da belirgin bir farklılaşma dikkati çekmektedir. Bir bütün olarak grup, diğer dört grupla karşılaştırıldığında, sosyo-ekonomik göstergelerin hemen tamamında oldukça yüksek değerlere sahip olmakla beraber, bu oluşuma İstanbul ilinin katkısının büyük olduğu gözlenmektedir. Grupta yer alan iller genel olarak ulusal veya bir alt ölçekte bölgesel merkez niteliği taşımaktadırlar. Bu illerden İstanbul, hem ülkenin hem de Marmara Bölgesi’nin merkezi konumundadır. Dinçer ve diğ. (2003)

Ülkenin Başkent’i ve İç Anadolu Bölgesi’nin hizmet ve ticaret merkezi Ankara ise, İstanbul’u izleyerek bu grubun ikinci sırasında yer almıştır. Çok eski dönemlerden beri ülkenin önemli bir dış ticaret merkezi olarak uzmanlaşan İzmir ise, mevcut durumda Ege Bölgesi’nin iktisadi merkezi iken, çevrede yer alan iller ve bölgeler için ülkenin ikinci derecede öneme sahip dış ticaret merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Birinci derecede gelişmiş iller grubunda yer alan diğer iki il ise Kocaeli ve Bursa’dır. Kendilerine özgü içsel özellikler taşımakla beraber, her iki il de İstanbul metropolitan bölgesinin hinterlandında yer alarak İstanbul’un banliyöleri ve sanayi yayılma alanları özelliği taşımaktadırlar. Grupta yer alan 5 ilin ekonomisinde, sınaî faaliyetlerin zenginliği ve çeşitliliği kadar, ticari faaliyetler de oldukça önemli bir paya sahiptir. Özellikle, İstanbul ve İzmir başta

olmak üzere, grupta yer alan iller ülkenin dış ticaret göstergelerini önemli ölçüde belirlemektedirler. Dinçer ve diğ. (2003)

İkinci Derecede Gelişmiş İller Grubu; İç Anadolu Bölgesi'nden Eskişehir ve Kayseri, Marmara Bölgesi'nden Tekirdağ, Yalova, Kırklareli, Balıkesir, Edirne, Bilecik, Sakarya, Çanakkale; Ege Bölgesi'nden Denizli, Muğla, Aydın ve Manisa; Akdeniz Bölgesi'nden Adana, Antalya ve Mersin; Karadeniz Bölgesi'nden Bolu ve Zonguldak; ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Gaziantep olmak üzere toplam 20 ilden oluşmaktadır. Bu illerin en önemli özelliklerinden biri, 1980'li yıllar sonrasında yaşanan dışa açık büyüme politikası ile bol ve ucuz iş gücünün sağladığı avantajlarla tekstil sektörü başta olmak üzere hızlı bir gelişme sürecini başlatabilmeleridir. Grupta yer alan Tekirdağ, Yalova, Kırklareli, Edirne ve Sakarya illeri ise İstanbul metropolitan alanı ardbölgesinde yer almalarından kaynaklanan gelişim sürecinde bulunmaktadırlar. Antalya, Muğla, Balıkesir ve Aydın illeri ise turizm ve tarım karakterli bir yapı sergilemektedirler. Kamu sanayi merkezi niteliği taşıyan Zonguldak ili ve Çukurova merkezli tarım ve tarımsal sanayiler temelinde güneyin bir merkezi olarak beliren Adana ve komşu il Mersin'de bu grupta yer almaktadır. Grupta yer alan illerin sosyo-ekonomik göstergelerine bakıldığında, genel olarak Türkiye ortalamasının üzerinde değerler aldıkları ancak, birinci derecede gelişmiş illerin performansına yetişemedikleri görülmektedir. Dinçer ve diğ. (2003)

Üçüncü Derecede Gelişmiş İller Grubu; Orta derecede gelişmişlik seviyesine sahip 21 ili kapsamaktadır. Üçüncü derece gelişmiş iller grubunda, tarım ağırlıklı ekonomik yapı hâkim olmakla birlikte, tarıma dayalı sanayi de gelişme göstermiştir. Bu iller içinde, özellikle Konya, Samsun Trabzon ve Afyon'da imalat sanayii, Karabük'te madencilik sektörü gelişmiştir. Diğer taraftan, Konya, Samsun, Trabzon ve Afyon illerinde tarımsal üretim oldukça büyük boyutlarda gerçekleşmektedir. Ülke tarımsal üretim değeri içindeki payı, tek başına Konya ilinin yüzde 5'dir. Hatay, Artvin ve Samsun'da ise ihracat gelirleri önemli bir paya sahip bulunmaktadır. Dinçer ve diğ. (2003)

Üçüncü derecede gelişmiş iller grubu, genel olarak yüksek bir gelişme potansiyeline sahip, ekonomik faaliyetlerde tarım sektörünün ön planda olduğu, genellikle il ve bölge ölçeğinde üretim yapan sanayi kuruluşlarının yer aldığı,

küçük ve orta ölçekli tesislerin yaygın olarak bulunduğu ve sosyo-ekonomik göstergelerinin ülke ortalamalarına yakın olduğu orta derecede gelişmiş illerden oluşmaktadır. Son yıllarda sanayinin yerel düzeyde yaygınlaşmasında (yöreselleşmesinde) gözlenen önemli gelişmeler, büyük ölçüde bu grupta yer alan illerde gerçekleşmiştir. Büyük çoğunluğu yeni sanayileşen bu iller, hızlı bir gelişme süreci içinde bulunmaktadır. Dinçer ve diğ. (2003)

Dördüncü Derecede Gelişmiş İller Grubu; İç Anadolu Bölgesi'nden Niğde, Sivas, Aksaray, Çankırı ve Yozgat, Karadeniz Bölgesi'nden; Giresun, Bartın, Kastamonu, Sinop, Tokat ve Ordu, Doğu Anadolu Bölgesi'nden; Tunceli, Erzincan ve Erzurum, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden; Diyarbakır, Adıyaman ve Kilis, Akdeniz Bölgesi'nden ise Kahramanmaraş ve Osmaniye olmak üzere toplam 19 ilden oluşmaktadır. Bu grupta, ülkenin batı kesiminde yer alan Marmara ve Ege bölgelerinden il bulunmamaktadır Dördüncü gruba dâhil 19 ilin toplam nüfus içindeki payı yüzde 15,3'dür. Ülke yüzölçümünün ise yüzde 25'ini kapsamaktadır. Grupta yer alan tüm iller göç vermektedir. Nüfus artış hızı ve yoğunluğu, ülke ortalamasının oldukça altındadır. Diğer yandan, doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı büyüklüğü, ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. İstihdamın büyük bir kısmı tarım ağırlıklı olmakla beraber, kırsal nüfus başına düşen tarımsal ürünler üretimi, ülke ortalamasının altında bulunmaktadır. Bunun başlıca nedeni, tarımsal verimliliğin düşük olmasıdır. Başka bir deyişle, tarım sektöründe önemli ölçüde gizli işsizlik sorunu yaşanmaktadır. Ülke tarımsal üretim değerinin yüzde 18'i bu grupta gerçekleşmektedir. Tarımsal üretimin, ülke tarımsal üretimine oransal dağılımının en yüksek olduğu iller; yüzde 1,8'lik payla Diyarbakır; yüzde 1,4 ile Kahramanmaraş, Sivas, Tokat ve Ordu; yüzde 1,3 payla Niğde, Erzurum ve Yozgat'dır. Dinçer ve diğ. (2003)

Beşinci Derecede Gelişmiş İller Grubu; Beşinci derecede gelişmiş iller grubunda yer alan illerin tümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olmak üzere 16 ili kapsamaktadır. Ülke topraklarının yüzde 18'ini, nüfusun ise ancak yüzde 10,1'ini oluşturan grupta, nüfusun yüzde 48'i kırsal alanda yaşamaktadır. Ülke genelinde kilometrekareye ortalama olarak 88 kişi düşerken, grupta 51 kişi düşmektedir. Nüfus artış hızı (binde 21,4) ülke ortalamasının (binde 18,3) üzerinde iken, doğurganlık hızı ortalamasının iki katıdır. Doğurganlık hızının oldukça yüksek

olmasının yanında nüfus artış hızının kısmen düşük olması, gruptan diğer illere yoğun bir göç yaşandığını göstermektedir. Coğrafi olarak dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olan gruptaki illerde, tarıma elverişli alanlar, diğer yörelere oranla daha azdır. Toplam istihdamın yüzde 69,3'ü tarım sektöründe çalışırken, sanayi sektörü istihdamı, ancak yüzde 3,9 düzeyindedir. Temel ekonomik faaliyetlerin tarım ve bu sektör içinde de büyük ölçüde hayvancılıkta yoğunlaşmış olmasına rağmen, tarımsal üretim değeri ülke tarımsal üretim değerinin yüzde 9,8'i düzeyinde kalmaktadır. Grup, tarımsal üretimin gelişmişlik grupları arasında dağılımı itibariyle en son sırada bulunmaktadır. Benzer şekilde, kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değerinde de, tüm gruplar içinde en düşük değere sahiptir. Bu iller grubunda, tarımsal verimlilik düşük olduğu gibi, tarım sektöründe önemli bir gizli işsizlik sorunu da bulunmaktadır Dinçer ve diğ. (2003).

2.2 BÖLGESELLEŞMENİN TARİHSEL SÜRECİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

2.2.1 Bölgeselleşmenin Tarihsel Süreci

Bölgesel gelişme politikalarında son yirmi yıldır önemli değişiklikler gözlenmiştir. 1950'li yıllardan sonra genel kabul gören bölgesel gelişme konsepti "büyümenin ön koşulu olarak büyük altyapı yatırımlarını" içermekteyken; günümüzün bölgesel gelişme anlayışı yenilik, yenilikçi çevre, bilgiye dayalı kalkınma anlayışı, beşeri sermaye, kolektif öğrenme, karşılıklı bağımlılık, yerel kültür gibi kavramlarla örülmüştür (Mengi 2001, s.30).

Bölgesel gelişme politikalarının geçirdiği dönüşüm üç alt başlıkta özetlenebilir: İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'li Yılların Sonlarına Kadar Süren, Bölgesel Gelişmenin Devlet Etrafında Tanımlandığı Dönem: Bu dönemdeki bölgesel politikalar; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan dünya koşulları içinde gelişmiş ve 1970'li yıllarda yaşanan krizler sonucu geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Bu dönemde Keynesci birikim stratejileri hakim hale gelirken, devlet büyüme sürecinde önemli bir rol üstlenmiş ve doğrudan bir aktör olarak müdahaleci işlev görmüştür.

1980'lerde Başlayıp 1990'lı Yılların Ortalarına Kadar Süren, Piyasa Merkezli Bölgesel Gelişme Dönemi: Bu dönemdeki bölgesel politikaların gelişmeye başlaması savaş sonrası ekonomik düzenin kendini yeniden üretmekte zorluklarla karşılaşmasından sonra ortaya çıkmıştır. Keynesci ve ithal ikameci gelişme stratejilerinin 1970'li yıllarda içine düştüğü bunalım ve bunun sonucunda hakim hale gelen neo-liberal ekonomik politikalar Keynesçi politikaları geri plana itmiş ve özel sektörün ve piyasanın desteklenmesine yönelik politikalar öne çıkarılmaya başlanmıştır.

1990'lı Yılların Ortalarından Başlayıp Halen Süren Dönem: Bu dönemdeki bölgesel politikalar, dünyanın büyük ölçüde tek kutuplu hâle geldiği bir ortamda ve krizden çıkabilmek için gerekli teknolojik yeniden yapılanmanın yaşanmaya başladığı bir ortamda ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmeler sonucu artık sanayi toplumundan, bilgi toplumuna; ulus-devletler dünyasından, küreselleşmiş bir dünyaya geçiş yaşanmaya başlanmıştır. Yaşanmaya başlayan bu geçiş çok önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Bilgi, üretimin temel faktörü hâline gelmiştir. Bu dönem, gerek piyasa gerekse de devlet merkezli gelişmenin yetersizliklerinden yola çıkarak, bu süreçte devlet ve piyasa ekseninde yerel yönetimleri ve sivil toplum kuruluşlarını da dâhil etmeyi hedefleyen “yönetişim” dönemi olarak adlandırılabilir (Tekeli 2004, ss.250-253).

Bölgeselleşme olgusunda geleneksel neden; etnik-dilsel azınlıkları ve yerel özgürlükleri korumak, olarak belirtilebilir (Nalbant, 1996, s.41). Ancak bu gerekçe, diğer kimi yan öğelerle tamamlanmaktadır: Bölgenin yönetsel yapıda etkin bir araç olması; ulusal planlamada yerel yönetimlerle ulusal devlet arasında yeni bir birimin yetki dağılımı yönünden gerekliliği; katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi; merkezi yönetimin katılığı karşısında bölgesel esnekliği sağlayacak birimlerin kurulması; yeni sorumluluk mekanizmalarının, dolayısıyla yeni bilgi ağının ve iktidarlarının kurumlaşabilmesi bununla beraber, bölgeselleşme olgusu üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar; 1- Ekonomik Nedenler, 2- Politik Nedenler, 3- Kültürel ve dilsel Nedenler (Nalbant 1996, s.41): Ekonomik Nedenler; Ülke içinde bölgeler arası ekonomik büyümenin orantısızlığı, bölgeselleşmenin en önemli itici gücüdür. Gelişmiş ve azgelişmiş bölgelerin merkezi yönetimden istemlerinin taban tabana zıtlığı, pek çok kez

değişik ekonomik planlama ve politikaları gerektirmektedir. Bu konuda temel sorun, ekonomik büyümenin ürünlerinin ülke düzeyinde en iyi dağılımının gerçekleştirilmesidir. Günümüz küreselleşme çağında da aynı gelişme önerileri, küresel rekabette kazançlı çıkmak amacıyla, kullanılmaktadır. Diğer taraftan, bu bağlamdaki uygulamalar sadece imaj düzeltmeye yönelik girişimleri değil, aynı zamanda bölgesel aktörlerin birlikteliğinin ve birbirine aitlik duygusunun üretilmesini de içerdiği, ayrıca bu bölgesel hareketliliğin hem ekonomik ve politik karar sorumlularını hem de halkı kapsadığı ifade edilmektedir. Bölgeselleşmenin diğer bir biçimini, bölgelerin ekonomik ağ kurması oluşturmaktadır. Bu stratejinin örnekleri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ağ-yapısına dayanan ve yüksek bir üretim ve pazara uyum esnekliği gösteren sanayi bölgeleri oluşturmaktadır; örneğin, “Üçüncü İtalya” adı verilen bölge gibi. Bu bölgeselleşme türlerinden kimilerinin 90'lı yılların Avrupa'sında bölgesel politikada önemli rol oynadığı ifade edilmektedir.

Politik Nedenler; Merkezi devlet yapısının, politik bir yetersizlik durumu ile karşı karşıya kalması politik açıdan bölgeselleşmenin temel nedenini oluşturmaktadır. Merkezi devlette görülen tıkanma ve etkisizleşme olgusu, politik iktidarın kullanımına daha geniş katılımı gerektiren bir özerklik prensibini doğurmaktadır. Nitekim etkinliği artık şüpheli olan merkezi devleti sağlamlaştırmak ve akılcılaştırmak, İtalyan bölgeselleşme deneyiminin bir özelliğidir. Bu açıdan bölgeselleşme, ulusal devlete, sorunların çözümünde yardımcı olacaktır. Böylece, ikilem gibi görünse de bölgelerin gerçek önemi, modern devletin ve modern ekonominin merkezcil eğilimlerine katkıda bulunmasıdır.

Kültürel ve Dilsel Nedenler; Kültürel ve dilsel nedenler, kimi ülkelerde bölgeselleşmenin ağırlıklı nedenleri arasında bulunmaktadır: Belçika'nın Valon, Flaman, Alman Kültürel Topluluğu, İspanya'nın Bask ve Katalonya Özerk Topluluğu gibi (Keleş ve Erbay 1999, s.22).

Birçok ülkede, devlet içindeki yerel birimlerin, ulusal birliğin kuruluşundan daha eski tarihlerde de var oldukları bilinmektedir. İsviçre, Almanya ve ABD'de durum böyledir (Keleş 1994, s.75).

2.2.2 Bölge Kavramının Değişen Anlamı ve Yeni Bölgecilik Akımları

Batı dillerinde, Latince'de "çevre, alan" anlamına gelen "regio" kelimesi kökenli "region" kelimesinin Türkçe karşılığı olan "bölge"; Türkçede "bölmek" fiilinden türemiştir, bu haliyle, daha büyük bir bütünün parçasını ifade etmektedir.

Bölge kavramının açıklaması, küreselleşmenin kabulü sonrası değişikliğe uğramıştır. Sanayileşme düzeninde, ulus-devletin bir parçası olarak, sınırları keskin olarak belirlenmiş, yan yana gelmiş mekânsal birimlerin bütünü olarak ele alınan bölge kavramı, sanayi-ötesi düzende; ilişki ağlarının ön plana çıktığı, mekânsal birlikteliğin öneminin azaldığı, sınırları değişken bir birim olarak açıklanmaya başlanmıştır. Ildırar (2004)

Son on yılda yaşanan küreselleşme ve bölgeselleşme (bölgesel birliklerin oluşumu) Post-Fordist üretime geçiş, bilginin yükselen değeri vb. ekonomik sosyal, teknolojik ve politik değişimler geleneksel bölge kavramını da tartışılır kılmıştır.

Geleneksel anlayışta "Bölge", yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulusun devletin denetiminde olup devlet dışına kapalı olduğu, sınırları çizilmiş bir birimdir. Küresel anlayışta ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik sorunu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir. İlişkiler ağının niteliği ve ilişkilerin yoğunluğu yerelin, dolayısıyla bölgenin gelişmişliğini belirler (DPT, 2000).¹

Kuramsal alandaki bütün tartışmalara karşın, toplum bilimlerinde bölge bir gerçeklik olma niteliğini bugün de korumaktadır. İçinde buldukları sektörlere göre bölgeleri, -Doğal Bölge, -Ekonomik Bölge, -Sosyo-Kültürel Bölge, -Yönetmelik Bölge olarak 4 kategoriye ayırabiliriz. Bu bölgeler planlı bir şekilde belirlenerek değil, doğal bir şekilde oluşmuşlardır. Sektörler belli noktalarda yoğunlaşmış ve mekânın fonksiyonu da bu şekilde farklılaşmıştır. Keles (1997)

¹ **Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)** Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlandırmak için 30 Eylül 1960 yılında kurulan başbakanı bağlı bir kuruluştur. Devletin ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlarının belirlenmesinde hükümete danışmanlık yapar. Hükümetçe belirlenen amaçları gerçekleştirmek için kalkınma planları ve yıllık planlar hazırlar. 08.06.2011'de yapılan değişiklikle Kalkınma Bakanlığı olarak hizmet vermektedir.

Bunun tersine yapay olarak oluşturulmuş bölgelerde vardır. Bunlar genellikle merkezi yönetim tarafından verilen hizmetlerin yerelde de etkin bir şekilde uygulanabilmesi için veya bölge planlaması amacıyla çeşitli kuruluşların bölge sınırlamaları belirlemesiyle oluşturulan bölgelerdir.

Bölgenin kavramsal değişiminde yaşanan bu değişikliklerin temel nedeni olarak küreselleşme ile beraber, coğrafi sınırlara bağlı kalınmaksızın ve yerelleşmeyle bölgeler arası ilişkilerin artması gibi gelişmeler gösterilebilir.

Bugüne kadar bölgeyle ilgili yapılan tüm tanımlamalar 21. yüzyılın bölge anlayışıyla anlamını yitirmiş ve hatta bölge tek başına bir alanı tanımlamakta yeterli olamamış ve bölgeyle beraber yeni kavramların da bir mekânın tanımlanması için kullanılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yeni bölgecilik, bölge kalkınma ajansları, yönetim, yenilik, rekabet, öğrenen bölgeler gibi bölge bilimine yeni girmiş bu kavramlar günümüz bölge anlayışının ürünleridir.

Tüm dünya ülkelerinde 1990 yılından itibaren küreselleşme ve yerelleşme hareketleri, ekonomide, toplumsal ve siyasal yapılanmalarda büyük değişimlere yol açmıştır. Özellikle sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, modernist düşünceden post modernist düşünceye geçişler, bu değişim ve oluşumları tetikleyen hareketler olarak açıklanmaktadır. Tekeli (1972) Ekonomik amaçlı idari birimler kurarak, bu birimlerde yapısal fonların da yardımıyla, teknoloji ve buluşçuluk kapasitelerinin gelişimini desteklemek olarak literatürde de yeni bölgecilik olarak özetlenebilecek bir söylem oluşmaktadır.

Küresel ölçekte son derece önemli dönüşüm süreçleri yaşanırken, mekânsal planlama süreç ve pratiğinin değişimlere uyum sağlayamaması ekonomik, politik, sosyal ve mekânsal dönüşümlerde kurumsallaşmayı ve yönetim süreçlerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Kayasü (2002)

Bölgesel gelişmenin kavramsallaştırılması ve bölgesel politikaların uygulanmasına dair tüm hususlar yeniden yorumlanmış ve bu kapsamda Yeni Bölgecilik akımı ve bu akımla beraber gündeme gelen Rekabetçilik, Yenilikler, Öğrenen Bölgeler, Yönetişim, Bölge Kalkınma Ajansları gibi kavramlarda bölgesel gelişmedeki yeni dinamikleri tanımlamaya yönelik yeni bir gündem oluşturmuştur.

Yeni bölgecilik akımının gelişim süreci fordizmden post-fordizme geçiş dönemine rastlamaktadır. 1970'lerde yaşanan ve uzun süre, etkisini artırarak devam eden ekonomik kriz sonrasında, küçük firmalar belirsiz ekonomik koşullarla başa çıkabilmek için esnek üretim sistemine geçmek durumunda kalmışlardır. Esnek üretim sisteminin tetiklediği mekânsal kümelenmeler ve bölge ölçeğinde gerekli olan bütünleşme ve uyum, bölgesel ekonomilerin yeniden önem kazanmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak da fordizm sonrası bölgesel ekonomilerin mekânsal yansımaları olarak nitelendirilebilecek “yeni sanayi alanları” ortaya çıkmıştır. İşte bu dönemin ardından ortaya çıkan yeni bölgecilik, bölge planlama politikaları üzerinde önemli etkiler bırakmıştır.

Ağ paradigması, içsel kalkınma teorisi ile birleşerek Yeni Bölgecilik (*New Regionalism*) fikrinin temelini oluşturmuştur. Örneğin Yeni Bölgecilik'te sıklıkla vurgulanan girişimcilik, rekabet, yenilikçi ekonomik gelişme, mekânsal kümelenmeyle bağlantılı yığılma ekonomileri gibi kavramlar, içsel büyüme teorisinde de yer alan düşüncelerdir.

Yeni Bölgecilik yaklaşımı;

- Bölgesel rekabetin sağlanmasını, geliştirilmesini hedeflemektedir ve küresel ekonomilerde rekabetçi avantajın sürekliliğini sağlayacak ana kaynağın, yerel potansiyellerde mevcut olduğunu,
- Ekonomik kalkınmayı oluşturan tüm öğelerin bir arada var olabildikleri ve ekonomik kalkınmanın tam anlamıyla gerçekleştiği ölçeğin “bölge” olduğunu, ve dolayısıyla da ekonomik politikaların öncelikli odağının “bölge” olması gerektiğini savunur. Danson (2000)

Özetle bu kavramsal değişimler sonucunda;

- Ekonomik başarıları, ekonominin uluslar arası rekabet içindeki yerinin belirlediği,
- Bölge ölçeğinin ekonomik kalkınma için en uygun faaliyet alanı olduğu görüşleri yaygınlık kazanmış ve bölgesel rekabet, ülkelerin kalkınma politikalarında öncelik alanları haline gelmiştir.

Bu dönemde firmalar arası ağların hızla geliştiği, işbirliklerinin arttığı gözlenmektedir.

Avrupa'da "Yeni Bölgecilik" akımı savaş sonrası canlanma sürecinde, iş sahalarının, mekânsal olarak yeniden dağılımı noktasında kendini göstermeye başlamıştır. Bu doğrultuda, imalat ve ofis tabanlı endüstrilerin, ödenek ve teşviklerle, yeniden yerleşimleri desteklenmiş, birçok ülke de yeniden yerleşimin etkinliğini artırmak için büyük ölçekli alt yapı projeleriyle bu tür programları desteklemiştir.

Avrupa'da Yeni Bölgecilik hareketlerini başlatan olayları 3 maddede sıralamak mümkündür.

- Büyük kapsamlı üreticiler, üretim alanlarını şehir dışına taşımışlardır.
- Büyük ölçekli üretim yapan fabrikalar kalkınmadaki lider rollerini, tasarım mühendisleri, reklâmcılar, AR-GE laboratuvarları, yönetim danışmanları, finans büroları ve kültürel endüstri gibi iş dallarına bırakmak zorunda kalmışlardır.
- Bölgelerde görülen yüksek oranda işsizlik problemi, bölge gelirinin azalmasına ve diğer bölgelerle arasındaki dengesizliğin artmasına sebep olmuştur. Bölgesel gelişimin ihtiyaçları gitgide işin ve iş yaşamının niteliği, güvenli bir çevre, sosyal ihtiyaçları karşılayabilecek bir alt yapı ve sosyal bölünmeyi genişletmeyen ve tehdit etmeyen bir ekonomik düzenle tanımlanmaya başlanmıştır. Dunford (1992)

AB çerçevesinde gelişen bu yeni bölgesel yapılanmanın savunucuları yanında karşıt görüş ve eleştiriler de bulunanlarda olmaktadır. Muhalif görüşlere göre, "yeni bölgecilik" adı verilen bu yaklaşım, bölgelerde hem ekonomik hem de politik açıdan yeni tip bir sosyo-ekonomik yapılanma gerektirmektedir. Gelişme odakları olacak bu yeni bölgelerin küresel rekabet ve yabancı sermaye yatırımlarına açılmakta kullanılacağı öne sürülmektedir.²

Avrupa'da Yeni Bölgecilik hareketleriyle ilgili olarak ilk bölgesel çalışmaları İngiltere göstermiştir. İlk gelişme ofisleri de yine bu ülkede kurulmuştur. İngiliz bölgeselleşmesinin ilk filizlenmeleri 1990'ların ortasında hükümet bürolarının açılmasıyla görüldü. İlk olarak bu yapılanma, bölgesel ve yerel yönetimlerce şüpheyle karşılandı ve sadece sorumluluktan ziyade yoğunluğun dağıtıldığı merkezi hükümetin bölgesel kolları olarak algılandı. Ama bugün, politikayı

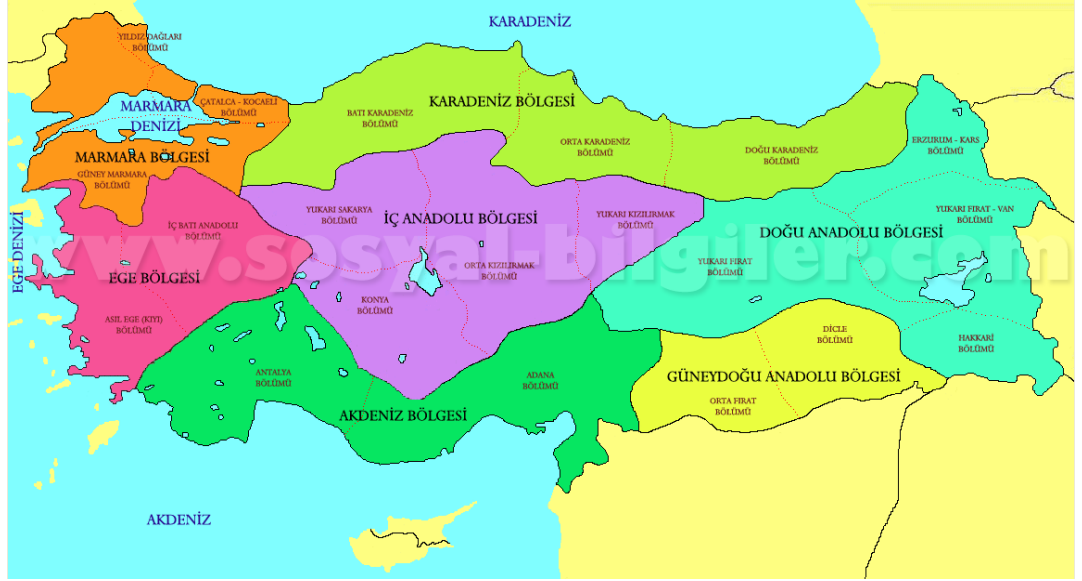
² <http://www.abyerelnet.org> erişim tarihi 23.01.2013

şekillendiren ve geliştiren bir bölgesel politikanın varlığı giderek doğal karşılanıyor. Galler'in, İskoçya'nın ve Kuzey İrlanda'nın ulusal sınırları devr oldu ve bunlar, kendi topluluklarını seçtiler. İngiltere 'Çevre Dairesi, "Çevre, Ulaşım ve Bölgeler Dairesi" olarak yeniden sınıflandırıldı ve bölgelerden sorumlu bir Bakan atandı. Kurulan Bölge Kalkınma Ajanslarına, bazı devlet aktivitelerinin sorumlukları verildi, bazı önemli devlet fonları bu kuruluşlara yönlendirildi. Yeni Bölgecilik akımıyla yaşanan bu değişimler, ilk yapılanmalarının İngiltere'de olduğu bölgesel gelişme ve kalkınma ajanslarının, Birliğin tüm üyelerinde oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. AB'de örgütlenmeye başlayan bu tür yarı özerk yapılı kurumlar, buldukları bölgenin kalkınma-gelişme stratejisi ve senaryolarını oluşturmakta ve bölgeye AB'den gelebilecek kredi ve fonları çekebilmek için projeler hazırlamaktadırlar.

2.2.3 Türkiye'de Bölge Kavramının Değişimi

Türkiye'de bölge tanımına ilk olarak 1927 yılı nüfus sayımında rastlanılmakla beraber Osmanlı Devleti'nin idari sınıflandırmasında, Türkiye Cumhuriyeti'nden farklı olarak il (vilayet) ölçeği "Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" araştırmasından elde edilen fonksiyonel bölge ölçeğine yakındır. İmparatorluğun 1897 tarihli ilk istatistik yıllığına göre Anadolu ve Trakya'da Urfa ve Maraş sancaklarının bağlı olduğu Halep vilayeti dâhil toplam 16 iline karşın, Türkiye Cumhuriyeti'nde 1927 yılı itibarıyla il sayısının 63 ve günümüzde 81 olması, idari sınıflandırmamızdaki yapısal değişimi daha açık ortaya koymaktadır (Güran 1997, s.3-6.). Türkiye'de nüfusun sayı ve niteliklerini tespit amacıyla sayımlar, Cumhuriyetin ilanından 2000 yılına kadar ilki 1927 ikincisi 1935 yılında ve bu tarihten sonra her beş yılda bir olmak üzere uygulanmıştır (TÜİK 2009) Nüfus sayımlarında veriler il, ilçe ve köy bazında derlenmiş olup illerin gruplandırmasıyla da bölgesel bazda veriler yayımlanmıştır. 1927-1990 yılları arasında uygulanan nüfus sayımlarında 8 bölgeden (Şekil 2.1) oluşan bir bölge sınıflandırması kullanılmıştır. Bu bölgeler Trakya (Avrupalı Türki), Karadeniz Kıyısı (Karadeniz Sahili), Marmara ve Ege Kıyıları (Marmara ve Adalar Denizleri), Akdeniz Kıyısı (Akdeniz Sahili), Batı Anadolu (Garbi Anadolu), İç

Şekil 2.2: Türkiye coğrafi bölgeler ve bölümler haritası.

Kaynak: <http://www.sosyal-bilgiler.com/haritalar/2000-renkli-turkiye-bolgeler-ve-bolumler-haritasi.html> (Erişim-18.04.2013)

Bölgesel gelişme alanında doğrudan bir politika üretilmesinin gündeme geldiği planlı dönem boyunca ise bölgesel gelişme politikalarına baz teşkil eden bölge kavramında Genel Nüfus Sayımlarından farklı olarak daha sık bir değişim yaşanmıştır. Bu dönemde 7 coğrafi bölge sınıflandırması gerek mekâna ait istatistiklerin sunulmasında gerekse bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde sıklıkla kullanılmıştır. Bu dönem boyunca kullanılan bir diğer bölge kavramı ise az gelişmiş geri kalmış, gelişmemiş, yeterince kalkınmamış bölge ile gelişmiş bölge kavramlarıdır. D.P.T.(2006)

Az gelişmiş bölge kavramına yönelik ilk tanımlama 1968 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılmıştır. Söz konusu kararda çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer alan 22 il gelişmemiş bölge olarak belirtilmiştir. Bu kavrama yönelik olarak diğer bir ifade Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" olarak yer almıştır. Plan'da, gelişmiş bir bölgede geri kalmış yöreler bulunabileceği gibi, gelişmemiş bir bölge içinde gelişmiş yöreler de bulunabileceği görüşünden hareketle geri kalmış yöreleri; milli planlama açısından ele almak, yatırımların düzenlenmesiyle ilgili önerilerde

bulunmak, gerekli araştırmaları yapmak, plan ve programlarla ilişkisini kurmak, uygulamayı izlemek ve değerlendirmek üzere DPT içinde bir örgütlenmeye de gidildiği ifade edilmiştir (D.P.T. 1972a, s.947-949).

Ayrıca Plan'da, Kalkınmada ncelik Yörelerde yer alacak illerin analitik bir çalışma ile belirlenmesine yönelik olarak yörelerin gelişmişlik seviyelerini yansıtan bir sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi kullanılması kararlaştırılmıştır. (D.P.T. 1972a, s.947-949). Bu kapsamda, 1972 yılında çok değişkenli analiz yöntemlerinden biri olan diskriminant analizinden yararlanarak yapılan (Tekeli, 2008, s.22). "Kalkınmada ncelikli Yörelerde İktisadi ve Sosyal Gelişmeyi Kapsayan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Araştırması"ndan çıkan sonuçlara göre 40 il ve 50 ilçe Kalkınmada ncelikli Yörelerde yer alacak mekânsal birimler olarak tanımlanmıştır (D.P.T. 1972b, s.305; D.P.T. 1974, s.352). Bu politikadan yararlanan il ve ilçeler listesi yıllar itibarıyla sürekli bir değişim yaşamış ve son olarak bu liste 50 il ve 2 ilçe ile sınırlandırılmıştır. D.P.T.(2009) 22 il ile başlayan bu serüvenin bu kadar geniş bir alana yayılması bölge tanımının ve bu tanım doğrultusunda geliştirilen politikaların sürdürülebilirliğini engellemiştir. Farklı kamu kurumlarınca benimsenecek ortak bir bölge tanımı vurgusu ilk olarak 1979 Yılı Programı'nda yapılmıştır (D.P.T. 1979, s.58).

1985 ve sonrası yapılan Güneydoğu Anadolu Projesi başta olmak üzere bölge planlarında coğrafi bölgeler baz alınmıştır. Diğer taraftan, 1968 Yılı Programı ile başlayan ve 2009 Yılı Programı ile "Cazibe Merkezleri Destekleme Programı" adını alan "Bölge Gelişme Merkezleri" politikası düşünüldüğünde, fonksiyonel bölgelerin plan bölge olarak alınmaması, politikaların uygulanmasında bütünlüğü engellemiş ve sürdürülebilir bölge merkezi yaklaşımının programlanmasını, uygulanmasını, izlenebilmesini ve değerlendirilmesini olanaksızlaştırmıştır. Aynı zamanda 1984 Yılı Programı'nda "Kurulacak olan Bölge Valilikleri ve bu valilere bağlı birimler program döneminde bölgedeki kamu hizmet envanterini ayrıntılı olarak belirleyecek ve bu bölgelerin bu konulardaki kısa ve uzun dönemli taleplerini tanımlayacaklardır" tedbiri geliştirilmemiştir (D.P.T. 1984, s.334).

1963-2013 döneminde hazırlanan Kalkınma Planlarının ilkeleri, hedefleri ve araçlarının özetlendiği tablo 2.3'den görüldüğü üzere, il düzeyinde planlama

sekizinci plan dönemine kadar kalkınma perspektifinin içine kapsamlı bir şekilde girememiştir. Üstelik tüm plan dönemleri bütünlük ele alındığında ilke-politika-hedef-araçlar arasında da uyumsuzluk bulunmaktadır (Dulupçu ve Gövdere 2005, s.139).

Tablo 2.3: Beş yıllık kalkınma planları (1963-2005 Dönemi)

KALKINMA PLANI	İLKELER	HEDEFLER	ARAÇLAR
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	Bölgelere ekonomik kalkınmanın nüfuz etmesi ve bölgesel ekonomik bütünleşme	Dengeli kentleşme, bölgeler arasında denge, yatırım etkinliği
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	Hızlı kentleşmeden kaynaklanan nüfus sorunlarına odaklanma	Dengeli bölgeler arası gelişme, sosyal eşitlik açısından bölgeler arasında dengeli dağılım, yatırım etkinliği	Vergi indirimleri, özel sektör yatırımlarına yönelik finansal teşvikler, pilot projeler ve Keban
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	Bölgesel farklılıkların giderilmesi ve belirli az gelişmiş bölgelerin kalkınması	Dengeli bölgeler arası gelişme, sosyal eşitlik açısından bölgeler arasında dengeli dağılım ve yatırım etkinliği	Finansal teşvikler, az gelişmiş bölgeler için sanayileşme programları, envanter çalışmaları, il planlaması, sektörel planlama, paket projeler ve kalkınmada öncelikli iller
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu	Az gelişmiş illerin kalkınması, sektörel ve bölgesel karşılıklı bağımlılık ve mekânsal organizasyon	Yatırım için faiz indirimleri, çeşitli finansal yardımlar, paket projeler, il ve bölge düzeyinde yatırımlar, Çukurova Kentsel Kalkınma Projesi ve GAP
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyele sahip bölgelerde kaynak kullanımını rasyonelleştirerek kalkınmanın hızlandırılması	Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma	Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel gelişme programlarının hazırlanması, bu programlar doğrultusunda ilgili yatırımların seçilmesi, öncelikli bölge ve

			sektörlerdeki altyapının sanayileşme projeleri için geliştirilmesi ve kalkınmada öncelikli illerdeki yatırımlar için finansal yardımlar
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bütün olarak ele alınması ve uluslararası standartlara uygun istatistiksel sistemin uyarlanması	Bölgelerde dengeli kalkınma ve ilçelerin köylerden kente göçün engellenmesi için desteklenmesi	Kalkınmada Öncelikli Yörelere yönelik finansal kaynakların artırılması, kalkınmada öncelikli illere yönelik teşvikler ve bu amaca yönelik özel bir Fon oluşturulması ve sanayi bölgeleri
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	Sektörel ve mekânsal çalışmaların bütünleştirilmesi, illerin sektörel uzmanlaşması, şehir planlaması, bölgesel farklılıkların giderilmesi ve rekabet gücünün artırılması	Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu, metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir kategoride ele alınması, konut sorunu için politika geliştirme çalışmaları ve bölgesel farklılıklar	Kalkınmada Öncelikli Yörelere politikasına devam edilmesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu için acil destek programı, GAP, yasal düzenlemeler, konut projeleri, kalkınmada öncelikli illerdeki KOBİ'lerin desteklenmesi, ZBK, Yeşilirmak Havzası, DOKAP ve DAP
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	Katılımcı planlama, sürdürülebilirlik, kaynak kullanımının etkinleştirilmesi ve AB bölgesel politikalarına uyum	Rekabet edebilirliğin genişletilmesi, yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu ve bölgesel farklılıklar	KOBİ destekleri, AB Fonları, ilk kapsamlı bölgesel planlar ve beşeri sermaye
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	Bütüncül yaklaşım, insan odaklı yönetim anlayışı, rekabetçi bir piyasa, kaynak kısıtı gözetilerek önceliklendirme yapılması	Rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması	Yerel düzeyde planlama araçları Kalkınma Ajansları

Kaynak: Murat Ali Dulupçu ve Bekir Gövdere, "Bölgesel Gelişme Stratejileri İçin Bir Perspektif:

Yerel Bilgi Ağbağları Yaklaşımı", Haluk Erlat (der.), Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 139.

2.2.4 Sürdürülebilir Kalkınma

Sanayi devrimiyle hız kazanan üretim artışı ile dünya nüfusunun hızla artmasının çevre ve doğal kaynaklar üzerinde yol açtığı baskılar ve bunların neden olduğu çevre problemleri 1970'lere kadar göz önünde bulundurulmayan bir olgu olmuştur. Doğal kaynakların sınırsız olduğu varsayımını kullanan klasik iktisatçılar uzunca bir süre çevre sorunlarını dikkate almadan ekonomik büyümeyi hedeflemişlerdir. İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde ise Keynesyen iktisatçılar öncelik olarak ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, işsizliğin önlenmesi veya enflasyonun kontrol altına alınması gibi konulara yoğunlaşmış ve üretimin artırılmasını amaçlamışlardır Dulupçu (2001).

1960'lı yıllara kadar yerel ölçekli çevre sorunları kalkınmanın olağan ve katlanılması gereken sonuçları olarak görülmüş, "kalkınma" yapılan her eylemi ve faaliyeti meşru göstermek için yeterli sayılarak çevrenin tahrip edilmesi sorgulanmamıştır.

Bu yıllarda, çevre yönetiminde "tepki ve tedavi" adı verilen kalkınmanın sonucu oluşan kirliliğin, kirlilik oluştuğundan sonra giderilmesi yöntemi benimsenmiştir. Bu yaklaşımda öncelik kalkınmaya verilmekte, doğal çevre sorunlarının çözümü ise daha sonra ele alınmaktadır.

1970'lerin başına kadar yerel ölçekli olduğu düşüncesiyle fazla önemsenmeyen çevre sorunları ve neden oldukları zararların ülkelerin sınırlarını aşması, bu tarihten itibaren çevrenin uluslararası önem kazanmasına yol açmıştır. 1972 yılında Roma Kulübü tarafından hazırlanan "Büyümenin Sınırları" isimli rapor, ekonomi ile doğal çevrenin karşılıklı bağımlılığının kalkınma politikalarında dikkate alınması gereksinimini vurgulamaktadır. Alagöz (2007)

Raporda, dünya nüfusunda, sanayileşmede, çevre kirliliğinde, gıda üretiminde ve kaynakların tükenmesindeki mevcut artış eğiliminin aynen devam etmesi halinde, yüzyıllık bir zaman içinde dünyadaki büyümenin sınırlarına ulaşılacağı belirtilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak nüfusun ve endüstriyel üretim kapasitesinin hızlı bir şekilde düşmesinin muhtemel olduğu öngörülmektedir.³

³ Şahin., Ü., 2004. *Truva atı olarak sürdürülebilir kalkınma*", *Ekoloji Dergisi*
<http://umitsahin.blogspot.com/> Erişim Tarihi 10.03.2013

1972’de Birleşmiş Milletlerce Stockholm’de İnsani Çevre Konferansı düzenlenmiş, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (*United Nations Environment Programme-UNEP*) kurularak çevre sorunlarına karşı ortak bir platform oluşturulmuştur. Konferansta kabul edilen İnsani Çevre Bildirgesinde, “çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözetilen, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler”, sürdürülebilirlik düşüncesinin temel dayanaklarını ortaya koymuştur. Bu tarihten sonra, “tepki ve tedavi” stratejisi yerini doğal çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önce tahmin edilmesi ve önlenmesini temel alan “tahmin ve önleme” stratejisine bırakmıştır. Ancak, bir süre daha küresel çevre sorunlarının hızla artmasının önüne geçilememiş ve doğal çevre üzerindeki tahribat artmaya devam etmiştir. Bu gelişmeler sonucu, sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1980 yılında, Uluslar arası Doğa Koruma Birliği (*International Union for Conservation of Nature-IUCN*) tarafından Birleşmiş Milletler Çevre Programı (*UNEP*) için hazırlanan Dünya Koruma Stratejisinde doğal kaynakları gelecek nesiller için muhafaza etmek biçiminde tanımlanmıştır.⁴

Daha sonra bu kavram 1987’de Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca (*World Commission on Environment and Development, WCED*) yayımlanan Ortak Geleceğimiz Raporu ile genişletilmiş ve bu tarihten başlayarak, çok yaygın kullanılan bir kavram olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma, bu raporda “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım çerçevesinde, ihtiyaçlar sadece ekonomik ihtiyaçlarla sınırlandırılmadan geniş bir şekilde ele alınmakta, doğal kaynakların dengeli bir şekilde kullanılarak gelecek kuşaklara aktarılması yoluyla kuşaklararası eşitlik gözetilmektedir. Raporun genelinden hem ülkeler arasında hem de ülkelerin kendi içlerinde kuşakiçi eşitliklerin de gözetiliyor olduğu çıkarılabilir. Gönel (2002)

⁴ *International Union for Conservation of Nature-IUCN* - <http://www.iucn.org/> erişim tarihi 10.03.2013

2.2.4.1 Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma

“Sürdürülebilir kalkınma” kavramı Türkiye’nin 2000’li yıllardan itibaren temel strateji, politika ve plan belgelerinde “sürdürülebilir büyüme”, “sürdürülebilir ekonomi” kavramları ile birlikte kullanılmıştır. Sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir enerji, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, sürdürülebilir kırsal kalkınma, sürdürülebilir kentler, sürdürülebilir ulaşım gibi kavramlar da sıkça kullanılmaktadır.

Kalkınma Planları Türkiye ekonomisinin yönlendirilmesinde temel çerçeveyi oluşturan, sanayileşmeye, ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmeye yönelik tedbirleri ortaya koyan, devlet politikalarının belirlendiği temel politika belgeleridir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının yürürlüğe girdiği 1963 yılından bu yana, sekiz adet Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. 1962, 1978, 1984, 1995 ve 2006 yılları ise birer yıllık Geçiş Yılı Programları uygulanan yıllardır. 2007 yılında yeni bir anlayışla 7 yıllık olarak hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı uygulamaya girmiştir. D.P.T. (2007)

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma politikalarının gelişimi; kavram olarak her ne kadar 1980’li yılların sonlarının ürünü olsa da, Kalkınma Planlarındaki ekonomi-çevre-toplum etkileşimleri çerçevesinde, planlı dönemin başından itibaren değişik evrelerde gündeme gelmiş ve Kalkınma Planlarında yer almıştır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE İSTATİSTİKÎ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (İBBS)

3.1 BÖLGE SINIFLANDIRMALARI

Jeostratejik önemi gün geçtikçe artan bir coğrafyaya yayılmış olan ülkemizin sosyoekonomik yapısının güçlendirilmesi, bölgelerarası dengelerin sağlanması,

gelir dağılımı dengesizliklerinin giderilmesi için planlı, ulusal kalkınma ve gelişme stratejisinin oluşturulmasına duyulan ihtiyaç artan bir biçimde gündeme gelmektedir. Ulusal kalkınma planlarımızda hedef olarak sürekli yer alan bölgeselarası dengesizliklerin azaltılması, AB-Türkiye müzakere süreci için de büyük önem taşımaktadır. AB, bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların AB entegrasyonunun genel dinamiğini zayıflatacağı kabulü ile bölgesel dengelerin sağlanmasına özel önem vermektedir USİAD (2005).

Türkiye’de, bölgeler arasında; kişi başına GSMH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi çeşitli sosyo-ekonomik göstergeler açısından oldukça ciddi ölçüde gelişmişlik farklılıkları söz konusudur. Bölgeselarası gelişmişlik farklılıkları, kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanımının eksikliği, uygun olmayan topografik yapı, zor iklim koşulları, iç ve dış pazarlara uzaklık, dağınık yerleşim yapısı ve yatırım eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Göç, özellikle metropollerde olmak üzere, gelişmiş bölgelerde işsizlik, yeni alt yapı yatırımlarına ihtiyaç, kaçak yapılaşma ve çevre gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir. D.P.T. (2001)

Türkiye’de bugüne değin uygulanan politikalar ile iller ve bölgeler arasındaki sosyoekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması ve istenilen hedeflere ulaşılması mümkün olmamıştır.

Avrupa Birliği’nin bölgesel politikalarının, Türkiye’nin bölgesel politikaları üzerindeki etkisini; İstatistikî Bölge Birimlerinin belirlenmesi, Bölge Kalkınma Ajanslarının oluşturulması ve yerel yönetimler reformu olarak verebiliriz. Erzi (2005)

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluğun esas nedeni Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının ana kütlesini Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) olarak adlandırılan birimler oluşturmaktadır. Berber ve Çelepci (2005)

Merkezi AB ülkeleri tarafından uzun yıllardır pratikte kullanılan fakat hukuki temeli 2003 yılından itibaren geçerli olan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) olarak tabir edilen bölge tanımlanması çalışması 2002 yılında Türkiye’de kabul edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye’deki idari yapılanma farklı (il bazında) olduğundan Bölge Kalkınma Ajansları olarak tabir edilen ve ulus devlet yapısını zedelediği tartışmalarına konu olan “Bölge Kalkınma Ajansları” kurulmaya başlanmıştır. Ergen ve diğ. (2007) Türkiye’nin günümüze kadar yapılan plan bölge sınıflamasına baktığımızda genel olarak üç ayrı döneme ayırabiliriz. Bunlar, homojen bölge sınıflandırması (1963- 1970), polarize bölge sınıflandırması (1982) ve istatistikî bölge birimleri sınıflaması (2002) olarak ele alabiliriz. D.P.T. (2000)

3.1.1 Homojen Bölge Sınıflandırması (1963-70)

Ülkemizde sektörel yapıdaki Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın uygulanmasının ardından, bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltıcı politikalara öncelik verilmesi, bölgelerarası gelişmişlik farklarının saptanması ihtiyacını doğurmuş ve 1960’ların sonlarında homojen bölge sınıflandırması çalışması yapılmıştır. İmar ve İskan Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık niteliğinde olmak üzere, 1963-70 yıllarına ait verilere dayanarak, 53 adet sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergesi bazında yerleşme merkezlerinin gelişmişlik düzeyleri saptanmış ve ülkemizdeki tüm iller gelişmişlik düzeyine göre sekiz ana bölgeye ayrılmıştır. D.P.T. (2000) Bu ana bölgelerin dördü, kendi içlerinde 15 alt bölgeye ayrılmış olup, alt bölgeler göz önüne alındığında 19 bölge elde edilmiştir.

3.1.2 Polarize Bölge Sınıflandırması (1982)

Polarize bölgelerin ve bölge merkezlerinin saptanması amacıyla, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, Merkezi Yerler Teorisine göre, Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması yapılmıştır. D.P.T. (2000) Söz konusu çalışmada, polarize bölgelerin saptanması için anket yöntemine başvurulmuş ve alınan sonuçlar bilgisayar aracılığıyla değerlendirilmiştir.

3.1.3 İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (2002)

Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinde oluşturulan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programda, kısa vadede yapılacak işler arasında "AB ölçütlerine göre hedef/ölçüt bölgeler ve NUTS'lar istatistikî olarak tanımlanacaktır" ifadesi yer almıştır Koyuncu (2006).

Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen Zirvede, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit şartlarda AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren Katılım Ortaklığı Belgesi, AB Komisyonu tarafından hazırlanmış ve 8 Mart 2001 tarihinde yapılan Çevre Konseyi toplantısında kabul edilerek 24 Mart 2001 tarihli Topluluk Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır. Buna paralel olarak, Türkiye tarafından hazırlanması gereken "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı", Bakanlar Kurulu tarafından 13 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş ve 24 Mart 2001 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. AB'ye üye ülkelerde kullanılmakta olan İstatistikî Bölge Birimleri (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics - NUTS) sınıflandırması, AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Programda kısa vadeli öncelikler arasında yer almıştır. Çamur ve Gümüş (2005)

3.2 AB'de NUTS Sistematiği

NUTS sınıflandırması ilk olarak 1970'lerin başında EUROSTAT tarafından herhangi bir hukuki dayanağı olmadan EUROSTAT ve üye ülkeler arasındaki gayri resmi bir mutabakata göre oluşturulmuştur. Ancak, konunun son yıllarda öneminin artmasından dolayı, 26.05.2003 tarih ve 1059/2003 sayılı Tüzükle hukuki nitelik kazanmıştır. Şen (2004)

NUTS bölgeleri normatif bölgelerdir ve siyasi iradeyi yansıtmaktadır. Normatif bölge sınırları, yerel idarelere ve yerel topluluklara verilen görevlere, bu görevleri etkin ve ekonomik olarak yürütecek nüfus büyüklüğüne, tarihi, kültürel ve diğer faktörlere göre belirlenmektedir. Bu bölgeler genellikle ilgili ülkenin idari sistemi

içerisindeki durağan yapıdan oluşmaktadır. Özellikle bölgesel politika ile ilgili olarak, hükümetin belirli düzeylerinin yetkilerini ifa ettiği yerlerdir. Bu yüzden, normatif ya da idari bölgeler, ulusal istatistik kurumları tarafından, istatistikî bilgi derlenmesi konusunda temel olarak dikkate alınmışlardır. Çamur ve Gümüş (2005)

NUTS Sisteminin Temel Prensipleri; NUTS, beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmadır. Bu düzeylerin üçü bölgesel, ikisi yereldir. Hiyerarşik NUTS sınıflandırması içerisinde üye ülkeler önce çeşitli sayılarda NUTS 1 bölgelerine ayrılmış, sonra bu bölgeler kendi içlerinde NUTS 2 bölgelerine, daha sonra NUTS 2 bölgeleri de NUTS 3 bölgelerine bölünmüştür. Bu üç kademe, alan yönetimini kapsadığı için “bölgesel”, diğer ikisi (NUTS4 ve NUTS 5) yerleşme yönetimlerini kapsadığı için “yerel” kademeler olarak kabul edilmiştir. Çamur ve Gümüş (2005) NUTS sınıflandırmasının amaçları EUROSTAT tarafından özetle şu şekilde sıralanmaktadır:

a) Topluluk bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlulaştırılması: NUTS, 1970’lerden itibaren aşamalı olarak tarım, sanayi, ulaştırma gibi çeşitli istatistikî alanların yerine geçmiştir. Bölgesel ekonomik hesaplar NUTS bazında geliştirilmiş, Topluluk tarafından yapılan araştırmalar da bölgesel bazda tanımlanmıştır.

b) Bölgelerin sosyo-ekonomik analizleri: Komisyon tarafından 1961 yılında Bölgesel Ekonomiler konusunda düzenlenen Brüksel Konferansında NUTS 2 bölgeleri, bölgesel politikaların uygulanması amacıyla temel bölgeler olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden ulusal boyuttaki bölgesel problemlerin analizi için NUTS 2 uygun düzey olarak dikkate alınmaktadır. NUTS 1’ler ise, temel sosyoekonomik bölgeler olarak değerlendirilmekte, Topluluk boyutundaki bölgesel problemlerin analizinde kullanılmaktadır. Gümrük Birliğinin bölgeler üzerindeki etkisi bu tür problemlere örnek olarak verilmektedir. NUTS 3’ler ise, karmaşık ekonomik analizler açısından küçük olduklarından, ihtiyaç duyulan yerlerde belirli sorunların tespit edilmesi veya alınacak bölgesel tedbirlerin belirlenmesi amacıyla yönelik olarak kullanılabilir.

c) Topluluk bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesi: Yapısal Fonlardan yapılacak yardımlara uygunluğun değerlendirilmesi amacıyla, kalkınmada geri

kalmış bölgeler NUTS 2 düzeyinde belirlenmektedir. Diğer öncelikli bölgeler ise NUTS 3 düzeyinde ele alınmaktadır. Rekabet Politikası açısından ulusal teşviklerin uygulanması da NUTS 3 düzeyinde yapılmaktadır.

AB'deki NUTS sınıflandırması, 2003 yılına kadar yasal dayanağı olmayan bir uygulamaydı; yasal zemin çıkarılan bir tüzükle 2003 yılında sağlanmıştır. NUTS tüzüğünde, üye ülkelerin NUTS bölgelerindeki mevcut nüfus değerleri dikkate alınarak, her NUTS düzeyi için belirlenen ortalama en az-en çok nüfus eşikleri tablo 3.1'de belirtilmiştir. Çamur ve Gümüş (2005)

Tablo 3.1: AB'deki NUTS düzeyleri nüfus eşikleri

Düzye	MİN	MAX
NUTS1	3.000.000	7.000.000
NUTS2	800.000	3.000.000
NUTS3	150.000	800.000

Kaynak: Çamur ve Gümüş (2005)

Yayınlanan bu tüzüğe göre bu istatistikî normatif bölgeler;

- Avrupa Birliği'nde karşılaştırılabilir verilere sahip olabilmek için ihtiyaç duyulan acil istatistikî verileri toplamak üzere kurulmuştur.
- AB ve Ulusal düzeyde farklı düzeyler bu bölgesel istatistiklere ihtiyaç duymuşlardır. AB'ye üye ülkeler AB bölgesel NUTS sınıflandırmasında sayılan en az 3 hiyerarşik düzeye sahip olmalıdır.
- Bölgesel istatistik kullanıcıları sağlam bir terminolojiye ihtiyaç duymaktadır. Bu NUTS sınıflandırmaları sıklıkla değiştirilmemiş olmalıdır.
- Bölgesel verilerin kıyaslanabilirliği, bölgelerin nüfus bakımından da kıyaslanabilir boyutunun da olduğunu gösterir. Bunu başarabilmek için, NUTS sınıflandırmasının düzenlemeleri, nüfus boyutu bakımından bölgesel yapıyı da homojen sağlamalıdır.
- Bu sınıflandırmada siyasal, idari ve kurumsal durum gözetilmelidir. İdari olmayan üniteler; ekonomik, sosyal, tarihsel, kültürel, coğrafi ve ya çevresel koşulları yansıtmalıdır.
- Sınıflandırmada temel alınan "nüfus" un tanımlanması gereklidir.

f) NUTS sınıflandırmasının yapılabilmesi için üye ülkelerle birlikte yakın görüşmelerin yapılması gerekir. NUTS sınıflandırması özel bölge birliklerinde üye ülkelerin ekonomik bölgelerini alt bölümlere ayırır.

g) NUTS sınıflandırması hiyerarşiktir. Bu her bir üye ülkeyi NUTS 1 özel bölge birliklerine, bunların hepsi NUTS 2 özel bölge birliklerine ve bunların da her biri NUTS 3 özel bölge birliğine ayrılmaktadır.

Her bir üye ülkede farklı ayrıntıda hiyerarşik bir düzen olabilir. NUTS 3 düzeyinin alt bölümlere ayrılacağı durum üye ülke tarafından kararlaştırılır. Ergen ve diğ. (2007)

3.2.2 NUTS Sınıflandırmasının Ülkelere Uygulanması

NUTS sınıflandırmasının bir üye ülkeye uygulanması birkaç aşamada gerçekleştirilmektedir. Öncelikle ülkenin idari yapısının analizi yapılmakta, sonra mevcut idari düzeylerde veri toplanıp toplanmadığı tespit edilmektedir. Daha sonra mevcut idari düzeyler genellikle nüfus büyüklükleri açısından incelenmekte ve NUTS hiyerarşisinde nereye karşılık geldiğine bakılmaktadır. Bu aşamada iki muhtemel durum söz konusu olmaktadır:

Birinci durumda, dikkate alınan düzeyin ortalama nüfus büyüklüğü yaklaşık olarak ilgili NUTS düzeyinin ortalama nüfus değerine karşılık gelebilmektedir. Bu durumda ilgili idari yapı, karşılık gelen NUTS düzeyine hiç bir değişiklik yapılmadan tamamıyla uyarlanmaktadır. Bir ülkedeki birim bölge büyüklükleri, karşılık gelen NUTS seviyesindeki Topluluk ortalamasından önemli ölçüde farklı olabilmektedir. Örneğin Topluluk NUTS 2 ortalaması 1.8 milyon iken, İtalya'da ortalama nüfus büyüklükleri 2.9 milyon olan 20 "regioni"nin NUTS 2 olmasına karar verilmiştir. Ancak, bu düzeydeki bazı bölge birimlerinde nüfus çok düşük (120 000) iken, bazılarında oldukça yüksektir (9 milyon).

İkinci durumda ise, ilgili idari düzeyin nüfus büyüklüğünün Topluluk ortalamasına yakın bir değere sahip olmaması söz konusudur. Bu durumda, daha küçük idari birimler, coğrafi, sosyo-ekonomik, tarihi, kültürel ve diğer özellikleri dikkate alınarak gruplandırılmakta ve böylelikle "idari olmayan birimler" oluşturularak, karşılık gelen NUTS düzeyi tanımlanmaktadır. Örneğin, Portekiz'de idari yapı

NUTS 3 düzeyi ile uyumlu olmadığından, NUTS 4 düzeyindeki 305 adet “concehos” adlı birim birleştirilerek, NUTS 3 düzeyinde 30 adet “grupos de concelhos” olarak adlandırılan bölge birimleri oluşturulmuştur.

Her iki durumda da kararlar; bölgesel istatistiklerin kullanıcısı durumundaki Komisyon birimleri ile istişare edildikten sonra, EUROSTAT ve ilgili üye ülkenin İstatistik kurumu tarafından alınmaktadır. Tablo 3.2’de görüleceği üzere, üye ülkelerde idari yapı genellikle NUTS düzeyleri ile örtüşmektedir. Bu durum, özellikle AB bölgesel politikasının uygulanması açısından daha çok önem taşıyan NUTS 2 düzeyi için geçerlidir. Sadece İngiltere ve Almanya’da NUTS 2 düzeyi idari olmayan birimlerden oluşmaktadır. D.P.T, (2001)

Tablo 3.2: AB üyesi ve AB’ye aday ülkelerde NUTS düzeyleri

Ülkeler	NUTS 1		NUTS 2		NUTS 3	
		Adet		Adet		Adet
Belçika	Bölgeler	3	İller	11	İlçeler	43
Danimarka	-	1	-	1	İller	15
Almanya	Eyalet	16	İl yönetim bölgeleri	40	İlçeler ve bağımsız şehirler	441
Yunanistan	Gelişme Bölgeleri Grupları	4	Gelişme Bölgeleri	13	İller	51
İspanya	Özerk topluluk grupları	7	Özerk topluluklar +Ceuta ve Melilla	17+1	İller+ Ceuta ve Melilla	50+2
Fransa	Araştırma ve Ulusal Kalkınma Bölgeleri+ deniz aşırı bölgeler	8+1	Bölgeler+Deniz Aşırı bölgeler	22+4	İller +Deniz aşırı bölgeler	96+4
İrlanda	-	1	Bölgeler	2	Bölgesel Resmi Bölgeler	8
İtalya	Bölge Grupları	11	Bölgeler	20	Eyaletler	103
Lüksemburg	-	1	-	1	-	1
Hollanda	Landsdelen	4	İller	12	COROP regio’s	40
Avusturya	Eyalet Grupları	3	Eyaletler	9	Bezirk Grupları	35
Portekiz	Özerk	2+1	Özerk bölgeler ve	2+5	Belediye grupları	30

	bölgeler ve Portekiz merkezi		bölge koordinasyon komisyonları			
Finlandiya	Eyaletler (Manner-Suomi ve Aland)	2	Geniş Bölgeler	6	Bölgeler	20
İsveç		1	Ulusal Alanlar	8	İlçeler	21
İngiltere	Bölge Ofisleri Yönetimi	12	Yerel Yönetim Bölgeleri	37	Lokal Yerel Yönetim Bölgeleri	133
Güney Kıbrıs	-	1	-	1	-	1
Çek Cumhuriyeti	-	1	Bölge Grupları	8	Bölgeler	14
Estonya	-	1	-	1	İlçe Grupları	5
Macaristan	Bölge Grupları	3	Bölgeler	7	İlçeler+Budapeşte	20
Letonya	-	1	-	1	Bölgeler	6
Litvanya	-	1	-	1	İlçeler	10
Malta	-	1	-	1	Adalar	2
Polonya	İl Grupları	6	İller	16	Powiat Grupları	45
Slovakya		1	Bölge Grupları	4	Bölgeler	8
Bulgaristan	Bölgeler	2	Planlama Bölgeleri	6	Eyalet	28
Romanya	-	1	Bölge Grupları	4	Bölgeler	8
Hırvatistan	-	1	İstatistikî Bölgeler	3	İlçeler	21
Aday Ülkeler						
Türkiye	İl Grupları	12	İl Grupları	26	İl Grupları	81
Makedonya	-	-	-	-	-	8

Kaynak: D.P.T.

3.2.1 Türkiye’de İBBS Sistematığı

AB’ye üye ülkelerde kullanılmakta olan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması, AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Programda kısa vadeli öncelikler arasında yer almıştır. Böylece, NUTS düzeylerine karşılık gelecek İstatistikî Bölge Birimlerinin tanımlanması, adaylık sürecinde ele alınacak önemli konulardan biri haline gelmiştir. Bu çerçevede, Nisan 2001 tarihinde DPT ve TÜİK tarafından İstatistikî Bölge Birimlerinin tanımlanması çalışması başlatılmıştır.

Bu çalışmada DPT uzmanları, TÜİK uzmanları ile coğrafyacılar işbirliği içerisinde bulunmuş, tüm çalışmalar birlikte yürütülmüştür. Avrupa Birliği’ne

uyum çalışmaları sırasında imzalanan antlaşmalar ile yapılan planlar çerçevesinde bir üye ülkede istatistikî bölgeleme yapılırken,

- İlk adım, ülkenin idari bölümlenmesi ile bu bölümlenme itibarıyla istatistikî verilerin derlenip derlenmediğinin tespit edilmesidir.

- İkinci aşama, ülkedeki mevcut idari birimlerin ortalama nüfus büyüklüğü açısından incelenerek, bu idari birimlerin NUTS hiyerarşisinde belirli bir düzeye karşılık gelip gelmediğinin belirlenmesidir. Bu aşamada iki ihtimal söz konusu olmaktadır:

Mevcut idari birim belirli bir NUTS hiyerarşisine karşılık gelmekte ise, bu birim hiç bir değişiklik yapılmadan söz konusu NUTS Düzeyi olarak kabul edilmektedir. Mevcut idari birimlerin NUTS hiyerarşisine karşılık gelmediği durumlarda ise ilgili NUTS Düzeyi daha küçük idari birimlerin birleştirilmesi yoluyla elde edilmektedir.

NUTS Tüzük'ünde ise, istatistikî bölgelemede sadece nüfus bazına dayalı bir hiyerarşik yapı kurulmasını öngörmektedir. Diğer taraftan, ülkelerin tarihi, coğrafi, idari, sosyal ve demografik yapılarındaki büyük farklılıklar nedeniyle, nüfus ölçütüne dayalı söz konusu bölgeleme yaklaşımı tek ölçütlü bir nitelik taşımaktadır. DPT (2001)

Tablo 3.3: Türkiye NUTS (İBBS) karakteristikleri karşılaştırması.

	AB		TÜRKİYE
	Min	Max	
Nüfus	NUTS1	3,000,000	7,000,000
	NUTS2	800,000	3,000,000
	NUTS3	150,000	800,000
	[Official Journal of the European Union, 2003]		Türkiye'de 1997 yılı ortası nüfus sayımı sonuçlarına göre illerin ortalama nüfusu hesaplanarak, NUTS sisteminde AB nüfus eşiklerine denk gelen düzey için İBBS düzeyi belirlenmiştir [DPT,2001]
NUTS/Bölgeleme Kavramı	Avrupa ülkeleri, küçük şehir devletlerinden bölgelere, bölgelerden ulus-devletlere evrilmiş ülkelerdir, federal sistem Avrupa'nın temelidir de denilebilir. AB'de bölge kavramı derebeylik döneminden beri var olmuş bir kavram, o zamandan beri NUTS birimlerinin temeli olan şehir devlet		Türkiye'de yönetsel anlamda bir bölge kavramı bulunmamakta olup, İBBS sistemi AB üyelik sürecinde uyum programları çerçevesinde sonradan yasalarla getirilen bir sistemdir.

	sekindeki yönetim biçimiyle yönetilmiştir, NUTS sistemi ise mevcut sistemin sonradan yasalaştırılmış seklidir [Avaner, 2005]	
NUTS/ İBBS Düzeyleri	3 Bölgesel 2 Yerel düzeyden oluşuyor	Yalnızca 3 Bölgesel Düzeyden oluşuyor
Yönetmel Düzey/ İdari Yapı	AB'de, AB15 ülkelerinde NUTS 2 düzeyindeki bölgelerin yaklaşık %85'i idari yapısı önceden tanımlanmış düzeyde yer alıyor. Yani NUTS düzeyleri idari yapılarıyla örtüşmektedir. Bu durum AB bölgesel politikasının uygulanması açısından daha çok önem taşıyan NUTS2 düzeyi için geçerlidir [EUROSTAT, 2001]	Türkiye'de AB'deki Bölgesel Politika anlamında çalışmaların yapılabileceği en uygun düzey olan İBBS-2 düzeyinde bir idari yapı bulunmamaktadır. Türkiye'de idari yapı İBBS 3 düzeyinde kalmaktadır.

Kaynak: D.P.T.

Buna göre DPT tarafından araştırmaları yapılarak düzenlenen Türkiye İBBS sınıflandırmasının özellikleri aşağıdaki gibidir;

İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması düzey-3

Yukarıda ifade edilen hususlar çerçevesinde, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), düzeyler itibarıyla aşağıdaki yaklaşım dâhilinde gerçekleştirilmiştir:

Türkiye'de merkezi idari bölünüş hiyerarşisi il, ilçe ve bucak düzeyinde olup, temel idari birim il'dir. Daha üst ölçekte bir bölgesel idari yapı bulunmamaktadır. İstatistikî verilerin büyük bölümü il bazında derlenmektedir.

Türkiye'de illerin 1997 yıl ortası ortalama nüfusu 781.000'dir. AB'de ise, ortalama nüfus NUTS 3 düzeyinde 344.000 iken NUTS 2 düzeyinde 1.781.000'dir. Bu durumda Türkiye'deki illerin ortalama nüfusu, AB'deki NUTS 3 düzeyi ortalamasına daha yakın olmaktadır. Yukarıda sayılan gerekçelerle, mevcut idari yapı nüfus büyüklüğü açısından incelendiğinde, iller NUTS 3 düzeyi ile örtüşmektedir. Bu nedenle, ülkemizde iller İBBS Düzey-3 olarak kabul edilmiştir. DPT (2001)

Şekil 3.1: İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması Düzey-3

Kaynak : www.kalkinma.gov.tr (Erişim tarihi 12.04.2013)

İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması düzey-2 ve düzey-1 Üye ülkelerin idari yapıları genellikle iki temel bölgesel düzeyden oluşmaktadır. Ekonomik açıdan mümkün olduğunca benzer bölgelerin oluşturulması suretiyle bölge sınıflamasının yapılması, üye ülkelerdeki idari düzeylere ilaveten en az bir bölgesel düzeyin daha tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu düzey idari nitelik taşımamakta, sadece istatistikî bir işlevi bulunmaktadır. Söz konusu ilave birim, bir ülkede var olan bölgesel düzey/düzeyle ilgili olarak, herhangi bir NUTS düzeyinde tanımlanabilmektedir. Örneğin Fransa’da NUTS 2 ve NUTS 3 itibariyle idari bölünme mevcut olduğundan, NUTS 1 düzeyi için idari olmayan bir düzey oluşturulmuştur. İtalya, Yunanistan ve İspanya için de aynı durum söz konusudur. Fakat Almanya ve İngiltere’de idari olmayan ilave düzey NUTS 2, Belçika’da ise NUTS 3 düzeyine karşılık gelmiştir. NUTS 2’lerin tanımlanmasında sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi yapı açısından benzer olan birimlerin bir araya getirilmesi önem taşımaktadır.

Türkiye’de İBBS-2 ve İBBS 1 düzeylerine karşılık gelecek bir idari bölünme bulunmadığından, Düzey-3’de yer alan illerin gruplandırılarak ve sınıflandırmaya esas teşkil edebilecek aşağıdaki hususlar dikkate alınarak daha üst düzeylerin elde edilmesi yoluna gidilmiştir.

Kuramsal Bölgeleme Yaklaşımları: Bölgesel sınıflandırmalar, bölge planlama ve bölge bilimince ortaya konulan sınıflandırma ve tanımlamalardır. Bölgesel sınıflandırmalar (homojen, fonksiyonel ve plan bölge) kuramsal olarak İBBS sınıflandırması ile elde edilmek istenilen amaçlarla daha tutarlı bir yaklaşım sağlamaktadır.

Bölgesel Kalkınma Planları: Bölgesel Kalkınma Planları Türkiye’de belli bir geleneği olan bir yaklaşımdır. Bilindiği üzere İBBS sınıflandırmasının kullanım alanlarından birisi, Topluluk Yapısal Fonlarının kullanımına temel teşkil etmesidir. Bölgesel planlama çalışmalarını yönlendiren etkenler de bunlarla benzeşmektedir. Bununla beraber, Türkiye’de yapılan bölge planlama çalışmalarının yürütüldüğü bölgeler farklı ölçütlerle oluşturulmuştur.

İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: İllerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması, illerin ekonomik ve sosyal açılardan yapısal niteliklerini belirleyen; demografi, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, mali ve diğer refah göstergeleri olarak sınıflandırılan değişkenlerin bileşik endeksi oluşturularak elde edilen bir çalışma olarak önem taşımaktadır. Söz konusu araştırma ile; farklı gelişmişlik seviyesi gösteren iller ve il gruplarını saptamak suretiyle bölge ve alt bölgeleri analiz etmek, homojen bölgeleri saptamak mümkün olmaktadır.

Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi: 1982 yılında gerçekleştirilen Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması, ülke coğrafi mekânının sosyal ve ekonomik ilişkiler sistemi temelinde tanımlanması yoluyla, yerleşme merkezleri sistemini kademeli bir şekilde ortaya koyan bir çalışmadır. Bir başka deyişle, çalışma sonucunda yerleşmelerin karşılıklı mal, hizmet, insan ve haber akımlarından kaynaklanan fonksiyonel bölgeler tespit edilmiştir.

Temel İstatistikî Göstergeler: AB’de bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının değerlendirilmesi ve Bölgesel Politikanın uygulanması açısından önem taşıyan göstergelerin, satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına GSMH, demografik yapı, işsizlik oranı, GSMH’nin sektörel dağılımı, istihdamın sektörel dağılımı gibi istatistikî veriler olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu temel değişkenleri de kapsayacak şekilde iller bazında güncel bir çalışma yapılmıştır [DPT, 2001].

Şekil 3.2: İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması Düzey-2

Kaynak : www.kalkinma.gov.tr (Erişim tarihi 12.04.2013)

Düzey 2 bölgeleri de kendi aralarında gruplandırılarak, 12 adet Düzey 1 bölgesi oluşturulmuştur. Bunlar İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgeleridir.

Şekil 3.3: İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması düzey-1

Kaynak : www.kalkinma.gov.tr (Erişim tarihi 12.04.2013)

4. KALKINMA AJANSLARI VE TÜRKİYE'DEKİ GİRİŞİMLER

4.1 KALKINMA AJANSLARI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok ülke savaştan olumsuz etkilenmiş ve ağır ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Ekonomide yaşanan problemler ülkelerin kalkınma için daha fazla emek sarf etmesine yol açmıştır. Dönemin en önemli problemlerinden biri de bölgeler arasında oluşan gelişmişlik farklılıklarıydı. Böylece savaş sonrasında bölgesel kalkınmaya daha fazla önem vermeye başlanmıştır.

Bölgesel kalkınmayı sağlamak birtakım araçlara başvurmayı gerekli kılmıştır. Bunlar arasında; bölgesel gelişme planları, stratejik planlama yaklaşımı, bölgesel teşvik mekanizmaları, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, serbest ticaret bölgeleri, kümelenmeler (bölge içi sektörel sanayi ağı), girişimciliğin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi, mikro krediler ve hibeler, tek durak ofisleri, toplam kalite yönetimi, bir yöre bir ürün uygulaması, teknoloji (bilim) merkezleri ve teknoloji geliştirme programı, bölgesel inovasyon ve teknoloji transferi stratejileri, inkübatörler, kongre merkezleri, risk sermayesi, bölgesel pazarlama/içe dönük yatırım ve kalkınma ajansları sayılabilir (Tamer 2008, s.3-4).

Ülkemizde bölgesel Kalkınma Ajansı kurulmasına yönelik ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin Türkiye'de başlatılmasındaki amaç, kendi içsel kalkınma dinamiklerinin yanı sıra Avrupa Birliği'ne katılım sürecini hızlandırmaktır. Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA) kavramı, AB'ye üye adaylığının tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesinde gündeme gelmiştir. AB tarafından bölge planlamasının yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracının da bölgesel kalkınma ajansları olduğu vurgulanmaktadır. Bu konu AB'ye tam üyelik müzakereleri sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesinde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir. Bu çerçevede Avrupa Birliği'ne

üyelik süreci Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasındaki en önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

BKA’ların kurulmasındaki bir diğer neden, gerek az gelişmiş yörelerimizin, gerekse bütün yörelerimizin, potansiyellerini (beşeri ve sosyal sermaye dahil) harekete geçirerek, ülkemizin topyekun kalkınmasına yeni bir ivme kazandırabilmek ve rekabet gücünü artırabilmek için yerel kurumsal yapılara duyulan ihtiyaç olmuştur.

Bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde üç düzeyde istatistikî bölge birimleri oluşturulmuştur. Bu sınıflandırmada Düzey 3 kapsamındaki istatistikî bölge birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il istatistiki bölge birimini tanımlamakta, Düzey 2 istatistiki bölge birimi Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir. Düzey 1 istatistiki bölge birimi ise Düzey 2 istatistiki bölge biriminin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. BKA’lar bu sınıflandırmada merkezleri de belirtilmiş olan Düzey 2 kademesinde 26 ayrı bölgede kurulan birimlerdir. Berber ve diğ.(2005)

Türkiye’de kalkınma ajanslarının Düzey 2 kademesinde belirtilmiş olan 26 ayrı bölge merkez kabul edilerek kurulacağı, 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun 25.01.2006’da kabul edilmesiyle yasallaşmıştır.⁵ 5449 sayılı Kanunun birinci maddesinde ifade edildiği üzere; Kalkınma Ajansları, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmaktadır. İlk olarak 6 Temmuz 2006 tarihinde Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova ve İzmir ilini kapsayan İzmir

⁵ *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>

bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmuş daha sonra 2008 ve 2009 yıllarında Bakanlar Kurulu kararları ile diğer 24 kalkınma ajansı kurulmuştur.

4.1.1 Kalkınma Ajanslarının Amaç ve İşlevleri

Bölgesel kalkınma ajanslarının en önemli hedefi kalkınmayı gerçekleştirmektir. Bu hedef doğrultusunda bu kurumlardan beklenen temel işlev ise, özel kesim, kamu kesimi ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini bölgesel kalkınmayı hızlandıracak şekilde koordine etmektir.

BKA'ların üstlendiği görevler arasında kurulduğu bölgeye yatırım yapmayı düşünen girişimciye bilgi vermek, bölgeye ya da bölgeden dışarıya teknoloji transferi ile uğraşmak, sermaye katılımı ile iş çevrelerini desteklemek, fabrika, büro ve depoları kiralama ya da satma yoluyla iş çevrelerinin hizmetine sunmak, bölgeye yerleşmiş firmalara tüm alanlarda danışmanlık hizmeti sunmak yer almaktadır. BKA'lar aynı zamanda yerli ve yabancı sermayeyi çekmek ve kurulduğu bölgede girişimciliği teşvik etmek için yatırım destek ofisleri kurmaktadır. Bu ofislerin temel görevleri arasında, yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemlerini tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek, ilgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek yer almaktadır. Örneğin Polonya'daki kalkınma ajansları, fuar organizasyonları düzenleme, serbest ticaret, üretim bölgeleri oluşturma, teknoparklar ve iş destek merkezleri kurma gibi görevler üstlenmişlerdir.⁶

Bölgesel kalkınma ajanslarının amacı, bölgelerin sorunlarını ve dinamiklerini ele alarak geliştirdikleri politikayla bölgelerin iç dinamiklerini harekete geçirmek ve tüm bölgelerin ulusal ekonomiye katkısını maksimum düzeye çıkartmaktır. Bu doğrultuda; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmesi, temin edilen kaynakları etkin ve yerinde kullanarak yerel potansiyelin harekete geçirilmesi, ayrıca bölgenin yatırım imkânlarının iç ve dış

⁶ TEPAV-EPRİ.2005. *Mali İzleme Raporu, Ankara, s.14*
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868695r9722.Mali_Izleme_2005_Yil_Sonu_Deg_erglendirmeleri.pdf Erişim Tarihi: 04.01.2013

yatırımcılara tanıtılması suretiyle bölgede yapılacak yatırımlar ile ulusal kalkınma planı ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını gerçekleştirilmesi, rekabet gücünü yükseltilmesi ve sürekli kılınması temel amaçlar arasında sayılabilir. Dolayısıyla, Kalkınma Ajanslarının ana amacı; hizmetler vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgenin girişimci potansiyelini geliştirmek, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamak olmaktadır (D.P.T. 2000, s.175).

4.1.2 Kalkınma Ajanslarının Yapıları

BKA'lar bürokratik yapılarına, özerkliklerine, kuruluş amaçlarına, eylemlerine göre sınıflandırılabilir. Ancak BKA'lar arasındaki temel farklılık, hükümetin çekirdek idari yapının içinde veya dışında yer almasıdır. Avrupa'daki birçok BKA bağımsız birer kuruluş niteliğinde, politik destekleyicilerine mesafeli çalışmalarına rağmen; bu kuruluşların varlığı ekonomik ve politik desteğe bağlıdır. Dolayısıyla faaliyetlerinde politik müdahaleler söz konusudur. BKA'ları kurucularına (genelde politik desteği sağlayanlara) göre dört ana grupta toplamak mümkündür (Pıçak 2008, s.121):

- a) Merkezi Hükümet Tarafından Kurulan BKA'lar
- b) Yerel Yönetimler Tarafından Kurulan BKA'lar
- c) Yerel ve Bölgesel Yönetimler Tarafından Kurulan BKA'lar
- ç) Kamu-Özel Ortaklıklarıyla Kurulmuş BKA'lar

Kalkınma ajanslarının hukuki durumu kamuda şimdiye kadar alışılmış olan yönetim modellerinden farklıdır. Ajansların özel hukuk kurallarına bağlı olacağı belirtilmişse de kamu kurumlarına has özelliklerle de donatılmıştır. Bunları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Koçberber 2006, s.47-48):

- a) Yatırımcıların tek durak ofislerine başvurusu devlet kurumlarına başvuru olarak değerlendirilecektir.
- b) Ajans gelirleri büyük ölçüde kamu kudretine dayanan gelirlerden oluşmaktadır.
- c) Ajanslarda kamu görevlileri de çalışabilecek ve burada geçen süreler memurlukta geçmiş gibi sayılacaktır.

ç) Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

d) Ajanslar görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkili ve bu kurumlarda gerekli bilgileri zamanında vermeye yükümlüdür.

e) Ajanslar İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına karşı sorumludur⁷

AB bünyesinde ajansların kuruluş statülerine ilişkin genel bir kural olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim her ülke, ajansların kuruluşunda kendi iktisadi düzeni ve kurumsal yapısına bağlı olarak uygun gördüğü kuruluş statüsünü tercih etmektedir.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yasal statüleri hemen her Avrupa ülkesinde farklı olup, ülkelere özgüdür. Almanya’da yarı-özerk kamu şirketleri statüsünde İspanya’da belediyeler arası ajanslar, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovakya ve Polonya’da kamu-özel sektör şirketleri, Fransa özel hukuka tabi kamu kuruluşları, Hollanda, İtalya, İrlanda ve Portekiz’de kamu limited şirketleri, İngiltere’de bakanlık dışı kamu kurumları, İspanya’da karma ekonomi şirketleri, İsveç’te limited şirket, Litvanya’da kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, Romanya ve Danimarka’da vakıf, Yunanistan’da belediye girişimleri statüsünde kurulmuşlardır. (Karaarslan 2008, s.78).

4.1.3 Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

BKA’ların finansman kaynaklarına baktığımızda genel bütçe ve özel fonların finansmanda etkili oldukları görülmektedir. Buna göre başta merkezi hükümet olmak üzere yerel yönetimler ve özel idare bütçeleri temel finansman kaynakları olarak belirlenebilir. Ayrıca Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından da BKA’lara fon sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra yardımlar da finansman kaynağı içerisinde önemli bir yer oluşturmaktadır.

⁷ Pıçak M.&Yılmaz, S., 2008. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme, “, Sayı: 121, Yıl 11, <http://www.mevzuatdergisi.com/2008/01a/02.htm>> Erişim Tarihi: 16.03.2013.

Ülkeler ajansların finansmanında farklı kaynaklara başvurabilmektedirler. Örnekler vermek gerekirse: Fransa'da bölgesel ve yerel hükümetler, özel sektör ve ajansların kendi gelirleri, Almanya'da ulusal, bölgesel, yerel hükümet, Avusturya'da ulusal hükümet, İtalya'da ulusal hükümet, İrlanda'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri, Japonya'da ulusal, bölgesel hükümet ve ajansların kendi gelirleri, Portekiz'de bölgesel hükümet, Singapur'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri, İspanya'da ulusal ve bölgesel hükümet, Dünya Bankası, ajansların kendi gelirleri, İngiltere'de ulusal hükümet, yerel hükümetler ve kendi gelirleri ile finansmanları söz konusudur. Berber ve diğ.(2005)

Türkiye'de 5449 sayılı kanunun 19. maddesinde BKA'ların gelirleri aşağıdaki gibi sayılmıştır.

Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.

Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

Faaliyet gelirleri.

Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

Bir önceki yıldan devreden gelirler.⁸

⁸ *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>

Merkezi bütçeden aktarılabacak paylar ajansların bütçelerine sene başında doğrudan aktarılmamaktadır. Yönetmelikte “üçer aylık harcama programları yapılır ve DPT’ye gönderilir” şeklinde hüküm çerçevesince Ajansa bütçe aktarımı yapılmaktadır. Her bir ajansa aktarılabacak pay Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararı ile belirlenmektedir.

Ajans bütçesine merkezden ve yerelden aktarılabacak paylar, bölgede yaşayan insanlar tarafından yine kendilerinin belirledikleri önceliklere göre bölgeye kullanılmaktadır. Yerel yönetimler proje hazırlayarak, ajanstaki hibe desteği alabilirler. Büyük bütçeli yerel yönetimler hariç, ajanstaki alacakları hibe desteği, bütçelerinden aktardıkları rakamların çok üstünde projelerine destek almaları mümkündür. Ajansın finansal kaynaklarının tamamı bölgenin önceliklerine göre, bölge insanının yararına kullanılması esasını benimsenmiştir. BKA’ların giderleri ise; plan, program ve proje giderleri, proje ve faaliyet destekleme giderleri, araştırma-geliştirme giderleri, tanıtım ve eğitim giderleri, taşınır ve taşınmaz mal alım ve hizmet alım giderleri, yönetim ve personel giderleri ve görevlerle ilgili diğer giderlerden oluşmaktadır (Karakılçık 2006, s.229).

Dünya genelinde ajansların gelir kaynakları aşağıdaki tablodaki gibi özetlenebilir.

Tablo 4.1: Ülkelere göre kalkınma ajanslarının gelir kaynakları

Ülke Adı	Finans Kaynağı
Almanya	Kamu ve özel sektör katkıları
Avusturya	Kamu kaynakları, özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri, uluslararası kaynaklar
Belçika	Kamusal finans (bölge, il), faaliyet gelirleri, AB fonları
Bulgaristan	Kamu kaynakları, yerel kaynaklar (idari bölge birimleri, belediyeler), AB fonları, yabancı yardım, özel sektör kaynakları
Çek Cumhuriyeti	AB fonları, devlet ve bölge kaynakları, faaliyet gelirleri
Estonya	Kamusal finans, özel yatırımlar, yabancı yardım/fonlar
Fransa	Kamusal finans, faaliyet gelirleri
Hollanda	Kamusal finans, faaliyet gelirleri, AB fonları

İngiltere	Kamu gelirleri(Merkezi-Bakanlıklardan Aktarılan paylar), AB yapısal fonları
İrlanda	Kamusal finans(genel bütçe, il), faaliyet gelirleri, AB Fonları
İspanya	Kamu Kaynağı (bölge hükümetinden aktarılan paylar)
İsveç	Kamusal finans, faaliyet gelirleri, AB fonları
İtalya	Kamu gelirleri, (merkezi ve bölgesel), faaliyet gelirleri
Macaristan	Kamu gelirleri (Merkezi ve Bölgesel), faaliyet gelirleri, Avrupa birliği ve diğer kurumlardan sağlanan finansal kaynaklar
Polonya	Kamu kaynakları, özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri, uluslararası kaynaklar
Portekiz	Kamusal finans (Genel bütçe, belediye), faaliyet gelirleri, AB fonları
Romanya	Bölgesel kalkınma ulusal fonundan aktarılan pay, il bütçelerinden katkılar, özel sektör, bankalar, yabancı yatırımcılar, Avrupa birliği ve diğer kurumlardan
Slovakya	Kamu kaynakları, yerel kaynaklar (idari bölge birimleri, belediyeler), faaliyet gelirleri, uluslararası kaynaklar
Slovenya	Kamusal finans, faaliyet
Türkiye	Kamusal finans (genel bütçe, belediye, ticaret ve sanayi odaları, il özel idaresi katkı payları), faaliyet gelirleri, AB fonları

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, (2008), Avrupa'da Kalkınma Ajansları, Yayın No:İZKA-A/2008-01, Temmuz, s.16-17.

4.2 TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 1. maddesinde Kalkınma Ajanslarının kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere kurulduğu ifade edilmektedir.⁹

⁹ *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>

Türkiye’de yerel ve bölgesel gelişmenin itici gücü olmayı hedefleyen kalkınma ajanslarının amaçları, statüleri, görev ve yetkileri, organizasyon şeması ve bütçe kaynakları incelendiğinde ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 4.2: Türkiye’deki kalkınma ajanslarının yapısı

Amaçları	Bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak Kamu kesimi, özel kesim ve STK arasındaki işbirliğini geliştirmek NUTS’a (Düzyey 2) uyumluluk Yerinde ve etkin kaynak kullanımı, yerel potansiyeli harekete geçirme.
Kuruluşları Statüleri	Bölge ihtiyaç ve önceliklere göre Bakanlar Kurulu kararı ile DPT’nin ilgili kuruluşu İdari ve mali özerkliğe sahip Tüzel kişiliğe haiz
Görev ve Yetkileri	Fiziki Bölge Planları hazırlamak, Yönetişimle belirlenmiş bölge stratejileri belirlemek Bölge planının uygulanmasını izlemek ve denetlemek AB fonlarını kullanmak ve yönetmek İl gelişme planlarının hazırlanmasında yardımcı olmak Bölgeyle ilgili diğer projeleri izlemek, değerlendirmek ve raporlamak
Organları	Yönetim Kurulu Danışma Kurulu, Genel Sekreterlik
Personel	Ajansın başında koordinatör bir vali
Bütçesi	Genel bütçe vergi gelirlerinin binde beşi İl özel idare gelirlerinin yüzde biri, Belediye gelirlerinin yüzde biri Sanayi ve ticaret odalarının gelirlerinin yüzde biri Avrupa Birliği fonlarından sağlanacak kaynaklar Bağış ve yardımlar, Bir önceki yıldan devreden gelirler

Kaynak: (Turan 2007, ss.102-104)

4.2.1 Kurumsal Yapı

Türkiye’de faaliyette bulunan kalkınma ajanslarının kurumsal yapısı: Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu ve Genel Sekreterlik ve yatırım destek ofisleri şeklindedir. Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında

işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur. Kalkınma kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşabilir. Kalkınma kurulu, yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan ve Başkan Vekilinin görev süresi iki yıldır. Kalkınma kurulunda görevlendirilecek kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları temsilci sayıları, görev süresi ve tekrar atanma usulleri kuruluş kararnamesi ile belirlenir.

Yönetim kurulu, ajansın karar organıdır. Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından saptanır. Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı validir. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu başkanlığı; ilk yıl ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisi tarafından, daha sonraki yıllarda illerin alfabetik sırasına göre bölgedeki valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülür.

Genel Sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel Sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiridir. Genel Sekreter ajansın icraatı ile ilgili olarak Yönetim Kuruluna karşı sorumludur.

4.2.2 Kalkınma Ajanslarının Hukuki Temeli

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile 26 Düzey-2 bölgesinde kurulan kalkınma ajansları faaliyetlerini aşağıdaki mevzuat hükümlerine tabi olarak yürütmektedir:

Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği

Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği
Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği
Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği

Bu yönetmelikler dışında Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan ve ajansların tabi olduğu satın alma faaliyetlerine ilişkin Kalkınma Ajansları Mal, Hizmet ve Yapım İşi Satın Alma İhale Usul ve Esasları, ajanslar tarafından uygulanan programların uygulanmasına ilişkin Proje Uygulama Rehberi ile destek programlarının yürütülmesine ilişkin Destek Yönetim Kılavuzu ve diğer ilgili mevzuat bulunmaktadır. İlgili mevzuatı geliştirme ve uygulamaya dönük tereddütleri giderme hususunda Bakanlık yetkili kılınmıştır.¹⁰

4.2.3 Kalkınma Ajanslarının Denetimi

5449 sayılı Kanununun 25. maddesinde yer alan denetim ilkeleri çerçevesinde Kalkınma Ajanslarında iç ve dış denetim yapılmaktadır. İç denetimde; ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenmektedir. Dış denetimde ise İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile DPT tarafından müştereken belirlenecek esas ve usullere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen hallerde Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına incelenmektedir. Bu durumda bağımsız denetim kuruluşu tarafından hazırlanacak rapor, eşzamanlı olarak DPT'ye ve İçişleri Bakanlığı'na sunulmaktadır.

¹⁰ *Kalkınma ajansları 2011 yılı faaliyet raporu.*
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/14745/KalkinmaAjanslari2011YiliGenelFaaliyetRaporu.pdf>
pdf Erişim Tarihi: 08.12.2012

5. KALKINMA AJANSLARINDA İŞLEVSELLİK SORUNU VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İŞLEVSELLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1 DÜNYADA KALKINMA AJANSI UYGULAMALARI

Dünya ülkelerinde bölgesel kalkınma ajansları tarihsel olarak farklı zaman dilimlerinde kurulmuş olsalar bile bugün birçok ülkede varlığını idame ettirmektedirler. Bölgesel kalkınma ajansları, pek çok ülkede bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yönelik bir araç olarak kullanılmaktadır. Sürdürülebilir bir kalkınma çerçevesi oluşturma noktasında düşünülen BKA'lar, ilk olarak 1933 yılında ABD'de Tenennsee Valley Authority (TVA)'nin kurulmasıyla uygulanmaya başlamıştır. 1950'li yıllardan günümüze kadar bölgesel kalkınmanın sağlanması için pek çok ülkede bu mekanizma yürürlüğe konulmuştur. Günümüzde BKA'ların çoğu, AB'de kurulmuştur. Bunun sebebi, AB tarafından yürütülen bölgesel politikalarıdır. AB'de bölgesel kalkınma için oluşturulan fonların kullanımı, BKA'lar tarafından belirlenen stratejiler ve önceliklerin tanımlandığı programlar üzerinden gerçekleştirilmektedir (Özmen 2008, s.331).

Avrupa ülkelerinde Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda 1950'lerde; Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda 1960-1970'lerde; Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka 1980'lerde; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna 1990'larda BKA sistemini kurmuşlardır. Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeler ise 1990 sonrası dönemde merkeziyetçi bir ekonomiden piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş süreci yaşamışlardır. Ekonomik sistemin değişmesi ile birlikte bölgesel farklar bu ülkelerde iyice artmıştır. Bölgeler arasındaki artan farklılıklar nedeniyle bu ülkelerde BKA'lar 1990'lardan itibaren kurulmaya başlanmıştır (Tiftikçigil 2010, s. 83).

Bölgesel kalkınma ajanslarının dünyadaki örneklerine bakıldığında üstlendikleri başlıca roller şöyle toparlanabilir (Temizocak 2006, ss. 388-389).

a) Ekonomik stratejileri belirlemek ve uygulamak,

- b) Bölgeyi iç ve dış yatırımcılara tanıtıcı faaliyetlerde bulunmak,
- c) Vergi tabanını genişletecek şekilde seçilmiş sektörleri desteklemek,
- ç) Sektör tabanını genişletmek,
- d) Farklı istihdam olanakları yaratmak,
- e) Yeni işletmeleri cezbetmek ve mevcutları alıkoymak için stratejik yaklaşımlar uygulamak,
- f) İşletmelerle kamu yöneticileri arasında koordinasyon sağlamak,
- g) Bölgenin uzun dönemli ekonomik hedeflerini etkileyecek meseleleri teşhis etmek,
- ğ) Piyasa araştırması yürütmek,
- h) Firmaları eşleştirmek ve ağ oluşturmak,
- ı) Firmaların yer seçimine ve proje geliştirmesine yardımcı olmak,
- i) İşgücüne yönelik temel ve ihtisas eğitimi programları düzenlemek,
- j) Bilhassa yabancı çalışanlara okullar, kültürel imkânlar, ev bulma, sağlık hizmetleri gibi konularda bilgi vermek,
- k) Girişimcilerin iş kurma işlemlerini yürütmektir.

5.2 AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE KALKINMA AJANSLARI'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GÜNÜMÜZDEKİ UYGULAMALARI

ABD'de 1929 Büyük Ekonomik Krizi'ni izleyen yıllarda, ülkenin diğer bölgelerine göre geri kalmış olan Tennessee Vadisini kalkındırmak için "büyük birlik" politikasının izlendiği görülmektedir. Bu politika ile büyük ölçülere ulaşan yatırımlarla bir ırmak vadisinin geliştirilmesine çalışılmıştır (Dinler 2001, s.208). Tennessee Nehri, ABD'nin dördüncü büyük nehri olup, yaklaşık olarak 650 mil uzunluğunda ve havzası 41.000 milkare alanı içermektedir. 1930'lu yıllarda bölgenin, diğer yörelere göre oldukça geri kaldığı görülmektedir. Bu paralelde, bölge nüfusunun yarısından fazlasının köylerde yaşadığı; mısır, pamuk ve tütünün başlıca tarımsal ürünler olduğu, ayrıca vadideki köylerin yalnızca % 3'ünde elektriğin olduğu görülmektedir (Bozkurt 2001, s.55).

1933 yılında Amerikan Kongresi'nin "Tennessee Valley Authority (TVA)"yi oluşturduğu görülmektedir. Vadinin geliştirilmesini üstlenen TVA'nın görevleri ise şu şekilde belirtilmiştir.

- Sel taşkınlarının kontrol altına alınması ve toprak erozyonunun önlenmesi,
- Tennessee Nehrinin kollarında drenaj çalışmaları yaparak, nehirden taşımacılık, hidroelektrik, sulama, balıkçılık vb. konularda azami faydanın sağlanması,
- Bataklıkların kurutularak tarımda verimliliğin artırılması,
- Elektrik üretiminin artırılması,
- Uygun planlarla bölgedeki özel teşebbüsün teşvik edilmesi.

Elektrik üretim ve dağıtımında yetkili kılan TVA'ya görevlerini yerine getirebilmesi için devlet tarafından birtakım kolaylıkların sağlandığı görülmektedir. Bu bağlamda; devlet arazileri karşılıksız olarak TVA'ya verilmiş, bütçesi güçlendirilmiştir. Ayrıca bir yandan mevcut sermayesi artırılırken, diğer yandan da Federal Finans Bankası ile devlet hazinesinden borçlanması sağlanmıştır. Bölgeye yatırımlara kamu öncelik ederken, çeşitli teşviklerle de özel sektörün de vadiye çekilmesi sağlanmıştır. Uygulanan politikalar sonucunda; 50 adet baraja ve nükleer santrallere sahip TVA'nın elektrik üretimi hızla artmış ve komşu eyaletlere elektrik enerjisi verir duruma getirilmiştir.

Sonuçta olarak Tennessee Vadisi'nde;

- Nehir ve kanallarda yapılan ıslah çalışmaları ile su yolu taşımacılığı (mavnacılık) geliştirilmiş ve taşımacılık maliyetleri düşürülmüştür.
- Ağaçlandırma, bataklıkların kurutulması ve benzeri faaliyetlerin sonucunda, bölge zengin orman alanlarına kavuşturulmuştur. Bu paralelde, bölgede orman ürünleri ve kâğıt sanayilerinin hızla geliştiği görülmektedir.
- Nehir üzerinde kurulan hidroelektrik santralleri vadinin Muscle Schools bölgesinde kurulan kamu fabrikalarının enerji ihtiyacını karşılamıştır. Bu fabrikalarda üretilen nitrat savaş yıllarında patlayıcı madde yapımında savaştan sonra da gübre imalinde kullanılmıştır. Bölgede kurulan "Milli Gübre Geliştirme Merkezi" ile birlikte kurulan gübre tesisleri, hem bu yöreye, hem de diğer yörelere önemli katkılar sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da gerek eyalet gerekse federal hükümetler düzeyinde geri kalmış bölgelerin problemlerine yönelik bölgesel politikalar ile bu çerçevede yeni organizasyonların teşekkül edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda, 1960 yılında çıkarılan bir yasa ile Area Redevelopment Administration (ARA) kurulmuştur. ARA'nın üstlendiği görevler ise şu şekilde sıralanabilir.

- İşletmeler için krediler,
- Kamusal yatırımlar için hibe ve krediler,
- İşsizlerin eğitimi,
- İşletmelere teknik yardım.

ARA'nın bütçesinin, hedeflenen politikalara ulaşılmasında yetersiz kalmasından dolayı, bunun yerine 1965 yılında "Ekonomik Kalkınma İdaresi (EDA) ve Appalachian Regional Commission (ARC)'nin kurulduğu görülmektedir. ARA'nın yerine oluşturulan EDA'nın iki temel amacı ise; işsizliğin azaltılması ile federal, eyalet ve yerel hükümetler arasındaki ekonomik koordinasyonun geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. EDA ilk olarak 1967 yılında, ekonomik yönden en geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına yönelik "en kötü ilk" (worst-first) politikasını uygulamaya geçirmiştir. Ancak bu politikadan, istenilen başarının elde edilememesi üzerine vazgeçirerek, "ekonomik kalkınma bölgeleri" olarak bilinen daha geniş kalkınma birimlerinin oluşturulmasına yönelik bölgesel politikaların izlendiği görülmektedir. Bu çeşit kalkınma bölgelerinin her biriyle en az iki tane "yeniden kalkındırılacak alanlar (redevelopment areas)" ve en az bir tane "ekonomik kalkınma merkezi (ya da büyüme merkezi)" oluşturulması amaçlanmıştır (Ildırar 2001, s.147).

1960 ve 1970'li yıllarda, ABD'de bölgesel kalkınma politikalarının geri kalmış bölgelere yönelik bölgesel politikalar ile yürütülürken, günümüzde bu politikaların daha çok "problemlili kentsel alanlara" yönelik olduğu görülmektedir. 1998 yılında çıkarılan Ekonomik Kalkınma İdaresi ve Appalachian Bölgesel Kalkınma Reformu Kanunu ile, bu konuda önemli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. (Ildırar 2001, s.147). Ancak 1980'li yıllardan günümüze Amerikan ekonomisindeki hızlı büyümenin yakalanabilmiş olmasına rağmen uygulanan

politikaların bölgeleri geliştirdiği fakat bölgeler arasındaki farklılıkları tam olarak gideremediği görülmektedir.

5.3 AVRUPA BİRLİĞİNDE BÖLGESEL POLİTİKALARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bölgelerin topografik yapıları, kaynakların dağılımı, iklim farklılıkları, bölgelerin iç ve dış pazarlara uzaklıkları ve yerleşim özellikleri gibi etkenler, AB'ye üye ülkeler arasında bölgesel farklılıklar yaratmaktadır. Söz konusu farklılıklar, bölgelerin refah düzeyleri açısından eşitsizliklere yol açmaktadır. Birliğin bu eşitsizlikleri gidermeye yönelik oluşturduğu politika alanı “AB Bölgesel Politikası”dır. AB’de bölgesel politika oluşturulmadan önce, bölgesel farklılıklar ulusal düzeydeki girişimlerle giderilmeye çalışılmıştır. Birliğe üye ülkeler, kendi bölgesel politikalarını geliştirmiştir. Topluluk üyeleri, geri kalmış bölgelerinde ekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla kredi, vergi muafiyeti ve yardımları araç olarak kullanmıştır. Ayrıca altyapı çalışmaları ve modernizasyon çalışmaları ile yerli ve yabancı yatırımcılar bu bölgelere çekilmeye çalışılmıştır (Bayraktar 2002, s.15)

AB bölgesel politikalarına ilişkin açık hükümler, Topluluğun kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması’nda yer almamakla birlikte, Antlaşmada bölgesel farklılıkların giderilmesine yönelik hükümler yer almıştır. Zaman içinde bölgesel politikanın AB’nin bütünleşmesi içinde öneminin kavranmasıyla bu politika alanı yeniden ele alınarak günümüze dek gelişmiş ve değişmiştir.

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması, her ne kadar bölgesel politikaya ilişkin açık bir hüküm içermese de, bölgesel farklılıkların giderilmesi hedefine üstü kapalı bir şekilde değinmiştir. Antlaşmanın giriş bölümünde üye ülkelerin, değişik bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarını azaltarak ve daha az gelişmiş bölgelerin kalkınmalarındaki gecikmeyi gidererek, ekonomilerinin birliğini güçlendirmeye ve uyumlu bir şekilde gelişmesini sağlamaya istekli olarak bir Avrupa Ekonomik Topluluğu kurmaya karar verdikleri belirtilmektedir. Bu metin, AB Bölgesel Politikası’nı oluşturan temel unsurları içermektedir. Antlaşmada bu hedefe

ulaşmak için mali boyut da dikkate alınarak Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulmasına yer verilmiştir. Ayrıca Antlaşmanın "Tarım" başlıklı bölümü altında, Topluluğun "Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu" kurabileceği ifade edilmiştir.

1970'lerin başlarında Ekonomik ve Parasal Birlik tartışmaları, güçlü ekonomilerin, ekonomik bütünleşmeden zayıf ekonomilere göre daha çok fayda sağlayacakları düşüncesinin yayılmasına neden olmuştur. Bu tartışmalar sonucunda 19–20 Ekim 1972 tarihinde yapılan Paris Zirvesi'nde bir bölgesel politika oluşturulması; çevre, sosyal, enerji ve sanayi politikalarında da faaliyette bulunulması konusunda mutabakata varılmıştır.

AB'de Bölgesel Politika alanının oluşturulması yolundaki çabalar, 17 şubat 1986 tarihinde 9 üye ülke tarafından ve 28 şubat 1986 tarihinde Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından imzalanarak, 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile devam etmiştir.

1988 Yapısal fonlar reformu; 1975 yılında en önemli gelişme olarak görülen Yapısal Fonlar Reformu'nun temelinde, 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in Topluluğa katılmasıyla ortaya çıkan eski üye ülkeler ile yeni üyeler arasındaki gelişmişlik farklarını ve önemli ölçüde belirginleşen bölgesel eşitsizlikleri gidermek ile iç pazarı gerçekleştirme hedefi yatmaktadır. Bu reform ile AB Bölgesel Politikası, Yapısal Fonların kullanımında "programlama, katılımcılık, konsantrasyon, ilave fon sağlama ve değerlendirme" ilkelerine uyumu esas almaya başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte AB Bölgesel Politikası, tüm ülkelerde yapılan düzenlemelerle NUTS olarak nitelendirilen "bölgeler bazında ve gelişmişlik düzeylerine göre farklı programlama yaklaşımları" ile uygulanmaya başlanmıştır. (Bilen [tarih yok] s.261)

2052/88 sayılı ve 15 Temmuz 1988 tarihli Konsey Tüzüğü'nde geçen NUTS terimi, 2003 yılında gelindiğinde 1059/2003 sayılı Konsey Tüzüğü ile AB bölgelerini NUTS I, NUTS II ve NUTS III şeklinde üç düzeye ayırmıştır.

AB'nin Bölgesel Politika geliştirmesinde bir sonraki adım olan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda AB Bölgesel Politikası ile ilgili olarak

“Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme” ve “Kalkınma İşbirliği” başlıklarına yer vermiştir. (Erçin 2003, s.10).

Gündem 2000’de ise AB’nin öngördüğü genişleme ile bağlantılı olarak kalkınma düzeyleri birbirinden farklı ülkelerin AB içinde yer alacak olmasının, ekonomik, toplumsal uyum ve dayanışma hedeflerini her zamankinden daha önemli hale getireceği vurgulanmıştır. İstihdamın artırılması, sürdürülebilir kalkınmanın ve rekabete dayalı gelişmenin sağlanması, Gündem 2000’de uyum politikasının ana eksenleri olarak belirlenmiştir (Sarı 2006, s.10).

5.3.1 AB’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı

AB ülkelerinde de bölgesel dengesizlikler görülmektedir. AB’nin, 2007 yılındaki son genişlemeyle birlikte bölge sayısında artış yaşandığı ve tüm ülkelerdeki bölgesel dengesizlikleri tek bir çalışma içinde ortaya koymanın güçleştiği değerlendirilmektedir. Almanya’da bölgesel dengesizliğin tarihsel bir olgu olup, 19. yüzyıl ve daha önceki dönemlerde de var olduğu görülmektedir. 19. Yüzyılda Zollverein ile kendi içinde birleşmesini tamamlayan Almanya, günümüzde AB ülkeleri içinde jeopolitik açıdan önem taşıyan ülkelere bir tanesi olmaktadır. Bu önemin, 3 Ekim 1990 tarihinden sonra daha da arttığı, ülkenin kapladığı alan ve nüfusuyla merkezi konumunu güçlendirdiği değerlendirilmektedir. Söz konusu tarihte, Berlin Duvarı’nın yıkılarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölünen ülkenin yeniden birleştiği görülmektedir. Ancak bu birleşmenin, ülke içinde bölgesel dengesizlik sorununu yeniden gündeme getirdiği saptanmaktadır. Özellikle eski Doğu Almanya toprakları içinde kalan bölgeler, sorunlu bölgeler olarak öne çıkmakta ve bu bölgelerin gelişmesine dair politikalar üretme gereği oluşmaktadır. 1990 yılındaki birleşme öncesinde Hamburg, Hessen, Baden gibi gelişmişlik düzeyi yüksek bölgelerin Batı Almanya’da yer alırken, birleşme sonrasında Brandenburg, Mecklenburg-West Pomerania (Mecklenburg-Vorpommern), Saxony (Sachsen), Saxony-Anhalt (Sachsen-Anhalt), Thuringia ve Schleswig-Holstein eyaletlerinin Federal Cumhuriyet’e katıldıkları görülmektedir. (Elmas 2001, s.91). Günümüzde Almanya, 16 eyalete bölünmüş federal bir cumhuriyet olarak yönetilmektedir.

AB'nin en güçlü metropolitan alanlarından Paris'in yer aldığı Fransa, aynı zamanda ekonomik potansiyeli çok az gelişmiş geniş kırsal alanlara da sahip bulunmaktadır (Peşelioğlu 2007, s.104.). Lorraine, Nord-Pas-de-Calais, Yukarı Normandiya gibi istisnalar haricinde Fransız bölgelerinin hemen hemen tamamı "metropolleşmenin" etkisi altında kalmaktadır ve bu, batıda Caen, Le Mans yada Angers gibi yerleşim yerlerinde olduğu gibi, Grenoble, Montpellier yada Bordeaux gibi kentlerde de görülmektedir. Avrupa havacılık sanayisinin başkenti konumundaki Toulouse gibi büyük ekonomik başarıların kaydedildiği metropollerde bu büyüme çok daha net bir biçimde gözlenmektedir. Bu metropol bölgelerinin arasında ise hala salt kırsal alanlardan oluşan mekânların bulunduğu görülmektedir. Özellikle, Lorraine'in güneyinden Pyrénées'lere, Auvergne ve Limousin'in de dahil olduğu bu bölgeler, km²'ye 20 kişilik nüfus yoğunluğu ile bir bakıma "Boş Fransa'yı" oluşturmaktadır (Peşelioğlu 2007, s.104).

Avrupa'nın ilk endüstrileşen ülkesi olan Birleşik Krallık, aynı zamanda Kıta'nın ilk endüstrileşme sürecini yaşayan ülkesi durumunda bulunmaktadır (Harrop, 1992;168). BK içindeki başlıca sanayi dallarının, çeşitli sebeplerden dolayı Britanya Adası içinde yer değiştirdiği, endüstrinin terk ettiği bu bölgelerinse, potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge şeklinde sınıflamaya tabi tutulduğu görülmektedir. İngiltere'de Yorkshire Bölgesi, İskoçya'nın bazı kısımları ve Merseyside Bölgesi, duraklamış bölgelere tipik örnekler olarak sıralanmaktadır. Günümüzde Merseyside Bölgesi, North West (Kuzeybatı) Bölgesi'nin içinde yer almaktadır. BK'ın diğer problemlili bölgeleri ise North East (Kuzeydoğu), Wales (Galler) ve Northern Ireland (Kuzey İrlanda) olmaktadır. Gelişmiş bölgelerin büyümelerini artan bir hızla sürdürürken, geri kalmış veya gerilemiş bölgelerinse büyümelerine rağmen gelişmiş bölgeleri yakalayamadıkları görülmektedir. Kayasü ve diğ,(2003)

Tablo 5.1 Avrupa birliğinde kalkınma ajanslarının kurulma dönemleri

Yıllar	1950 öncesi ve 1950ler	1960'lar ve 1970'ler	1980'ler	1990'lar
Ülkeler	Almanya	İtalya	İspanya	Bulgaristan
	Belçika	Hollanda	Danimarka	Çek Cumh.
	Fransa		Finlandiya	Estonya
	İrlanda			Macaristan
	İngiltere			Litvanya
				Polonya
				Portekiz
				Slovakya
				İsveç
				Ukrayna

Kaynak: Kayasü ve diğ., 2003, s.7

Avrupa Ülkelerinde Kalkınma Ajanslarının Kurulma Dönemleri; Avrupa'daki kalkınma ajansı örneklerinde kalkınma ajanslarının kurulmasına ilişkin deneyimler farklılık göstermektedir. Ancak yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Avrupa'daki pek çok kalkınma ajansı Avrupa Birliği'ne uyum süreci neticesinde 1990'lı yıllarda ağırlık kazanmıştır.

5.3.2 AB'de BKA Örnekleri ve Uygulama Yöntemleri

AB'de bölgesel politikalar, özellikle bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi son derece önemlidir. AB' bölgesel politikası esas amacı istihdamı ve üretkenliği artırmak için bölgelerin rekabet gücünün artırılmasıdır. AB'nin bölgesel kalkınma politikalarında iki önemli kavram olan dayanışma ve uyum kavramları etkili olmaktadır. (Uzay 2005, s.109).

AB bölgesel politikası, gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. (İldırar 2004, s.150). AB ülkelerinde bölgesel politikaya yönelik programların amaçları ve içeriği aşağıda tablolandırılmıştır.

Tablo 5.2 AB ülkelerindeki program ve hedefler

ÜLKE	FON (2007-13) EURO	PROGRAM İÇERİĞİ	AMAÇLAR
Bulgaristan	6.700.000.000	Altyapının beşeri sermayenin ve istihdamın geliştirilmesi, girişimler için iş çevresinin oluşturulması, dengeli bölgesel gelişmenin desteklenmesi	GSYİH artış oranını %0.27 oranında artırmak ve 36.700 kişilik istihdam sağlamak
Estonya	3.450.000.000	Eğitime araştırma ve yeniliklere yatırım yapmak, iş fırsatlarını artırmak, idarenin kapasitesini artırmak ve dengeli bir kalkınma sağlamak	İstihdamı %64'ten %72'ye yükseltmek, katı atıkların geri dönüşüm oranını %36'dan %60'a yükseltmek, birincil enerji tüketimini aynı tutmak.
Kıbrıs	640.000.000	Ekonomiyi güçlendirmek, bilgi toplumunu hedeflemek, insan kaynaklarını ve istihdamı artırmak, çevrenin, ulaşımın ve enerji altyapısının modernize etmek	GSYİH artış oranını %3.8'den %4.2'ye yükseltmek, istihdamı %68'den %71'e yükseltmek, arge harcamalarını GSYİH'nın %1'ine ulaştırmak.
Litvanya	6.900.000.000	Bilgiye dayalı bir ekonomi ile yüksek verimliliğe ulaşmak ve yaşam kalitesini yükseltmek	İstihdam oranını %61'den %70'e yükseltmek, araştırma harcamalarının GSYİH'nın %0.76'sından %2.2'sine ulaştırmak
Letonya	4.600.000.000	İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve etkin bir şekilde kullanılması, rekabetçiliğin artırılması ve dengeli bir bölgesel kalkınma	%6-8'lik bir büyümenin tutturulması, istihdamın artırılması, arge harcamalarının milli gelir içindeki oranının artırılması ve atık su yönetiminin düzenlenmesi
Polonya	67.300.000.000	Kamu yönetiminin güçlendirilmesi, beşeri sermayenin kalitesinin yükseltilmesi, yenilikçi ve rekabetçi girişimlerin desteklenmesi, kırsal kesimin kalkındırılması	3,5 milyon kişilik istihdam yaratılması, araştırma ve yenilik harcamalarının GSYİH'ye oranının %1.5'e yükseltilmesi
İspanya	35.200.000.000	Daha uygun bir yatırım ortamı oluşturulması, büyümeyi hızlandırmak için bilgi ve yeniliğin desteklenmesi	İstihdam oranını %70'e çıkarmak, karbon emisyonun %15 azaltılması
İsveç	1.900.000.000	Yenilik ve girişimciliğin özendirilmesi, emek arzının artırılması	En az 33.800 iş imkânı sağlamak, 12.800 şirket kurulması ve 300.000 kişi için mesleki eğitim
Portekiz	21.500.000.000	Emek eğitimi, sürdürülebilir büyüme, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve yönetim etkinliğinin artırılması	Meslek kurslarının oranının artırılması, teknoloji şirketlerinin sayısının artırılması
İrlanda	901.000.000	Ekonomik altyapının, bilim ve yeniliğin, beşeri sermayenin, sosyal katılımın ve sosyal altyapının güçlendirilmesi	Ekonomiyi %4-4,5 büyüme oranına kavuşturmak
Fransa	14.300.000.000	Rekabetçiliğin ve istihdamın	Özel araştırmaların payının artırılması,

		artırılması, sosyal katılımın sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, iletişim teknolojilerinin güçlendirilmesi, enerji politikasının düzenlenmesi	sera gazı salımının %3 azaltılması
Hollanda	1.900.000.000	Yeniliğin, girişimciliğin ve istihdamın artırılması, beşeri sermayeye yatırım yapılması ve komşu ülkeler ile işbirliği	Teknolojik gelişmeye yatırım yapılması, bilgi toplumunun yerleştirilmesi, KOBİ'lerin artırılması, emek verimliliğinin artırılması
Lüksemburg	65.000.000	KOBİ'lerin artırılması, şehir merkezlerinin geliştirilmesi, araştırma merkezlerinin kurulması ve istihdamın artırılması	Araştırma ve kalkınma harcamalarının, GSYİH'nın %3'üne ulaştırılması, Kyoto hedeflerine ulaşılması
Danimarka	613.000.000	İnsan kaynakları, yenilik, bilgi teknolojilerinin kullanılması, emek niteliğinin artırılması	Eğitimli insan sayısının artırılması, iletişim ve bilgi şirketlerinin oranının artırılması
Malta	855.000.000	Bilgi merkezli, rekabetçi bir ekonominin sağlanması, yaşam kalitesinin artırılması ve beşeri sermayeye yatırım yapılması	Kişi başı GSYİH'nın AB ortalamasına getirilmesi, ihracatın artırılması, istihdamın artırılması
Çek Cumhuriyeti	26.700.000.000	Rekabetçiliğin artırılması, eğitim, turizm, istihdam ve bilgi toplumuna yatırım yapılması, idari yükün azaltılması	İstihdam oranının %66,8'e yükseltilmesi, ar-ge harcamalarının oranının artırılması
İtalya	28.800.000	Bilgi ağının geliştirilmesi, yaşam standardının yükseltilmesi, rekabetçiliğin artırılması	Ekonomik büyüme oranının artırılması, geri kalmış bölgelerdeki istihdamın %45'ten %50'ye çıkarılması
Slovakya	11.600.000.000	Altyapıya erişimin artırılması, bilgi toplumu ve ekonomisinin geliştirilmesi	İstihdam oranının 57.7'den %63.4'e yükseltilmesi
İngiltere	10.600.000.000	Toplumsal sürdürülebilirlik, girişim yenilik ve istihdamın artırılması, eşitlik, yerel yönetimlerle ortaklık, daha yüksek eğitim seviyesi	Yatırımların artırılması girişim ve yenilikçiliğin desteklenmesi
Belçika	2.300.000.000	Bölgesel rekabetçiliğin artırılması, şehirlerin geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması, eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması	Arge harcamalarının GSYİH'nın %3'üne ulaştırılması, istihdam oranının artırılması
Slovenya	4.200.000.000	Girişimciliğin artırılması, beşeri sermayenin, istihdam olanaklarının ve bölgesel dengeli kalkınmanın desteklenmesi	Büyüme oranının %0.75 oranında artırılması ve istihdam oranının %1.7 oranında yükseltilmesi
Macaristan	25.300.000.000	Rekabetçiliğin artırılması, iş çevresinin geliştirilmesi, emek piyasası politikalarına katkıda bulunulması, insan kaynakların geliştirilmesi	Yeni istihdamın %4 artırılması, üretim seviyesinin %10 yükseltilmesi
Almanya	26.300.000.000	Yenilikçiliğin ve rekabetçiliğin	Arge harcamalarının GSYİH'nın %3'

		güçlendirilmesi, bölgesel çekiciliğin artırılması ve daha iyi iş imkânlarının sağlanması	üne yükseltilmesi, istihdam oranının %70' e çıkarılması
Romanya	19.700.000.000	AB standartlarına göre altyapının geliştirilmesi, uzun dönem rekabetçiliğin artırılması, insan kaynaklarının daha etkin kullanılması, dengeli bölgesel kalkınma	GSYİH büyümesine %15-20 katkı yapılması, istihdam oranının artırılması ve 1.400 km yeni yol yapılması
Avusturya	1.460.000.000	Bölgesel rekabetçilik, bölgelerin çekici hale getirilmesi, emek kalitesinin artırılması, bölgesel işbirliği	Rekabetin artırılması, araştırmaya ve geliştirmeye önem verilmesi, istihdamın artırılması
Finlandiya	1.700.000.000	Yenilik ve bilgi ağı yapıları için destek oluşturmak, girişim, istihdam, rekabetçilik ve bölgesel erişimin oluşturulması	Bölgesel ekonomiyi geliştirmek için istihdamı artırmak ve yeni girişimler oluşturmak, ihracatı artırmak ve verimliliği desteklemek
Yunanistan	20.400.000.000	Rekabetçiliğin artırılması, insan kaynakları gelişiminin, eğitimin ve yaşam boyu öğrenmenin desteklenmesi	2015 yılı için 95.000 yeni iş imkanı yaratmak, GSYİH' yı %3.5 artırmak arge harcamalarını GSYİH' nın %1.5' ine yükseltmek

Kaynak: ALTINIŞIK, İsa, PEKER, Hasan Sencer, (2010), Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ekonomik Önemi, Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Durumları, Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı 34, 2010/2, s.150-154.

AB ülkelerindeki program ve hedeflerin özetlendiği Tablo 5,2'de en yüksek fonu Polonya vermekte olup, kamu yönetiminin güçlendirilmesi, beşeri sermayenin kalitesinin yükseltilmesi, yenilikçi ve rekabetçi girişimlerin desteklenmesi, kırsal kesimin kalkındırılması gibi içerikleri ön plana aldığı görülmektedir. Diğer ülkelere nazaran daha düşük fon veren Lüksemburg, araştırma ve kalkınma harcamalarının, GSYİH'nın %3'üne ulaştırılması ve Kyoto hedeflerine ulaşılması gibi hedefleri amaçlamaktadır.2008 yılındaki dünya ekonomik krizinden en fazla etkilenen Avrupa Birliği ülkelerinin bölgesel kalkınma projelerine, gelişmiş AB ülkelerine nazaran daha yüksek fon ayırdığı görülmektedir.

Tezin bu bölümünde Avrupa Birliği ülkelerinin Kalkınma Ajansları deneyimlerine yer veilecek olup, Türkiye'nin bugün karşılaştığı sorunlara benzer sorunlar yaşamış olan Polonya'nın kalkınma ajansları deneyimi ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir.

Marshal'ın en önemli görevi bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmektir. Bununla birlikte voivodship'in en yüksek mülki idare amiri, Voivodo, yani bölge valisidir. Voivodolar, Devlet Hazinesinin temsilcileridir ve Başbakan tarafından atanırlar. 2000 yılında bölgesel ölçekte politikaların geliştirilebilmesi için AB standartlarında etkin veri toplanması amacıyla istatistiki bölge birimi sistemi (NUTS) kabul edildi. Buna göre Polonya 5 NUTS birimine bölündü.

Tablo 5-3: Polonya'da istatistiki bölge birimleri

Polonya'da NUTS birimleri	Birim Sayısı
NUTS 1 Tüm Polonya	1
NUTS 2 Voivodshipler	16
NUTS 3 Poviast Grupları	44
NUTS 4 Poviastlar	373
NUTS 5 Gminalar	2489

Kaynak: TEPAV

Polonya'da 2000 yılında kabul edilen bir diğer önemli kanun ise Bölgesel Kalkınmanın Desteklenmesine Dair Kanun'dur. Bu kanuna göre merkezi hükümet ve bölgesel hükümet arasında ilişki, özellikle de bölgesel kalkınma programlarının yürütülmesine ilişkin görev ve sorumluluklar düzenlenmiştir.

Buna göre Voivodship Kurulları;

- Girişimciliğin ve KOBİ'lerin desteklenmesi,
- İstihdam yaratılması,
- Altyapı yatırımları,
- Kurumsal kapasite geliştirme,
- Çevrenin korunması,
- Eğitim ve kültür,
- Araştırma ve öğrenim aktiviteleri için detaylı proje hazırlayarak devlet bütçesinden fon talep edebilirler.

Yasal Çerçeve; Polonya'daki kalkınma ajanslarının çok büyük bir kısmı anonim şirket biçiminde kurulmuştur. Bu modelin en büyük avantajı, Polonya'da Ticaret Kanununun şirket yönetimlerinin performanslarını, mali etkinlik ölçütüne göre oldukça sıkı bir biçimde sınırlandırmasıdır. Şirket performansının karlılığa göre değerlendirilmesi bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayan bir organizasyonun ortakları için şirket yönetimini denetleyebilecekleri önemli bir kontrol faktörüdür. Bununla birlikte anonim şirket modelinin önemli dezavantajları da vardır. Anonim şirket olarak kurulan ve aslen kar amacı gütmeyen aktivitelerde bulunan kalkınma ajanslarının Ticaret Hukukuna tabi olmaları ciddi sorunlara neden olmaktadır. Öncelikle, Ticaret Hukuku, “kar amacı gütmeyen şirket” kavramını tanımadığı için ajanslar faaliyetlerini yürütürken çok farklı hukuki güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. İkinci dezavantaj ise Ticaret Kanununun, kar payının, kar amacı gütmeyen aktiviteler için kullanımına ancak tüm pay sahiplerinin katıldığı bir toplantıyla karar verilmesini öngörmesidir, bu durum karar alma sürecini oldukça yavaşlatmaktadır. TEPAV Raporu [Tarih Yok]

Alternatif bir kalkınma ajansı modeli, kuruluş sermayeleri daha düşük olabildiğinden “limited şirket modeli” olmuştur. Ancak başlangıçta çekici bir çözüm olarak görülen bu model de karın ancak tüm ortaklarının kararıyla dağıtılması hükmü sebebiyle anonim şirket modeliyle aynı güçlükleri yaşamıştır. Ticaret Hukuku'na tabi olan anonim şirket ve limited şirket modellerinin diğer bir ortak dezavantajı da bu modellerin kamu kurumu statüsü taşınamaları sebebiyle diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla, özellikle de devletle ilişkilerinde önemli açmazlar yaşanmasıdır.

Şirket modeli deneyiminin ardından, özellikle 1991 ve 1993 yıllarında, kalkınma ajansları Dernekler ve Vakıflar Yasası'na tabi olarak sivil toplum örgütü biçiminde kurulmuşlardır. Ancak sivil toplum örgütü modeli bu kez de hantal bürokratik işlemler nedeniyle son derece verimsiz ve yavaş işlemeye başlamıştır. Diğer bir sorun ise Ticaret Hukukuna tabi olan kurum ve kuruluşların STK modelinden çok şirket modelini desteklemeleri olmuştur. Böylece Polonya'da kısa zamanda içinde sivil toplum örgütü modeli terk edilmiş ve şirket modelinin mevcut kanun içinde daha iyi işlemesi için çeşitli çözümler düşünülmeye başlanmıştır.

Merkezi Kurumlar; Polonya’da merkezi hükümet düzeyinde örgütlenmiş bölgesel kalkınma ajanslarının işlevinden sorumlu üç temel kurum bulunmaktadır:

Bunlardan ilki Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı (PARD)’dır. PARD AB kaynaklı fonların bölgesel ya da yerel kalkınma ajanslarına dağıtımını koordine eden kamu otoritesidir. İkincisi, yerel düzeyde faaliyet gösteren pek çok ajansın sermaye ortağı olan Sanayi Kalkınma Ajansı (IDA)’dır. Sonuncusu ise kalkınma ajansları için çeşitli faaliyetler (eğitim, network oluşturma, bilgi değişimi vb.) yürüten STK modelindeki Bölgesel Kalkınma Ajansları Ulusal Birliğidir. IDA ve PARD ulusal politikaları yürütmek amacıyla merkezi hükümet tarafından kurulmuş kamu kurumlarıdır. PARD sadece bölge kalkınma programlarını yürütmek göreviyle kurulmuş tek devlet ajansıdır. Bunun dışında Polonya’da bölgesel kalkınma programları ve kurumları farklı nitelikteki yerli ve yabancı kuruluş tarafından desteklenmiştir. Bu katkılar içinde en önemlisi AB tarafından finanse edilen PHARE programıdır.

Polonya’da bölgesel kalkınma ajansı olarak adlandırılan ve yerel/bölgesel düzeyde faaliyet gösteren ilk kuruluşlar 1991 yılında ortaya çıkmaya başlamıştır. Ajansların çok büyük bir bölümü 1993 yılında, küçük bir kısmı ise 1995 yılında kurulmuştur. Ajansların %85’i voivodshiplerin ve yerel yönetimlerin inisiyatifleriyle kurulmuştur, bunu PARD’ın ve birkaç örnekte de ticaret ve sanayi odalarının inisiyatifleri takip eder.

Tablo 5.4: Kalkınma Ajanslarının Kurucuları

Kurucu üye	Yüzde olarak örnekler
Voivodship	43
Yerel yönetimler	23
PARD	20
Yerel komiteler	7
Diğer	7
Toplam	% 100

Kaynak: TEPAV

Kalkınma ajanslarının dörtte birinde kuruluş aşamasında dışarıdan destek alındığı görülmektedir; pek çok örnekte bu desteği sağlayanlar araştırma kuruluşları, sivil toplum örgütleri ya da özel sektör kuruluşlarıdır, bunun dışında birkaç örnekte ise IDA'nın desteği görülmüştür.

Tablo 5.5: Kalkınma ajanslarının ana hissedarları

Ana hissedar	Hisse yüzde olarak
Girişimciler	21
Yerel yönetimler	19
Voivodship	14
Banka	12
IDA	12
Vakıflar ya da şahıslar	11
Sanayi ve Ticaret Odası	4
Diğer	7
Toplam	% 100

Kaynak: TEPAV

Kalkınma ajanslarının %80'i kuruluş aşamasında sorun yaşamışlardır. Bu sorunlardan ilki mali kaynakların yetersiz oluşu, ikincisi ise kuruluş aşamasında yerel otoritelerin ve yerel elit grupların desteğini kazanmanın güçlüğüdür. Kuruluş aşamasında karşılaşılan güçlüklerin pek azı hukuki sorunlar ya da kalifiye personel bulmakla ilgilidir.

Polonya'da Kalkınma Ajanslarının Finansmanı; Kalkınma ajanslarının finansmanı iki açıdan incelenebilir; bunlardan ilki başlangıç sermayesinin büyüklüğü, ikincisi ise yıllık bütçeleridir.. Bir diğer önemli veri ise incelenen ajansların yaklaşık yarısının başlangıç aşamasında IDA'yla yarı yarıya ortak finanse edildiği görülmüştür. Finansmanın geri kalanı ise tamamen söz konusu bölgeden sağlanmıştır. Son yıllarda IDA'nın katkısı %10'lara kadar düşmüş ve sivil toplum örgütü modeliyle sınırlı kalmıştır. Ancak ajansların yeni kurulduğu ilk dönemde IDA'nın çok önemli katkıları olmuştur.

Polonya’da yerel/bölgesel düzeyde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının en önemli kar ortakları voivodshipler, yerel yönetimler ve IDA’dır. Örneklerin pek çoğunda girişimciler ana hissedar gibi görünse de hisseleri toplam sermayenin %25’ini geçmez.

AB’deki diğer kalkınma ajanslarının aksine, Polonya’daki kalkınma ajanslarının hemen hepsi bir kerelik sermaye katkısından sonra kendi hallerine bırakılmışlardır. Ne yerel yönetimler ne de voivodshipler, ajansların aktiviteleri için destekte bulunmuşlardır. Bunun sebebi hem kaynak aktarımını kısıtlayan yasal engeller, hem de yerel yönetimlerin iyi işleyen bir kalkınma ajansının yöreye sağlayacağı faydaları yeterince kavrayamamalarından kaynaklanmıştır.

Polonya’daki kalkınma ajansları bölgesel kalkınma adına yaptıkları aktiviteleri kendi kaynaklarından finanse etmek zorundadırlar ancak bu kaynaklar son derece sınırlıdır. Bu durumda kalkınma ajanslarının etkin olabilmeleri ve yeterli hizmetleri sağlayabilmeleri için daha büyük mali kaynaklara ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. “Yerel kaynaklar bu ihtiyacı sağlayamadığına göre bölgesel kalkınma ajansları merkezi hükümet kaynakları tarafından mı desteklenmeli?” sorusu kaçınılmaz olarak gündeme gelmektedir.

Polonya’daki kalkınma ajansları, eğitim programları, değişim projeleri, çalışma gezileri gibi bazı faaliyetlerini dış kaynaklı küçük fonlardan sağlamaya çalışmışlardır. Bu fonlar küçük olmalarına karşın kalkınma ajanslarının faaliyet çeşitliliğini ve sayısını önemli ölçüde arttırmıştır. Böylece dış kaynaklı fonları önemli bir kaynak olarak keşfeden kalkınma ajanslarının bütçelerindeki dış kaynaklı yardımların payı sistematik olarak artmıştır.

Tablo 5.6: Fon kaynakları

İşbirliği, know how fonu	% 30
PHARE (PLI, STRUDER, CROSSBORDER)	% 30
Britanya Hükümeti	% 10
Polonya Ulusal Fonları	% 8
US AID, TOR.10, Japon Hükümeti	% 7
AB programları	% 5
Diğer Kaynaklar	% 10

Kaynak: TEPAV

Polonya'da Avrupa fonlarıyla finanse edilen kompleks kalkınma programlarını yürüten on büyük bölgesel kalkınma ajansının aktiviteleri yıllık toplam 2-3 milyon dolarlık bir bütçeye sahiptir. Bu programlardan en büyük ikisi AB tarafından finanse edilen ve PARD tarafından koordine edilen PHARE-STRUDER (Programme for Structural Development in Selected Regions), diğeri ise Birleşik Krallık tarafından finanse edilen Girişimciliğin Gelişimi için Polonya-Britanya Programıdır. TEPAV Raporu [Tarih Yok]

Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri; AB'deki pek çok ajansın aksine Polonya'daki kalkınma ajanslarının çoğu Ticaret Hukuku'na tabi olmaları ve kurumsal yapıları nedeniyle kar amacı güden faaliyetlerde bulunmaktadır. Pek çok kalkınma ajansı için birinci derecede önemli faaliyet, bölgenin yerli ve yabancı yatırımcılara tanıtılması ve yatırımın bölgeye çekilmesidir. Bunu girişimciye danışmanlık hizmetleri izlemektedir.

Kalkınma Ajanslarının İşlevleri; Kuruluş aşamalarında Polonya'daki ajansların mali durumları birbirlerinden oldukça farklıydı. Kalkınma ajanslarının bölgelerinde kalkınmayı gerçekleştirme misyonu, bu misyonu gerçekleştirmek için sürdürdükleri faaliyetleri finanse edecek mali kaynakları olmaması gerçeğiyle çatışmaktadır. Yeterli gelirleri olmayan ajansların kaynak yaratma zorunluluğu, Polonya'daki kalkınma ajanslarını kar amacı güden bir şirket gibi gelir getirici faaliyetler yapmaya itmiştir. Kalkınma ajansları hizmet, üretim veya ticaret sektörlerinde kendi işlerini yürüterek diğer firmalarla rekabete girmişlerdir. Bu ajansların içinde kendi mağazalarını işleten, büyük şirketlere danışmanlık hizmeti veren ajanslar vardır.

Kalkınma ajanslarının ticari faaliyetlerde bulunması bölgeler arası işbirliği, dış pazarlara açılma, yeni teknolojileri kullanma gibi yeni eylemler ve yeni çözümler için ateşleyici güç olmuştur.

Finansörlere Bağımlılık; Ajanslar finansman için çok farklı kaynaklara bağımlı olduklarından politikalarını oluştururken de bu kaynakların taleplerinden

etkilenmektedirler. Ajansların çoğunda ajansın politikasına ve yürütülecek faaliyetlere ana hissedar karar vermektedir.

Ajansların Karşılaştıkları Engeller; Bölgenin veya yörenin ihtiyaçlarıyla uyuşmayan ve merkezdeki kurumlarca belirlenen bölgesel politikadır. İkincisi ise mali kaynakların yetersizliğidir. Bu engelleri ajansların işleyişini güçleştiren kanuni düzenlemeler ve mevcut hukuk sistemi, bölgedeki diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla yeterli işbirliğinin sağlanamaması gibi yönetim sorunları ile kalkınma ajanslarının yönetim kurullarının yeterli otonomiye sahip olmaması ya da hissedarları arasında anlaşmazlıkların yaşanması gibi içsel nedenler izlemektedir.

Polonya'da kalkınma ajanslarının kuruldukları günden bugüne yerel ve bölgesel ekonomilerin dönüşümünde önemli bir rol oynamışlardır. Polonya'daki kalkınma ajanslarının getirdiği belki de en önemli yenilik, özel sektör ile kamu sektörü arasında keskin bölünmelerin olduğu bir ülkede kamu sermayesi ile özel sermayeyi birleştirebilen yeni bir organizasyon yapısını başarıyla sürdürmeleridir. Özel sektörle kamu yönetiminin kesiştiği bir noktada özerk bir yapıyı sürdürmek bile başlı başına bir başarıdır. Karşılaştıkları tüm hukuki, örgütsel ve mali güçlüklerle karşın kalkınma ajansları bu yeni özerk yapıyı kabul ettirmeyi başarmışlardır.

Bugün Polonya'da merkezi hükümet, kalkınma ajansları için sistematik bir mali destek sağlamadığı için kalkınma ajansları bölge ekonomisini güncel ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırma çabalarında çok ciddi mali güçlüklerle karşılaşmışlar ve kendilerinden beklenen hizmetleri yeterince yerine getirememişlerdir. Kalkınma Ajanslarının finans mekanizmaları zaman içinde revize edilse bile sürekli büyümeleri ve yeni aktivitelerde bulunmaları hala kar amaçlı faaliyetlerini sürdürmelerine bağlıdır.

Kalkınma Ajanslarının etkinliği, faaliyetlerini sürdürdükleri ekonomik ve kurumsal ortama bağlıdır. Gelişmiş kentlerde ya da sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının her türlü insani, teknolojik ve mali kaynaklara daha yakın oluşu şüphesiz onların kırsal bölgelerde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarından çok daha fazla sayıda ve daha komplike projeler yürütmesini

sağlamıştır. Bununla birlikte kalkınma ajanslarının siyasal kaygı taşımayan yönelimleri ve yenilikleri özendirici yapıları gerek kırsal bölgelerde gerekse gelişmiş sanayi bölgelerinde bölgesel ekonominin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.¹¹

5.3.2.2 İngiltere

İngiliz siyasal ve yönetsel yapısı, Whitehall sistemi olarak anılan parlamento egemenliğinin esas olduğu merkezi yapıda bir bürokratik örgütlenmedir.¹⁵⁶ Ülkede bölgeselleşme uygulamaları 20.yy süresince çeşitli biçimlerde görülmüş, yetki genişliğine dayalı olarak gerçekleşmiştir (Karasu 2005, S.198) İngiltere’de Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın geçmişi 1960’ların başına dayanmaktadır. Ajansların bugünkü önemlerini kazanmaları ise güç aktarımının arttığı 1990’ların ikinci yarısından itibaren ve özellikle 1997 yılı Bölgesel Kalkınma Ajansı programı ile birlikte olmuştur. Ülkede ilk olarak 1965 yılında İskoçya ve Adalar Kalkınma Kurulu ve daha sonra Kırsal Galler Kalkınma Kurulu’na dönüştürülecek olan Orta Galler Kalkınma Şirketi kurulmuştur. Ardından 1976 yılında daha sonraları ‘İskoç Girişim’e dönüşen İskoçya Kalkınma Ajansı ve Galler Kalkınma Ajansı, 1977 yılında ise Kırsal Galler Kalkınma Kurulu oluşturulmuştur(Kayasü ve diğ. 2003, s.38).

Birleşik Krallıkta 1977 ve 1999 yılları arasında hükümet kontrolü altında ve sadece hükümet programları çerçevesinde projeler üretebilen Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın çoğu bugün konut, ulaşım ve planlama politikaları gibi belli bazı alanlarda kendi başına karar verebilme yetkilerine sahiptirler.

İngiltere’de 1980’li yıllardan sonra bölgelerarası eşitsizliklerin yarattığı sorunlar İngiliz bölgelerinde Yeni İngiliz Bölgeselleşmesi adı verilen yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerin temelinde de dünya ülkelerinde de olduğu gibi AB Yapısal Fonları ve AB Bölgesel Komitesi’nin faaliyetlerinin önemli

¹¹ Bu bölüm TEPAV - Polonya’da kalkınma ajansları raporundan faydalanılarak yapılmıştır.
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma_Ajanslari.pdf Erişim: 04.01.2013

etkileri olmuştur. AB'nin bölge odaklı ve bölgelerarası rekabete dayalı politikalarının da bunda etkisi olmuştur.

İngiltere'de 1980'lerin ortalarından itibaren AB etkili ile bölgeselleşme uygulamaları planlama işlevinin ötesinde bölgesel düzeyde politika belirleme ve hizmet sunmanın bir aracı haline gelmiştir. 1990'lardan itibaren ise bölgeselleşme politikaları ve bölge yönetimleri İngiliz kamu örgütlenmesinin temel unsurlarından biri haline gelmeye başlamıştır. Bu yıllarda yetki genişliği ilkesine dayalı olarak gelişen bölgeselleşme, 1997'den sonra siyasal yerleşme uygulamaları Bölge Kalkınma Ajansları ile daha da öne çıkmıştır (Kayasü ve diğ. 2003, s.198). 1991 yılında AB'nin İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması kapsamında

İngiltere'de 8 adet Standart İstatistik Bölgesi kurulmuştur. Herhangi bir yönetsel işlevi olmayan bu sınıflandırmalar NUTS-1 kapsamındadır. Bölgesel plan ve bölge yönetimi gibi kavramların İngiliz kamu yönetiminin gündemine girmesi de sınıflandırmalarla birlikte olmuştur. 1994 yılında bu standart istatistik bölgelerinde, sanayi ve ticaret, çevre ve ulaştırma, eğitim ve çalışma bakanlıklarının bölgesel düzeydeki çeşitli birimlerinin birleştirilmesi ile 9 adet Bölge İdaresi (*GOR*) kurulmuştur (Kayasü ve diğ. 2003, s.198). AB fonlarının yürütülmesinden de sorumlu olan *GOR*'lar ayrıca çeşitli bakanlıkların bölge düzeyindeki hizmetini örgütlemek, hükümetin etkili politika geliştirilmesine yönelik bölgesel ve kentsel politikaların planlanması ve eşgüdümünü sağlamakla da görevlidirler.

Başlarında hükümet tarafından görevlendirilen Bölge Müdürü yer almaktadır. Çok sayıda bakanlığın bölge düzeyinde uzantısı olan *GOR*'lar merkezi yönetimin varlığını bölgesel düzeyde artıran yapılardır. *GOR*'lar arasındaki eşgüdümü sağlamak ve bu kurumları denetlemek üzere 2000 yılında Bölgesel Eşgüdüm Birimi kurulmuştur. *GOR*'larda bölgesel temsil de yoktur.

İngiltere'de 1991 yılında, AB'nin İstatistikî Bölge Birimleri (İBB) kapsamında belirlenen 8 adet standart istatistikî bölgenin (Düzyey-1) hiç bir idari işlevi yoktu. 1991'de bu birimlerle birlikte zaten 1988'den beri Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan (ERDF) yararlanan İngiltere, bölgesel stratejik plan, bölgesel kalkınma projesi gibi çeşitli kavramlarla tanışmaya başladı. 1986'da *Single European Act* ve

1988’de AB Yapısal Fonlarına yönelik uygulamalar sonrasında AB’nin bölgesel kalkınma politikaları diğer AB ülkelerinde olduğu gibi İngiltere’de de etkisini göstermiştir. 1994’te bu 8 istatistikî bölgede Sanayi ve Ticaret, Çevre, Ulaştırma, Eğitim ve Çalışma Bakanlıklarının bölge düzeyinde faaliyet gösteren tüm birimleri Bölge İdaresi (GOR) adı verilen bir birim altında toplanmış ve bu idarenin başına da merkezden atanan bir bölge müdürü yerleştirilmiştir. Bu bölge idareleriyle birlikte çeşitli bakanlıkların bölge düzeyindeki tüm hizmetleri örgütlenmiş ve AB fonlarının yönetimi bu birimlere devredilmiştir.

1998’e gelinceye kadar İngiltere’de faaliyet gösteren çeşitli kalkınma ajansları vardı. Bunlar hükümetten bağımsız olarak ancak Bölge İdareleri ile yakın ilişki içinde çalışmaktaydılar. 1998’de çıkarılan bir yasa ile İngiltere’de faaliyet alanları Bölge İdarelerinin faaliyet alanlarıyla örtüşen 8 Ajans ve Bölge Kalkınma Kurulu adı altında gönüllü üyelerden oluşan 8 kurul oluşturulmuştur. Böylelikle kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları’na, Ticaret ve Sanayi, Başbakanlık, Çevre, Gıda ve Kırsal İşler, Eğitim, Ticaret ve Yatırım, Kültür, Medya ve Spor bakanlıklarından önemli bir kaynak tahsis edilmeye başlanmıştır. Kurulan Ajansların her birinin yönetim kurulu sayısı, personel sayısı, faaliyet alanları ve bütçeleri kendi bölgelerinin özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Londra’da ise 1999 yılında çıkarılan ayrı bir yasa ile Yönetim Kurulu üyelerini Londra Büyükşehir Belediye Başkanı’nın atadığı bir bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. Özen (2005).

1997’li yıllara gelindiğinde İşçi Partisi, kendinden önceki Muhafazakâr Parti Hükümeti’nden farklı olarak bölgeselleşmeyi, sadece yönetsel amaçlarla sınırlı düşünmemiş, siyasal ve ekonomik amaçlı bölgeselleşme politikaları da geliştirmiştir. İşçi Partisi, ekonomik amaçlı bölgeselleşme taahhüdü çerçevesinde 9 Ocak 1998 tarihinde Bölge Kalkınma Ajansları Yasası’nı çıkartmıştır. İngiltere’nin 8 bölgesi için kurulması amaçlanan ajanslar 1998’de kabul edilen Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasasına göre Nisan 1999’da, Londra Kalkınma Ajansı ise Temmuz 2000’de faaliyete başlamıştır. Kırsal Kalkınma Komisyonları ve İngiliz İşbirliği oluşumlarının arazi kalkınması ve içsel yatırımı arttırmak gibi görevlerini devralmışlardır. Ayrıca Hükümet Ofislerinin de bazı faaliyetleri onlara

aktarılmıştır. Her iki kurumun da tamamlayıcı bir şekilde çalışması beklenmektedir.

İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'da oluşturulan özel bölgesel yapılar siyasal amaçlı bölgeselleşme politikalarının birer yansımasıdır. Bölgelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerini artırma, bölgelerarası eşitsizlikleri azaltma ve sürdürülebilir kalkınma gibi amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak oluşturulan Bölge Kalkınma Ajansları (RDA) ve Bölge Kurulları (RA) ile ilgili başlatılan girişimler ise bu politikaların ekonomik amaçlı yönünü oluşturmaktadır. RDA'ların göreve başlama tarihi 1 Nisan 1999'dur. 9. RDA olan Londra Kalkınma Ajansı ise Londra Belediye'sinin yeniden oluşturulması ile birlikte 3 Temmuz 2000'de kurulmuştur.

Günümüzde İngiltere, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, bölgesel kararlarını çoğunlukla AB'nin "Bölgelerden oluşan Avrupa" ilkesi doğrultusunda oluşturmuştur. Diğer Avrupa ülkelerine kıyasla merkezi devlet sistemi güçlü olan İngiltere'nin bu özelliği 1990'ların başında kamu servislerinin özelleştirilmesi gibi konuların da etkisiyle bölgesel anlamda güçlü bir yönetim ve koordinasyonu gerekli kılmıştır. Bu nedenle İngiltere'de 1990'lar yeni kurumsal yapılar oluşturmanın, ulusal politikalarda işbirliğinin arttırılmaya çalışıldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılanmanın en önemli örneklerinden birisi de 1997 yılında İşçi Partisi hükümetinin başlattığı programla İngiltere'nin 9 bölgesinde kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları'dır.(Kayasü ve diğ. 2003, s.38)

İngiltere'de Bölgesel Kalkınma Ajansları, Londra Kalkınma Ajansı hariç bakanlıklara ve parlamentoya karşı sorumlulardır. 2000'li yılların başında, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın hem finansal hem de diğer kaynakları üzerinde merkezi hükümetin çok sıkı kontrolünün bulunması, ajansların bağımsız hareket edebilmeleri konusunda önemli tartışmalara neden olmuştur. Merkezi hükümet, bölgesel kalkınma stratejilerinin uygulanmasına zaman zaman kısıtlar koyabilmekte, bakanlıklar ise bazı bölgesel sorumluluklarını ajanslara aktarmakta direnmektedir. 2003 yılında yapılan yeni düzenlemelerle Bakanlıklar ve Bölgesel Kalkınma Ajansları arasındaki işbirliği daha açık olarak tanımlanmıştır. Özen (2005).

Bölgesel Kalkınma Ajansları merkezi hükümetten aktarılmış olan kısıtlı bir güç ve

Bütçeye sahiptir. 2002 yılından beri ajanslara Tek Program altında kaynak sağlanmaktadır. Böylece altı ayrı bakanlıktan aktarılan fonlar tek bir havuzda toplanmıştır. Bu havuzdaki kaynak bölgenin önceliklerine göre dağıtılmaktadır. Koyuncu (2006).

İngiltere'deki Kalkınma Ajansları organizasyon ve personel yapıları ile faaliyetleri, kuruldukları bölgelerin özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin 8 ila 15 kişi arasında değişen Yönetim Kurulu üyeleri bulunmakta, bu üyeler bölgedeki etkinliklerine göre 3 ila 6 özel sektör temsilcisi, 2 ila 3 yerel konsey temsilcisi, birlikler, STK'lar ve diğer gruplardan seçilen temsilcilerden oluşmaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın birbirlerinin kopyası olarak kurulmamasına ve her birinin kendi bölgelerini özelliklerini taşımasına özen gösterilmiştir. Her Bölgesel Kalkınma Ajansı kendi içyapısını oluşturabilmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları daha çok danışmanlık rolleri üstlenirler(Kayasü ve diğ.2003, ss.40-41).

5.3.2.3 Fransa

Fransa'da bölgelerarası farklılık, sosyal ve politik sorunları beraberinde getirmiştir. Tüm bu sorunlar planlı hareket etmek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için çeşitli politikalar geliştirmek ihtiyacını doğurmuştur. 1982 sonrası dönem, Fransa'da bölgeselleşmeye geçiş dönemidir. Türkiye'nin idari örgütlenmesinin de esin kaynağı olan bu ülkede 1982 yılından başlayarak, merkezi yönetimin yetkilerinin bölgelere terkinin gerçekleştirildiği bir bölgesel ayırma gidilmiştir. Yönetimsel nitelikteki bu ayrımların çizmiş olduğu yine yönetsel sınırlarla, bölgeler arasında her zaman bir uygunluk görülmeyebilir. Fransa'da ulusal planın bölgeselleşmesi aşamasında, bölgeler belirlenirken baskı ve çıkar gruplarının, seçmenlerin ya da tesadüflerin etkisi değil, bölgelerin mevcut gelişmişlik durumu ve gelişme potansiyeli göz önünde bulundurulmuş ve sonuçta Fransa yirmi iki bölgeye ayrılmıştır. Bölgelerin yerinden yönetildiği ve her birinin ayrı bütçelere sahip olduğu görülmektedir (Aktakas 2006, ss.74-75).

Fransa’da bölgesel kalkınma, yeniden değiştirme ve ülke içine yönelik yatırımlar, “lke Düzenleme ve Bölgesel Aksiyon Delegasyonu” (DATAR) tarafından düzenlenmektedir. DATAR, Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı olmanın yanı sıra Başbakanlığa da bağlıdır. 1982 yılı sonrasında Fransa’da merkezi yetkiler yerelleştirilmiş ve bölgeselleşmeye geçiş dönemi yaşanmış, bu dönemde yapılan düzenlemeler ile Fransa 22 bölgeye ayrılmış ve bölgelerin yetkileri artırılmıştır. DATAR, bu ajansları desteklemekte ve ajanslar arasında koordinasyonu sağlamakta ve tanıtım faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (zmen 2004, s.93).

1963’te oluşturulan Arazi Amenajmanı ve Bölgesel Gelişim Delegasyonu, bölgesel kalkınmadan ve ülke içine yönelik yatırımlardan sorumlu bir hükümet ajansı konumunda bulunmaktadır. Fransa’daki bir diğer önemli kurumun OSEO olduğu değerlendirilmektedir. 2005 yılında oluşturulan Kurum’un, Fransa Yenilik Ajansı (ANVAR) ve KOBİ Gelişim Bankası (BDPME)’nin birleşmesi sonucu oluştuğu görülmektedir. Fransa’nın tüm bölgeleri yetki alanına giren OSEO’nun asıl görevi bölgesel ve ulusal politikaları desteklemek; Fransız KOBİ’lerine finans, yenilik, gelişim ve iş transferi gibi konularda destek sağlamak şeklinde özetlenmektedir. Fransa’daki bölgesel dengesizliklerin azaltılmasında etkin olan bir diğer hükümet kurumunun Yeraltı Kaynakları Zengin Bölgelerin Endüstrileşmesi için Finansal Destek Kurumu (SOFIREM) olduğu görülmektedir. Fransa’da yer alan diğer bir kurumun, 1958’de kurulan ve yerel toplulukların şehir planlaması projelerinde yardım sağlayan SEDD adlı Ajans olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak, Fransa’da, bölgesel mali teşvikler hakkında bilgi verme, pazar araştırması yapma, finansman ve mahalli ilişkiler kurulmasını geliştirme gibi faaliyetleri olan Uluslararası şehir Teşvik Kurumu (APIM) adlı Ajans ile kamu sektörü faaliyetlerinden sorumlu, aynı zamanda kentsel yeniden yapılanma ve özellikle gayrimenkul sektöründe kalkınma görevini yüklenmiş SEPAC adlı Ajans bulunmaktadır (Peşelioğlu 2007, ss.163-165).

Fransa’da 1982’den sonra, yetkinin “merkezdışılaştırılması (*desentralizasyonu*)” ve bölgeselleşmeye geçiş döneminin başladığı görülmektedir. Bu bağlamda, 22 bölgeye ayrılan Fransa’da bölgelerin yerinden yönetildiği ve her birinin ayrı btcelere sahip olduğu görülmektedir. 1990’lı yıllardan sonra, Fransa’da bölgesel kalkınmayı yerel gerçeklere ve beklentilere daha yakın olarak ve “sürdürülebilir

kalkınma” kavramıyla bütünleştirerek gerçekleştirmek amacıyla, 25 Haziran 1999’da Voynet Yasası’nın kabul edildiği görülmektedir. Bu yasayla bölgesel kalkınmaya kısaca “Bir mekân + Bir strateji + Bir proje = Bir sözleşme” anlayışı ile yaklaşmıştır. Fransa’da bölgesel gelişmenin sağlanmasındaki en önemli oluşumlardan olan bölgesel kalkınma ajanslarının bölgesel gelişmeye katkısı oldukça yüksektir. Amaçları daha çok bölgelerine dışarıdan yatırımcı çekebilmek olan bu ajanslar adeta gelişmenin dinamosu görevini görmektedirler (Güner 2007, ss.80-82).

Fransa’da kalkınma ajansları sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi gelişmelerdeki, değişiklikler neticesinde klasik kamu yapılanmalarından farklı olarak yapılanmışlardır. Ulusal düzeyde Fransa, bölgesel düzeyde Alsace özelinde kalkınma ajanslarının çalışmalarının temel hedefi bölgesel kalkınmaya yönelik yeni beklentilere karşılık vermek üzere oluşturulmuştur (İZTKA 2008, s.245).

5.3.2.4 İtalya

İtalya 1861 yılında ulusal birliğini kurduktan beri zengin ve sanayileşmiş kuzey bölgeleri ile tarıma dayalı güney bölgeleri arasında gelişmişlik farklılıkları olmuştur. Ülke yönetsel olarak 20 bölgeye ayrılmıştır ve bu bölgelerin 5’i özerk statüye sahiptir (Cilavdaroğlu 2008, s.88).

İtalya’da ajanslar şirket olarak kurulmuşlardır. Baslıca üç kalkınma ajansı çeşidinden bahsetmek mümkündür: 1960’lardan sonra yerel inisiyatiflerle kurulmaya başlanan ajanslar; bölgesel kalkınma ajansları ve çeşitli şirketlerin bağlı olduğu ulusal kalkınma ajansı; ulusal kalkınma ajansına bağlı bölgesel ajanslar (Cilavdaroğlu 2008.s.90).

İtalya, tarihsel olarak yerel kimliğin oldukça öne çıktığı ve yerel idarelerinin oldukça güçlü olduğu bir ülkedir. Ancak ülkede sanayi ve yatırım politikaları 1900’lerin başından beri devlet eliyle yürütülmüş, özellikle 1950’li ve 60’lı yıllardaki kalkınma hamlesi büyük kamu yatırımlarıyla gerçekleştirilmiştir. İtalya’da tek bir kalkınma ajansı modelinden söz etmek mümkün değildir. 1970 yılında çıkarılan bir yasayla, ortakları bölgesel yönetim, belediyeler, sanayi ve ticaret odaları ve üniversiteler olan bölge kalkınma ajansları oluşturulmasına

imkân tanındı. 1990’larda AB Yapısal Fonlarından etkin ve verimli bir biçimde yararlanmak için yeni bir yapılanma içine girilmiş ve ulusal kalkınma ajansı oluşturulmuştur. İtalya’da farklı dönemlerde kurulmuş iki kalkınma ajansı örneğinden bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi, Sviluppo Italia Ulusal Kalkınma Ajansı (Sviluppo Italia Agenzia Nazionale dello Sviluppo), ikincisi ise Emilia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı (Ente Regionale per la Valorizzazione Economica del Territorio /ERVET)dır (Özen 2005, s.14).

Dünya’daki bazı Ajanslar, değişik örgütlenmeler ve ihtisaslaşmış merkez veya yan kuruluşlarla hizmet ve aktivitelerini gerçekleştirmektedirler. İtalya’da 1974 yılında kurulmuş olan Emilia-Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı (ERVET) merkezler ve bunların arasındaki ağdan oluşan bir grup olarak çalışmaktadır. Ülkede faaliyetlerine devam eden bir diğer Kalkınma Ajansı’nın ise Lazio Bölgesi’nde kurulu Lazio İş Yenilik Merkezi (BİCLAZIO) olduğu görülmektedir. BİCLAZIO, yerel kamu kurumlarının daha iyi ekonomik kalkınma planları yapmalarına destek olurken, bölgedeki şirketlerin kurulum ve gelişim aşamalarında onlara yardım etmektedir. İtalya’nın kuzeydoğusundaki Friuli-Venezia Giulia Bölgesi’nin kalkınmasına hizmet eden Mountain Bölgesi Ekonomik Kalkınma Ajansı (Agemont) ise, 1989 yılından beri faaliyetlerine devam etmektedir (Peşelioğlu 2007, ss.169-170).

İtalya’daki ajanslar, farklı bölgelerdeki uygulamaları bakımından büyük bir çeşitlilik sergilemekle birlikte, genel olarak kamu ağırlıklı anonim şirketler olarak faaliyet göstermektedirler. Her bölgesel ajansın faaliyetleri o bölge özelinde öne çıkan ve kalkınmada kilit rol oynayan sektörlerde yoğunlaşmaktadırlar. Kalkınma ajanslarının görevleri ve faaliyet alanlarına baktığımız zaman, ülkemizdeki uygulama ile ortak özellikler taşıdıkları gözlenmektedir. Hem ulusal, hem de bölgesel kalkınma ajansları için ortak olan üç temel görev alanı bulunmaktadır. Bunlar, yatırım çekme, iş ve işletme geliştirme, kamu yönetimine destek olmak şeklinde sıralanabilir. Ajans faaliyetlerinin hedef grupları, işletmeler, yabancı yatırımcılar ve yerel kamu kuruluşlarıdır. Bununla birlikte, İtalyan ekonomisinde önemli bir rol oynayan küçük ve orta ölçekli işletmelerin tüm faydalanıcılarının içinde geniş bir paya sahip olduğu görülmektedir (İZKA 2008, s.395).

5.3.2.5 Almanya

Federal bir ülke olan Almanya'da çok sayıda kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bu ajansların temel amacı, bölgelerine dışarıdan yatırımcı çekebilmek şeklinde özetlenmektedir. Almanya'daki ajansların en önde gelen örneklerinden bir tanesi, Baden- Württemberg'de 1984'te kurulmuş bulunan, Baden-Württemberg Uluslararası Ekonomik ve Bilimsel İşbirliği Ajansı'dır (BW-I). Diğer bir kalkınma ajansı, Almanya'nın orta bölgesinde on şehir belediyesini kapsayan WFG adlı Ajanstır. Görevi, iş ortamını güçlendirmek; belediyelerle sıkı işbirliği içinde olan şirketlerin oluşumuna ve bölgeye gelmesine destek sağlamak olan Ajans, bölgedeki ekonomik faaliyetleri ve istihdamı arttırmak adına faaliyetlerini yürütmektedir. Bunların dışında, Almanya'nın geri kalmış bölgelerinde kurulu birçok ajans bulunmaktadır (Peşelioğlu 2007, 156-157).

Almanya'da eyaletler bazında kurulan yerel kalkınma kuruluşları Tablo 5.7'deki gibidir,

Tablo 5.7: Almanya Kalkınma Ajansları

EYALET	YEREL KALKINMA KURULUŞU
Baden-württemberg Eyaleti	Baden-Württemberg Uluslar arası Ekonomik ve Bilimsel İşbirliği Teşkilatı Ltd. şti.
Bavaria Eyaleti	Bavyera Ekonomik İlişkiler, Yatırım, Ulaştırma ve Teknoloji Bakanlığı
Berlin Eyaleti	Berlin Partner Ltd. şti.
Brandenburg Eyaleti	Brandenburg Ekonomik Gelişme Ltd. şti.
Bremen Eyaleti	Bremen Yatırım Ajansı Ltd. şti.
Hamburg Eyaleti	Hamburg İş Geliştirme Teşkilatı Ltd. şti
Hessen Eyaleti	Hessen Ajansı Ltd. şti.
Aşağı Saksonya Eyaleti	Aşağı Saksonya Yatırım Teşvik Ajansı
Mecklenbug-West Pomeraniam Eyaleti	Mecklenburg Vorpommern Ekonomik Geliştirme Teşkilatı Ltd. şti.
Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti	Kuzey Ren-Vestfalya Ekonomik Geliştirme Teşkilatı
Rhineland-Pfalz Eyaleti	Rheinland-Pfalz Yatırım ve Yapı Bankası
Saarland Eyaleti	Saarland Ekonomi Teşvik Teşkilatı Ltd. şti.
Saksonya Eyaleti	Saksonya Ekonomik Geliştirme Teşkilatı Ltd. şti.
Saxony-Anhalt Eyaleti	Saksonya Ekonomik Geliştirme Teşkilatı Ltd. şti.
Schleswig-Holstein Eyaleti	Schleswig-Holstein İş Geliştirme ve Teknoloji Transfer Teşkilatı Ltd.

	şti.
Thuringia Eyaleti	Thuringia Eyalet Geliştirme Teşkilatı Ltd. şti.

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, 2008, Avrupa'da Kalkınma Ajansları, Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz, s.30.

5.3.2.6 İspanya

İspanya 17 özerk bölge ve 2 özerk ilden meydana gelen bir yönetim yapısına sahiptir. Her bölgenin seçimle gelen bir hükümeti bulunmakta ve bu hükümet bölgenin ekonomik, sosyal ve arazi kullanım planlarının yapılmasını üstlenmektedir. Bu bölgelerin hepsinde otonom bölgenin tümünü kapsayan kalkınma ajansları kurulduğu gibi alt bölgelerde de yerel kalkınma Ajansları'nın kurulduğu görülmektedir. İspanya'daki ajanslardan bir tanesinin Murcia Bölgesi'nde kurulmuş olan Murcia Bölgesi Kalkınma Ajansı (INFO) adlı kurum olduğu saptanmaktadır. Ajans, bölgeye yabancı yatırımcıları çekmek için çeşitli politikalar üretmektedir. Ülkede faaliyet gösteren kalkınma ajansları'ndan bir diğeri ise Andalusia Yenilik ve Kalkınma Ajansıdır (IDEA). Ajans, yerel hükümete bağlı Yenilik, Bilim ve Girişim Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir (Peşelioğlu 2007, ss.168-169).

İspanya'da Kalkınma Ajansları genel olarak, 1980'li yıllarda özel bir yasayla, kamu şirketleri veya kuruluşları olarak kurulmuştur. Ülkede 16 adet kalkınma ajansı EURADA'ya üyedir. (İZKA 2008, s.317).

İspanya'da kurulan ajanslardan IFM (Instituto de Formento dela region de murcia), Murcia bölgesinde ekonomik canlılığı artırmak için kurulmuştur. Madrid ve çevre bölgeyi kapsayan IMADE (Instituto Madrilenno de Deserrollo) kalkınma ajansı, yatırımcılara danışmanlık yapmak, sanayi tesislerinin kurulması için altyapısı tamamlanmış organize sanayi bölgeleri hazırlamak ve yabancı yatırımcılara bilgi sağlamak amacıyla kurulmuştur. Faaliyetleri açısından ön planda olan diğeri bir ajans da, Asturias özerk bölgesinde kurulmuş olan IFR (Instituto Formento Regional), Asturias bölgesinin kendi kaynaklarına dayanarak bölgede sağlam bir sanayi temelini oluşturulması ve bölge sanayinin geliştirilmesi için modern teknolojinin geliştirilmesini temel hedef edinmiştir. Faaliyetleri,

girişimcilere ihtiyaçlarını duydukları alanlarda bilgi sağlamak, teknik yardım sağlamak ve bu amaca yönelik kurslar düzenlemek, sanayiye tahsis edilecek arazileri sağlamak, organize sanayi bölgeleri oluşturmak ve yönetmek, bölgeye yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılara gerekli destekleri sağlamaktır (Özmen 2004, s.96).

5.3.2.7 Hollanda

1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar Hollanda'nın sosyal adalet prensibine dayanan bölgesel politikası, ülkenin gelişmiş bölgeleri ile geri kalmış bölgeleri arasındaki farkı azaltmaya yönelik olarak geliştirilmiştir. Bu tarihten sonra ise politika daha çok verimlilik yaklaşımları üzerine oluşturulmaya başlamıştır. Bu politikalar çerçevesinde yeni ürünler ve yeni üretim sistemlerinden oluşan teknolojik alanlarda AR-GE faaliyetleri desteklenmiştir. Bölgesel kalkınma ajansları ülkenin temel bölgesel aktörü olmakla birlikte bunlara ek olarak bu dönemde 18 ek bölgesel yenilikçilik merkezi kurulmuştur. Hollanda'da 1974 yılından bu yana geri kalmış bölgelere destek olmak ve bölgelerindeki sosyo-ekonomik alan ve iş olanaklarını arttırmak amacıyla beş tane bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur (Turan 2007, 74).

Hollanda'nın öncelikli sektörleri; iyi yönetim, yoksulluğun giderilmesi, kadın ve kalkınma, organizasyon ve sistem kurulumu ve çevre olarak sıralanmaktadır. Hollanda kalkınma konularında bu öncelikli sektörlerin üzerinde durmaktadır. Hollanda 'da ulusal politikada yer alan geri kalmış bölgelere destek amacıyla beş adet BKA kurulmuştur. Bu BKA'ların temel amacı bölgelerindeki sosyo-ekonomik alanları ve iş olanaklarını artırmaktır. Bu amaca ulaşmak için BKA'lar özetle şu görevleri yerine getirirler (İZKA 2008, s.253).

- a) Yeni firma oluşumlarını teşvik etmek,
- b) Sanayi girişimleri bölümlerine sahip olmak,
- c) Tercih edilen ekonomik aktiviteleri korumak için girişimlerde bulunmak.

Hollanda'da beş adet bölgesel kalkınma ajansı bulunmaktadır.

- a) Brabant Kalkınma Ajansı (BOM)
- b) Gelderland Kalkınma Ajansı (GOM)

- c) Industriebank Liof (LIOF)
- ç) Kuzey Hollanda Kalkınma Ajansı (NOM)
- d) Overjsel Kalkınma Ajansı (OOM)

5.4 TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSI DENEYİMLERİ

Kalkınma ajanslarının, Türkiye Cumhuriyeti bölgesel politikalarının araçları olarak gündeme gelmesi, AB’ye üyelik için yürütülen çalışmaların sonucudur. Berber ve Çelepçi (2005) 1999’da Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin AB’ye üyelik başvurusu kabul edilmiş ve bu tarihten sonra da, AB Konseyi tarafında Kopenhag Kriterleri’ni yerine getirmek üzere gerekli reformlara devam edilmesi uygun görülmüştür. Bundan sonra ise AB’ye aday ülkelerin, katılım sürecinde uygulayacakları politikaların, öncelik alanlarına göre tarif edildiği Katılım Ortaklığı Belgesi’nin hazırlıkları başlamıştır. Türkiye için ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 2001’de kabul edilmiştir . Bu belgede belirtilen kısa vadeli bölgesel politikalar; topluluk kurallarına uygun bir NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics) sınıflandırılmasının yapılması, bölgesel politikaların etkinliğinin artırılabilmesi için strateji belirlenmesi ve planlama sürecinde projelerin seçiminde bölgesel politika ölçütlerinin kullanımına başlanması şeklindedir. 2002 yılında da istatistiksel bölge birimleri sınıflandırması olarak bilinen, NUTS sınıflandırması, 4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir. Berber ve Çelepçi (2005) Bu da Avrupa Birliği 2002 yılı İlerleme Raporuna yansıyan tek bölgesel ilerleme maddesi olmuştur. 2002 yılı ilerleme raporunda, bölgesel politikaların yürütülmesi için merkezi ve bölgesel düzeyde idari yapıların güçlendirilmesinin ve NUTS 2 düzeyindeki bölge birimlerinde, bölge kalkınma birimlerinin kurulmasının gerekliliğinden bahsedilmektedir. D.P.T. (2002)

Tüm bu sürecin ardından, 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı Taslağı’nın 25. maddesini “Bölge Kalkınma Ajansları Kurulması” başlığı oluşturmuştur. Bu madde şu şekilde düzenlenmiştir; “Ulusal kalkınma planı ile uyumlu olarak İBB-2 Düzeyinde araştırma yapmak, katılımcı yöntemlerle gelişim stratejileri oluşturmak, iller arası koordinasyonu sağlamak, kamu, özel kesim ve

sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini artırmak, bölgesel gelişimi hızlandırmak ve özel girişimciliği desteklemek amacıyla bölge kalkınma ajansı kurulur. Bölge Kalkınma Ajansları'nın kuruluşu, görev ve faaliyetleri, merkezi yönetim ile ilişkileri kanunla düzenlenir.” Fakat bu madde temel kanun taslağının daha sonraki düzenlemelerinde yer almamıştır. Esasen Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağı da Cumhurbaşkanlığınca reddedilmiştir. Kalkınma ajanslarının yeniden Türkiye'nin gündemine taşınması ise 19 Ocak 2005 tarihli kanun tasarısıyla gerçekleşmiştir. Bu defa tasarının adı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı şeklini almıştır. Kanununun isminde ilk dikkati çeken kalkınma ajansı ifadesinin başındaki bölge sözcüğünün kaldırılması olmuştur. Güler (2005) Bundan yaklaşık bir sene sonra, 25 Ocak 2006 tarihinde, 5449 sayılı, Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.

5449 sayılı Kanunun uygulanması bağlamında, ajansların kuruluşunun aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanmış; bunun için her bir ajansın kuruluşunun Kuruluş Kararnamesi şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılması kararlaştırılmıştır. Böyle bir uygulamanın amacı, bir takım bölgelerde pilot uygulamalar yaptıktan sonra, buradan çıkarılacak derslere göre ajansların yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Burada ajans kuruluşlarının, ayrı kuruluş kararnameleri ile yapılmasının nedenlerinden birisi de bölgelerin özgün şartları ve yapılarına göre teşkilat yapılarının, birimlerinin, büyüklüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin özelleştirilmesi ihtiyacının bulunmasıdır. (Göymen 2005, s.41). Düzey-2 bölgelerinde kurulan Kalkınma Ajansları listesi tablo 5.8’da verilmiştir.

Tablo 5.8: Üç Düzeyde Yapılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

Kuruluş Yılı	Düzey-2 Bölgesi	Kalkınma Ajansı	Kapsadığı İller	Merkez İl	BKK ile Kuruluş Tarihi
2006	TR31	İzmir Kalkınma Ajansı	İzmir	İZMİR	2006/10 550
	TR62	Çukurova Kalkınma Ajansı	Mersin, Adana	ADANA	06.07.20 06
2008	TR10	İstanbul Kalkınma A.	İstanbul	İSTANBUL	2008/14 306

	TR52	Mevlana Kalkınma A.	Konya, Karaman	KONYA	22.11.2008
	TR83	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	SAMSUN	
	TRA1	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Bayburt, Erzincan, Erzurum	ERZURUM	
	TRB2	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	VAN	
	TRC1	İpekyolu Kalkınma Ajansı	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	GAZİANTEP	
	TRC2	Karacadağ Kalkınma A.	Diyarbakır, Şanlıurfa	DİYARBAKIR	
	TRC3	Dicle Kalkınma Ajansı	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	MARDİN	
2009	TR21	Trakya Kalkınma Ajansı	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TEKİRDAĞ	2009/15 236 25.07.2009
	TR22	Güney Marmara Kalkınma Ajansı	Balıkesir, Çanakkale	BALIKESİR	
	TR32	Güney Ege Kalkınma Ajansı	Aydın, Denizli, Muğla	DENİZLİ	
	TR33	Zafer Kalkınma Ajansı	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	KÜTAHYA	
	TR41	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı	Bilecik, Bursa, Eskişehir	BURSA	
	TR42	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	KOCAELİ	
	TR51	Ankara Kalkınma Ajansı	Ankara	ANKARA	
	TR61	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	Antalya, Burdur, Isparta	ISPARTA	
	TR63	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	HATAY	
	TR71	Ahiler Kalkınma Ajansı	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde	NEVŞEHİR	
	TR72	Orta Anadolu Kalk. A.	Kayseri, Sivas, Yozgat	KAYSERİ	
	TR81	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	Bartın, Karabük, Zonguldak	ZONGULDAK	
	TR82	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	Çankırı, Kastamonu, Sinop	KASTAMONU	
	TR90	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	TRABZON	
TRA2	Serhat Kalkınma Ajansı	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	KARS		
TRB1	Fırat Kalkınma Ajansı	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	MALATYA		

Kaynak: DPT

5.4.1 ukurova Kalkınma Ajansı (CKA)

ukurova bölgesinin kapsamındaki Adana ve Mersin illeri 5449 sayılı Kanun öncesinde ekonomik gelişmeyi teşvik ve koordine etmek için kurulmuş örgütlere sahiptiler. Adana Güç Birliği Vakfı 1997 yılında Adana'nın ekonomik, kültürel ve sosyal potansiyelinin gelişmesine katkıda bulunmak amacını taşıyan 65 gerçek ve tüzel kişinin bir araya gelerek oluşturduğu bir örgüttür. Vakıf eğitim, tarım, tanıtım, araştırma, geliştirme faaliyetlerinde bulunmuştur. Ayrıca, yatırımcıları yönlendirmek, çeşitli projeler hazırlamak ve bölgedeki yatırım alanlarını tanıtmak üzere, Adana Valiliği, Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Çukurova Üniversitesi, Adana Ticaret Odası, Adana Sanayi Odası ve Adana Güç Birliği Vakfı'ndan oluşan "Adana Yatırım Araştırma ve Geliştirme Merkezi " 2001 yılında kurulmuştur. Fakat bu teşebbüsler ciddi bir başarı gösterememişlerdir (Cilavdaroglu 2008, s.129).

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun kabul edilmesiyle 2006 yılında faaliyete geçen ikinci ajans, Adana ve Mersin illerini kapsayacak şekilde DÜZEY-2 sınıflamasına göre TR-62 bölgesinde kurulan “Çukurova Kalkınma Ajansı” olmuştur. Ajansın 100 kişiden oluşan bir kalkınma kurulu bulunmaktadır. Kalkınma Kurulu, kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Ajansın temel amaçları, yerel potansiyelin ortaya konularak bölge cazibesinin artırılması, bölgenin gerek ulusal gerekse uluslararası arenada tanıtımının yapılması, bölgede üretimi ve istihdamı arttırabilecek özellikteki faaliyetlerin desteklenmesi, göçün etkin olarak yönetilmesi ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi olarak belirtilmiştir.

ukurova Kalkınma Ajansı 2007–2008 yıllarına ilişkin bir ön bölgesel gelişme planını hazırlamış ve bu plan da DPT müsteşarlığı tarafından onaylanmıştır. Bu çerçevede öncelikle bölgeyle ilgili istatistiklerden faydalanılarak mevcut durumla ilgili temel ekonomik ve sosyal gelişmişlik göstergeleri, insan kaynakları, tarım, sanayi, turizm ve enerji sektörleriyle ilgili göstergeler ve liman ve serbest bölgelerle ilgili veriler kullanılarak saptamalarda bulunulmuştur. Çalışmanın sonraki aşamasında, önce bölge için yapılan çalışmalar incelenmiş ve sonrasında

bölgede bulunan aktörlerle yapılan toplantılarda bölgenin güçlü ve zayıf yanları ile fırsatları ve tehditleri belirlenmiştir (Yazkan 2008, s.71)

Ajansın amaçları arasında;

a) Bölgenin cazibesinin artırılması için, ekonomik ve sosyal potansiyelin ortaya konulması, bölgenin ulusal ve uluslar arası alanda tanıtımının yapılması,

b) İnsan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi ve göçün etkin yönetiminin sağlanması,

c) Bölgede üretim ve istihdamı artırıcı faaliyetlere destek sağlanması,

sayılabılır. Ajans bu amaçları çerçevesinde kendilerine bazı öncelikler tespit etmiştir. Bunlar, bölgenin potansiyel ve yeteneklerinin ortaya çıkartılmasına dönük araştırma ve çalışmalara destek sağlanması, yerel yönetimlerin altyapı ve çevre kalitesinin artırmaya yönelik projeler üretmesine destek sağlanması, bölgede insan kaynakları eğitim stratejisi çalışmasının yapılması için gerekli verileri sağlayacak veri tabanlarının oluşturulması, bölgede üretim ve istihdam artışına katkıda bulunacak yeni işletmelerin kurulmasının desteklenmesi, sanayinin verim, kapasite, ar-ge, yüksek katma değerli ürüne geçiş projelerine mali hibe desteği sağlanması olarak sıralanabilir (Turan 2007, s.101).

5.4.2 İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA);

25 Ocak 2006'da 5449 no'lu "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" kabul edilmiş, 8 Şubat 2006 tarihinde 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasını öngören Bakanlar Kurulu 2006/10550 sayılı kararnamesi 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ve İzmir ili merkez olmak üzere TR31 Düzey 2 bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

İZKA'nın vizyonu "sürdürülebilir yerel kalkınmada öncü ve etkin, uluslararası tanınırlığa sahip bir Ajans olmaktır." Misyonu ise "İzmir'in sürdürülebilir kalkınması için bütüncül bir yaklaşım ile yerel potansiyeli harekete geçirecek katılımcı araçlar geliştirmek ve uygulamaktır.

İZKA'nın Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlik ve genel sekreterliğe bağlı üç bölümü vardır. İZKA, "2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme

Planı'nı hazırlamak amacıyla çeşitli çalımsalar yapmaktadır. Çalışmalarına 2008 yılında başlanan Planda öncelikle bölgede planın hazırlık çalışmalarına katılım sağlayacak paydaşların tanımlanması yapılmış ve bu çerçevede 500 katılımcı belirlenmiştir. Ayrıca İzmir'in kalkınma ile ilgili olarak mevcut durumunu analiz etmek amacıyla Mevcut Durum Analizi çalışması yapılmıştır. İZKA, bu Plan kapsamında 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı İlkeleri adı altında üç temel ilke benimsenmiştir. Bunlar; Eşitlik, Sosyal İçerme ve Sürdürülebilir Kalkınmadır. 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı'nın vizyonu “**Koruyarak Gelişen, Üreterek Büyüyen Yenilikçi İzmir**” olarak belirlenmiştir. 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı, sahip olduğu vizyonun gerçekleştirilmesi için üç temel amaç belirlemiştir. Bunlar İZKA (2013)

- a) Verimlilik ve kapasite artışı ile rekabet edebilirliğin sağlanması,
- b) Yasam kalitesinin artırılması,
- c) Doğal ve kültürel varlıkların korunması ve etkin kullanılmasıdır.

İZKA ayrıca bağımsız araştırmacılara İzmir ile ilgili olarak çeşitli bölgesel araştırmalar hazırlatmaktadır. Bu çalışmalardan biri İzmir'de Turizm Çeşitleri ve Turizm Yatırımları İhtiyaç Analizi'dir.¹²

5.4.3 İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)

İstanbul Kalkınma Ajansı 10.11.2008 tarihli ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Genel Sekreteri Ağustos 2009'da atanan İstanbul Kalkınma Ajansı, 12 uzman ve 3 destek personelinin Aralık 2009'da göreve başlamasıyla aktif olarak faaliyete geçmiştir. Avrupa Birliğine uyum kapsamında yürürlüğe giren İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBBS) göre İstanbul, TR1 İstanbul, TR10 İstanbul ve TR100 İstanbul olmak üzere her üç düzeyde de bölge olarak tanımlanmıştır.

Ajans, İstanbul'da ekonomik ve sosyal kalkınma üzerinde etkili olan aktörleri bir araya getirmeyi, bölgenin kalkınma potansiyelini ulusal ve küresel düzeyde stratejik bir perspektifle ele almayı ve sahip olunan yerel kaynakların harekete

¹² <http://www.izka.org.tr/kurumsal/vizyon-ve-misyon/>- erişim tarihi 10.03.2013

geçirilmesini temel alan bir yaklaşım benimsemiş olup, faaliyetlerinde sürdürülebilir kalkınmada öncü olma ve İstanbul'u bir marka şehre dönüştürme hedefi ile hareket etmektedir. İSTKA (2011)

Ajans tarafından sunulan hizmetler Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, Program Yönetimi Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Yatırım Destek Ofisi ve Destek Birimleri tarafından yerine getirilmektedir.

Ajansa 2011 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesinden 4.192.000 TL, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden 25.702.823 TL, İlçe Belediyeleri'nden 7.131.146 TL ve İl Özel İdaresi'nden 2.696.723 TL Sanayi ve Ticaret Odaları'ndan aktarılan pay 817.050 TL, Bunun yanı sıra 2010 yılına ilişkin geçmiş dönem tahsilatı 41.465.733 TL olmak üzere yerel yönetimlerden toplam 82.005.475 TL tahsil edilmiştir. Bunlara ilave olarak 8.014.741 TL tahakkuk eden faiz geliriyle birlikte 2011 yılı itibariyle gerçekleşen gelirler toplamı 90.020.216 TL'dir.¹³

Tablo 5.9: 2011 Yılı Ocak-Aralık dönemi bütçe gelirleri

Gerçekleşen Gelirler	01.01.2011 - 31.12.2011
Merkezi Yönetim Bütçesinden Aktarılan Pay	4.192.000 TL
İl Özel İdaresinden Aktarılan Pay	6.599.781 TL
Belediyelerden Aktarılan Pay	69.579.750 TL
Sanayi Ve Ticaret Odalarından Aktarılan Paylar	1.633.944 TL
Faaliyet Gelirleri	8.014.741 TL
TOPLAM	90.020.216 TL

Kaynak: İSTKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu

2011 Yılı Dönemi toplam bütçe gideri 3.923.022 TL'dir. Bu tutardan 2.131.135 TL personel giderleri, 1.213.644 TL mal ve hizmet alımları, 26.622 izleme ve

¹³ İSTKA İstanbul kalkınma Ajansı 2011 Yılı Faaliyet Raporu -
http://www.istka.org.tr/Portals/iska/images/2011_YILI_FAAL%C4%B0YET_RAPORU.pdf
Erişim Tarihi: 10.12.2012

değerlendirme, 433.022 plan, program ve proje hizmetleri ve 118.599 TL tanıtım ve eğitim faaliyetleri için harcanmıştır. İSTKA (2011)

İstanbul Bölgesi'nin sosyoekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla ulusal düzeyde üretilen plan, politika ve stratejiler ile yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi belirleyen, İstanbul Bölgesi'nin sosyoekonomik gelişme eğilimlerini, gelişme potansiyelini, öncelikli müdahale alanlarını ve sektörel hedeflerini ortaya koyan 2010-2013 İstanbul Bölge Planı İSTKA tarafından hazırlanmıştır.¹⁴

Ajans, İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Projesi (İFM) projesi kapsamında kurulmuş olan 8 çalışma komitesinden Türkiye Yatırım Destek Tanıtım Ajansı (TYDTA) Koordinatörlüğünde Tanıtım ve İmaj Komitesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) koordinatörlüğündeki Altyapı Komitesi'nin çalışmalarına katılım ve katkı sağlamıştır.

24 Aralık 2010 tarihinde duyurulan Mali Destek Programları Teklif Çağrısı 3 tema ve 5 program başlığı altında gerçekleşmiştir. Mali Destek Programlarına ayrılan toplam bütçe 70.000.000 TL olup aşağıdaki şekilde dağılmıştır:¹⁵

Tablo 5.10: 2011 Mali destek programı

Program Adı	Ayrılan Bütçe
İşletmelere Yönelik Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı (İBO)	20.000.000 TL
Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı (KBO)	20.000.000 TL
İşletmelere Yönelik Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi Mali	7.500.000 TL

¹⁴ İSTKA, 2009. 2010-2013 İstanbul Bölge Planı <http://www.istka.org.tr/Portals/iska/images/1-%C3%B6lge%20Plan%C4%B1.pdf> Erişim 14.02.2013

¹⁵ İSTKA İstanbul kalkınma Ajansı 2011 Yılı Faaliyet Raporu - http://www.istka.org.tr/Portals/iska/images/2011_YILI_FAAL%C4%B0YET_RAPORU.pdf Erişim Tarihi: 10.12.2012

Destek Programı (IYE)	
Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi Mali Destek Programı (KYE)	7.500.000 TL
Sosyal İçerme ve Toplumsal Bütünleşme Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	15.000.000 TL

Kaynak: İSTKA 2011 Yılı Faaliyet Raporu

5.5 Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporunun Değerlendirilmesi

Kalkınma ajanslarının gelirleri temel olarak merkezî bütçe (Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından vergi iadeleri ile mahalli idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.), il özel idareleri (Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.), belediyeler (Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler kalemler hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.) ve sanayi ve ticaret odalarından (Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.) ayrılan fonlar ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. AB ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar, faaliyet gelirleri ile bağış ve yardımlar da gelirler arasında sayılmıştır.

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 19'uncu maddesinin (a) bendi, her bir kalkınma ajansı için, bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden Yüksek Planlama Kurulu tarafından belli bir pay verilmesini ve bu dağılımın (tahsisatın)

yapılmasında, nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerinin dikkate alınmasını öngörmektedir.

2011 yılında kalkınma ajanslarına kullanılacak toplam transfer ödeneği tutarı, 2011 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında Kalkınma Bakanlığı (Devlet Planlama Teşkilatı) bütçesinde kalkınma ajansları için ayrılan ödenek esas alınmak suretiyle belirlenmiştir. 2011 yılı için merkezî yönetim bütçesinden ajanslara tahsis edilmesi planlanan tutar (450 milyon TL) 2010 yılıyla aynıdır.

2011 yılında ajansların toplam gelirleri öngörülen 1,54 milyar liraya karşılık 939,6 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, ajanslara merkezî bütçe gelirlerinden aktarılan paylardaki kesinti rol oynamıştır. Merkezî bütçeden ajanslara aktarılacak pay öngörülen 450 milyon liraya karşılık, ortalama yüzde 22,2 oranında 100 milyon lira olarak gerçekleşmiştir.

2011 yılında merkezî bütçe payından ANKARA'ya yüzde 36, DAKA'ya yüzde 44,2, KUZKA'ya yüzde 40,4 ve diğer ajanslara ise yüzde 20 oranında aktarma yapılmıştır. Bu durumun sebebi, 2011 yılında proje teklif çağrısında bulunmuş olmalarına rağmen, ajansların faydalanıcılara yapacakları ödemelerin büyük bir kısmının 2012 yılına kaymış olmasıdır. Belediye gelirlerinden aktarılacak pay öngörülen 207,3 milyon liraya karşılık 169,7 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bazı belediyeler içinde buldukları maddi sıkıntılar nedeniyle ajanslara karşı yükümlülüklerini yerine getirmemektedirler. Bu kapsamda, İSTKA, İZKA, KUDAKA ve KUZKA bütçelerinde öngördükleri belediye paylarının tamamını veya daha fazlasını tahsil ederken diğer ajanslar öngörülen belediye paylarını kısmen tahsil edebilmişlerdir.

İl özel idarelerinden alınan paylar, öngörülen 24,6 milyon liranın üzerinde, 28,5 milyon lira olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5.11: Kalkınma Ajansları 2011 yılı gelir bütçesi gerçekleştirmeleri (TL)

Gelirler	Bütçe (1)	Gerçekleşme (2)	Gerçekleşme Oranı
Genel Bütçe	450,000,000	100,000,000	0.22
İl Özel İdareleri	24,589,100	28,473,499	1.16

Belediyeler	207,269,858	169,715,365	0.82
Sanayi ve Ticaret Odaları	5,182,850	4,787,948	0.92
Diğer Gelirler	35,253,756	55,546,893	1.58
Önceki Yıldan Devreden Gel.	820,983,906	581,164,824	0.71
Gelirler Toplamı	1,543,279,470	939,688,528	0.61

Kaynak: İSTKA 2011 Yılı Faaliye Raporu

Önceki yıllardan devreden gelirler ise öngörülen 820,9 milyon liraya karşılık 581,2 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Ajansların 2011 yılı gelir bütçesi ve gerçekleştirmeleri Tablo 5.12’te gösterilmektedir. Ajansların 2011 yılı toplam gelir gerçekleştirmeleri içinde; önceki yıldan nakit olarak devreden gelirler hariç tutulduğunda, genel bütçe gelirleri yüzde 27,9; il özel idareleri yüzde 7,9; belediyeler yüzde 47,3; sanayi ve ticaret odaları yüzde 1,3 ve diğer gelirler yüzde 15,5 paya sahip olmuştur.¹⁶

Tablo 5.12: Kalkınma Ajansları 2011 yılı gider hedef ve gerçekleştirmeleri (TL)

Giderler	Bütçe (1)	Yüzde Pay	Gerçekleşme (2)	Yüzde Pay
Genel Yönetim	237,980,467	16.0	119,006,019	37.7
Plan, Program ve Proje	33,295,043	2.2	8,061,821	2.6
İzleme, Değerlendirme ve Koord.	7,465,246	0.5	641,013	0.2
Araştırma ve Geliştirme	13,965,884	0.9	3,105,623	1.0
Tanıtım ve Eğitim	40,045,698	2.7	11,463,788	3.6
Proje ve Faaliyet Destekleme	1,153,574,718	77.6	173,386,238	54.9
Giderler Toplamı	1,486,327,056	100.0	315,664,502	100.0

¹⁶ Kalkınma ajansları 2011 yılı faaliyet raporu.

<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/14745/KalkinmaAjanslari2011YiliGenelFaaliyetRaporu.pdf> Erişim Tarihi: 08.12.2012

Tablo 5.12’de görüldüğü üzere, ajansların 2011 yılı bütçe giderleri öngörülen 1,48 milyar liraya karşılık 315,7 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede en büyük etken proje ve faaliyet destek giderlerinin düşük gerçekleşmesidir. Bunun nedeni mali destek programı kapsamında desteklenen projelerin hak ediş ödemelerinin 2012 yılına sarkmasıdır.

Proje ve faaliyet destekleme giderleri öngörülen yüzde 1,1 milyar liraya karşılık 173,4 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Proje ve faaliyet destekleme giderleri Ankara Kalkınma Ajansı’nda yüzde 90,7; diğer ajanslarda ise düşük seviyede gerçekleşmiştir. Bunda, 2011 yılında duyurulan proje teklif çağrılarının ödemelerinin 2012 yılına kayması etken olmuştur.

Giderlerin dağılımına bakıldığında; genel yönetim giderleri yüzde 37,7; plan, program ve proje giderleri yüzde 2,6; izleme, değerlendirme ve koordinasyon giderleri yüzde 0,2; araştırma ve geliştirme giderleri yüzde 1; tanıtım ve eğitim giderleri yüzde 3,6 ve proje ve faaliyet destekleme giderleri ise yüzde 54,9 oranında paya sahip olduğu görülmektedir.

Ajansların Sağladığı Destekler; Ajansın sağladığı destekler mali ve teknik destek üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır. Mali destekler; Doğrudan Finansman Desteği, Faiz Desteği, Faizsiz Kredi Desteği olarak sınıflandırılmaktadır. Teknik destek ise bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamak amacıyla verilmektedir.

Mali ve Teknik Destekler; Ajanslar bölgelerin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik projelere, organizasyonlara ve araştırmalara destek sağlamaktadır (Tablo 5.12). Ajanslar 2011 yılında da, bölge planındaki amaç hedef ve stratejilerle uyumlu olan ve çalışma programlarında belirtilen alanlarda proje ve faaliyetlere mali ve teknik destek vermişlerdir.

Mali destekler, doğrudan finansman, doğrudan faaliyet ve güdümlü proje destekleri ile faiz ve faizsiz kredi desteğinden oluşmaktadır. Teknik destekler ise

kurumsal kapasiteyi geliştirmeye yönelik eğitim, danışmanlık, lobi faaliyetleri ile geçici süreli uzman/danışman temini şeklinde verilmektedir.

Kalkınma ajanslarının 2011 yılında destek verdiği tüzel kişilikler kamu kuruluşları ve KOBİ’ler ile dernekler, vakıflar, birlikler gibi sivil toplum kuruluşları olarak sıralanabilir.

Tablo 5.13: 2011 Yılı teklif çağrısı uygulamaları (Bin TL)

Ajans	Teklif ağrısı Bileşenleri	Ajans Destek Miktarı (Duyurulan, Bin TL)
GMKA	İhracat ve Yenilikçilik	10.950
	Sosyal Kalkınma	4.250
İPEKYOLU	2011 niversite-Sanayi-Toplum	6.000
	2011 Turizm Mali Destek Programı	8.000
	2011 Küçük lekli Altyapı	6.500
İSTANBUL	Engelsiz İstanbul	15.000
	İşletmelere Yönelik evre ve Enerji Dostu İstanbul	20.000
	Kâr Amacı Gütmeyen Kurumlara Yönelik evre ve Enerji Dostu İstanbul	15.000
İZMİR	Teknolojik retim ve Yenilik Mali Destek Program	14.000
KARACADAĞ	Ekonomik Gelişme	13.000
	Turizm Altyapısı	6.200
KUDAKA	KOBİ	11.000
	Küçük lekli Altyapı	5.000
KUZKA	KOBİ	11.500
	evre ve Turizm Altyapısı	4.500
MARKA	KOBİ’lerin Rekabet Gücünün Artırılması	11.149
	Araştırma-Geliştirme ve Yenilikçilik (Kâr Amacı Güden Kuruluşlara Yönelik)	1.079
	Araştırma-Geliştirme ve Yenilikçilik (Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik)	3.852
MEVLANA	İktisadi İşletmelerde Rekabetçiliğin Geliştirilmesine Yönelik	11.500
MEVLANA	Kırsal Kalkınma	3.500
OKA	KOBİ	15.000
	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	3.000
ORAN	Yeni rn, Yenilikçilik ve Ar-Ge	7.300
	Jeotermal ve Madencilik	4.500

	Turizm Altyapısının Geliştirilmesi	5.000
SERHAT	Küçük Ölçekli Altyapı	4.500
	Örnek Kombine Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Geliştirilmesi	5.250
	İktisadi Gelişme	5.250
TRAKYA	İktisadi Kalkınma	9.500
	Sosyo-Ekonomik Kalkınma	5.500
	Küçük Ölçekli Altyapı	5.000
ZAFER	Odak Sektörler	12.200
	Sürdürülebilir Kırsal & Kentsel Altyapı	5.900
TOPLAM		463.090

Kaynak: Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu

Tablo 5.14 : Duyurulan ve sonuçlanan destek programları (2011)

Ajanslar	Teklif Çağrısı Bileşenleri	Ajans Destek Miktarı (Duyurulan) (Bin TL)	Eş-Finansman Dahil Proje Bütçeleri (Bin TL)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
ANKARA	Turizm Potansiyelinin Harekete Geçirilmesi	16.000	11.655	92	40
	Yenilikçi Uygulamalar	9.000	31.061	159	75
DİCLE	Sektörel Gelişme	10.000	20.687	134	39
	Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi	4.000	8.178	49	18
	Müşterek San. ve Tic. Alanlarının İyileştirilmesi	3.000	5.167	14	9
FIRAT	Turizm ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi	7.000	8.001	39	10
	Turizm Sektörünün	4.500	2.333	25	8

	Geliştirilmesi				
İPEKYOLU	2011 Üniversite- Sanayi-Toplum	6.000	13.796	137	34
	2011 Turizm Mali Destek Programı	8.000	9.669	98	37
İSTANBUL	Engelsiz İstanbul	15.000	5.515	58	11
	İşletmelere Yönelik Çevre ve Enerji Dostu İstanbul	20.000	8.765	76	15
	Kâr Amacı Gütmeyen Kurumlara Yönelik Çevre ve Enerji Dostu İstanbul	15.000	4.731	41	6
KARACADAĞ	Ekonomik Gelişme	13.000	25.900	232	62
	Turizm Altyapısı	6.200	11.584	46	15
KUZKA	KOBİ	11.500	24.710	164	54
	Çevre ve Turizm Altyapısı	4.500	9.603	46	18
MEVLANA	İktisadi İşletmelerde Rekabetçiliğin Geliştirilmesine Yönelik	11.500	24.941	257	62
	Kırsal Kalkınma	3.500	5.372	89	37
SERHAT	Küçük Ölçekli Altyapı	4.500	7.678	30	13
TOPLAM		172.200	239.346	1.786	563

Kaynak: Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu

Doğrudan Finansman Desteği (Proje Teklif Çağruları); Proje teklif çağrısı, belirli bir destek programı kapsamında, nitelikleri net bir şekilde belirlenmiş olan

potansiyel başvuru sahiplerinin, önceden belirlenen konu ve koşullara uygun olarak proje teklifi sunmaya davet edilmesidir. 2011 yılında ajans bazında çıkılan teklif çağruları bileşenleri ve bu bileşenlere ayrılan kaynak miktarları Tablo 5.13'dedir. 2011 yılında proje teklif çağrısında bulunan 25 ajanstaki ANKARAKA, DİKA, DOĞAKA, FKA, İKA, İSTKA, KARACADAĞ, KUZKA, MEVKA ve SERKA bazı programların değerlendirme sürecini 2011 yılı içinde tamamlamış ve destek almaya hak kazanan proje listelerini duyurmuştur. Tablo 5.14 incelendiğinde, söz konusu ajansların programlar için ayırdığı miktarın 172,2 milyon lira olduğu, programlara 1.786 proje başvurusu yapıldığı ve 563 projenin başarılı bulunarak destek almaya hak kazandığı görülmektedir. Toplam proje başvurularının yüzde 17,5'i desteklenmiştir.¹⁷

Doğrudan Faaliyet Destekleri; Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD), bölgenin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasında ve bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesinde acil tedbirlere yönelik faaliyetler söz konusu olduğunda ajansların proje teklif çağrısına çıkmaksızın, yararlanıcının proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek, proje destek sürecini hızlandırmak amacıyla stratejik araştırma, planlama ve fizibilite çalışmalarına destek olmak için yararlanıcılara sağladığı karşılıksız ve doğrudan desteklerdir. Bu desteğe; yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve kooperatifler başvurabilmektedir. 2011 yılında 23 ajans doğrudan faaliyet desteği programı uygulamıştır. Söz konusu destek programları için ayrılan toplam kaynak miktarı 19,4 milyon liradır. Ajanslara toplam 1.302 faaliyet başvurusu yapılmış, bunlardan 398'i destek almaya hak kazanmıştır. Yürütülen doğrudan faaliyet desteği programları için ayrılan kaynak ve proje sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 5.15'de sunulmaktadır.

¹⁷ *Kalkınma ajansları 2011 yılı faaliyet raporu.*

<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/14745/KalkinmaAjanslari2011YiliGenelFaaliyetRaporu.pdf> Erişim Tarihi: 08.12.2012

Tablo 5.15: 2011 Yılı doğrudan faaliyet destek programları (Bin TL)

Ajans	Ajans Destek Miktarı (Duyurulan)	Eş-Finansman Dahil Faaliyet Bütçeleri	Faaliyet Başvuru Sayısı	Desteklenen Faaliyet Sayısı
ANKARAKA	1.000	1.032	83	20
BAKA	1.100	1.048	82	24
BAKKA	780	797	19	11
BEBKA	900	1.144	71	19
DAKA	800	722	56	12
DİCLE	1.100	1.184	72	23
DOĞAKA	850	822	130	20
DOKA	1.359	1.580	72	29
FIRAT	700	789	44	14
GEKA	650	625	87	12
GMKA	400	498	23	10
İPEKYOLU	500	655	53	15
İSTANBUL	1.000	853	41	13
İZMİR	880	1.068	53	17
KARACADAĞ	630	911	50	22
KUDAKA	500	1.751	23	10
MARKA	2.472	2.094	128	36
MEVLANA	598	1.730	60	36
OKA	750	700	41	11
ORAN	500	568	24	10
SERHAT	400	340	38	6
TRAKYA	600	818	36	12
ZAFER	950	917	16	16
TOPLAM	19.419	22.646	1.302	398

Kaynak: Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu

Doğrudan Faaliyet destek programları kapsamında, bölgede öne çıkan sektörlere yönelik sektörel araştırma çalışmaları, kalkınma strateji analizi, çeşitli konularda fizibilite çalışmaları, çevresel durum değerlendirmeleri, kümelenme, strateji planları, sosyal araştırma çalışmaları, envanter çalışmaları desteklenmektedir.

Güdümlü Proje Destekleri; Güdümlü Proje Desteği, bölgesel gelişmenin hızlandırılması, bölgenin rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi, bölgedeki iş

ortamının iyileştirilmesi ve bölgedeki girişimcilik ve yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesine katkı sağlayabilecek nitelikteki iş geliştirme merkezleri, teknoparklar, teknoloji geliştirme merkezleri ve işletmelerin ortak kullanımına açık fuar, ticaret merkezi, sergi salonu, laboratuvar ve atölye gibi büyük bütçeli altyapı ve/veya işletme desteklerini içeren, stratejik önem taşıyan projelere ajansın öncülük edip koordinasyonu üstlenmesi ile proje teklif çağrısı yöntemi uygulamadan doğrudan mali ve teknik destek sağlamasıdır.

Güdümlü proje desteğini diğer mali destek yöntemlerinden farklı kılan esas unsur sürecin/projenin ajansın öncülüğü ile başlatılmasıdır. Ajans, ilk fikri oluşturma aşamasından itibaren genel çerçevesini ortaya koymuş olduğu projeyi uygulayacak muhtemel aktörleri belirlemek için gerekli koordinasyonu yürütür. 2011 yılında OKA, MEVKA, FKA ve İZKA, güdümlü proje destekleri konusunda çalışma yürütmüştür. Yürütülen güdümlü destek projelerine ilişkin bilgiler Tablo 5.16 ve 5.17’de sunulmaktadır.

Tablo 5.16: 2011 yılı Güdümlü Proje Desteği Uygulamaları

Ajans	Bakanlığa Sunulan Proje Sayısı	Onaylanan Proje Sayısı
OKA	2	1
MEVLANA	2	2
FIRAT	1	1
İZMİR	1	

Kaynak: Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu

Tablo 5.17: 2011 Yılı uygulamaları (Bin TL) güdümlü proje desteği

Ajans	Proje Adı	Ajans Destek Miktarı (Bin TL)	Eş-Finansman Dahil Proje Bütçeleri (Bin TL)	Proje İli	Proje Süresi
OKA	Samsun Fuar ve Kongre Merkezi	7.000	12.000	Samsun	12 ay
MEVLANA	Bölgesel İnovasyon Merkezi	4.000	5.335	Konya	24 ay
MEVLANA	İş Geliştirme Merkezi	1.000	1.333	Karaman	18 ay

FIRAT	Geleneksel ve Kültürel Sanatlar Fuar ve Sergi Alanı Düzenlenerek Turizm Cazibe Merkezi Oluşturulması	1.674	1.860	Malatya	18 ay
TOPLAM		13.674	20.528		

Kaynak: Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu

Teknik Destek Programları: Ajansların ilgili kurum ve kuruluşların teknik kapasitelerinin artırılması amacıyla, herhangi bir mali destek vermeksizin mevcut personeli ya da hizmet alımı yolu ile sağladığı destek türüdür. Ajanslar tarafından sağlanacak teknik desteklerden; Yerel yönetimler, Üniversiteler, meslek okulları, araştırma enstitüleri, Kamu kurum ve kuruluşları, Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları ve Sivil toplum kuruluşlarıdır.

2011 yılında 17 ajans teknik destek programı yürütmüştür.

Tablo 5.18: 2011 Yılı Teknik Destek Uygulamaları

Ajans	Ajans Destek Miktarı (Duyurulan, Bin TL)	Başvuru Sayısı	Desteklenen Başvuru Sayısı
Ahiler	550	144	66
Ankaraka	500	36	28
Bebka	500	90	45
Daka	262	7	4
Dicle	400	72	62
Doğaka	500	190	96
Doka	679	146	72
Fırat	450	47	36
Gmka	418	67	39
İpekyolu	200	48	45
Karacadağ	130	60	21
Kudaka	500	15	11
Marka	1200	222	89
Mevlana	800	137	101
Serhat	400	60	46
Trakya	600	75	55
Zafer	530	87	67
Toplam	8.619	1.503	883

Kaynak: Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu

Kalkınma ajansları bölge illerinde kurulan yatırım destek ofisleri (YDO) kanalıyla bölgelerine yatırımcı çekmek için bölge planı uyarınca bölgedeki yatırım fırsatları konusunda araştırma yapmak, fizibilite raporları ve veri dokümanları hazırlamak, yatırım destek danışmanlığı hizmeti vermek, yatırım turları düzenlemek, yurtiçi ve yurtdışı fuar ve organizasyonlara katılmak yoluyla yatırımcılarla görüşmeler yapmak ve bölgelerindeki potansiyel yatırım alanları hakkında bilgilendirmede bulunmak, yerli-yabancı şirketler arasında yatırım işbirliği bağlantıları kurmak, girişimci ve yatırımcılara yönelik olarak devletin verdiği teşvik ve destekler hakkında gerekli bilgileri içeren rehberler üretmek, girişimci adaylarına yönelik eğitim programları düzenlemek gibi faaliyetleri yürütmektedir.¹⁸

5.6 Bölge Planları

Yerleşimlerin kalkınma fırsatlarından eşit ölçüde yararlanamamasından yani alt ve üst yapı yatırımlarının çeşitli nedenlerden dolayı eşit dağılmamasından dolayı bölgeler arası eşitsizlikler ortaya çıkmıştır. Söz konusu eşitsizlikleri gidermek için ulusal ölçekte alınan kararların mekana yansımaları için ulusal ölçekli (makro) planlarla (Ulusal Kalkınma Planları) yerel ölçekli (mikro) planlar (İmar Planları) arasında entegrasyon sağlayacak ara ölçekli (mezo) planlara (Bölge ve Çevre Düzeni Planları) gereksinim doğmuştur. Bölge planları ulusal düzeyde belirlenen kalkınma paradigmatları doğrultusunda alt ölçekli planların çerçevesini oluşturmaktadır. Burak (2011) Dünyada ve ülkemizde bölge planlama çalışmaları yapılmıştır. Bölge planlama yaklaşımlarında süreç içinde meydana gelen değişimler ve ülkelerin siyasi ve yasal yapıları sonucu farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de bölge planlama çalışmaları 1930 yıllarında sanayi planlarının yapımı ile başlamış olmasına rağmen dünyadaki gelişmeler doğrultusunda bölge planlama anlayışı ilk olarak 1957 yılında Fethiye depreminden sonra OECD’nin Akdeniz Ülkelerinde başlattığı pilot uygulamalar kapsamında yapılan Köyceğiz – Dalaman Projesi ile benimsenmiş olduğu söylenebilir. Tekeli (2008) Köyceğiz – Dalaman

¹⁸ Bu bölüm Kalkınma ajansları 2011 yılı faaliyet raporundan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Projesinin yürütülmesi için 1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde Bölge Planlama Müdürlüğü kurulmuştur. 1958 yılında Bayındırlık Bakanlığı'nın, 7116 sayılı kanunla İmar ve İskan Bakanlığı olmasıyla birlikte bölge planlama anlayışı yasallaşmıştır. Tekeli (2008)

İmar ve İskân Bakanlığı'nın Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü'nde Bölge Planlama Dairesi'nin kurulması ve bu birimde çalışan elamanların yurtdışında planlama eğitime gönderilmesi yolu ile 1961 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesinde şehir ve bölge planlama bölümü açılana kadar Türkiye'nin planlama disiplininde ihtiyaç duyduğu eleman eksikliği giderilmeye çalışılmıştır.

30 Eylül 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile "Planlı Dönem" olarak adlandırılan 5 Yıllık Kalkınma Planları'nın yapıldığı dönem başlamıştır. DPT'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye'de bölgesel ölçekli plan yapma yetkisine sahip iki kurum ortaya çıkmıştır. Planlı dönem olarak adlandırılan DPT'nin kurulmasından önce Türkiye'de Bayındırlık Bakanlığı tarafından dört bölgede bölge planı çalışması yapılmış fakat hiçbiri uygulama imkanı bulamamıştır. Bölge planlarını yapmakla yetkili bu iki kurum arasında iş bölümünden çok bir çekişme başlamıştır. Benzer bir çekişme DPT içindeki Sosyal Planlama Dairesi ve İktisadi Planlama Dairesi arasında da yaşanmıştır. Tekeli (2008)

Bölge planlarının sosyal ve ekonomik boyutlu yapılması gerekliliği yerine getirilememiştir. Bölge planlaması konusunda yetişmiş kadronun İmar ve İskan Bakanlığına bağlı Bölge Planlama Dairesinde bulunması, DPT'nin kurumsallaşmasını zorlaştırmıştır. Kurumlar ve birimler arasında iş bölümünün olmaması o dönemlerde Türkiye'de yapılan Antalya Bölge Planı, Marmara Bölge Planı ve Zonguldak Bölge Planlarının başarı şansını azaltmıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra bölge kavramını ayrımcılık olarak algılanmaya başlaması bölge yerine farklı kullanımlar getirilmeye çalışması Türkiye'deki bölge planlama çalışmalarının başarısızlığının temel nedenlerindedir. 1960'lı yılların sonunda DPT bölge planlama konusunda yetkili tek kurum olarak faaliyetlerine devam etmiştir. DPT'nin kuruluşundan itibaren 5 Yıllık Kalkınma Planları ile birlikte DAP, DOKAP, GAP, ZBKP ve YHGP bölge planlarını yapmıştır. Bu planların uygulama çalışmaları devam etmektedir. 2006 yılında DPT koordinasyonunda kurulmaya başlanan Kalkınma Ajansları'nın sayıları 2009 yılında 26'ya ulaşmıştır.

DPT tarafından Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmaları yapılırken, İmar Bakanlığı tarafından Ankara, İzmir ve İstanbul'da Nazım Plan Büroları açılmış ve merkezi otoritece Türkiye'nin en büyük üç kenti için verilecek kararların yerinde verilmesi hedeflenmiştir. 1960'lı yılların sonunda kurulan Nazım Plan Büroları 1980 yılına kadar çalışmalarına devam ederek Türkiye planlama disiplini açısından önemli deneyimler kazandırmıştır. Ecemiş (2009)

6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 388 Sayılı KHK ile kurulan GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Türkiye'de Kalkınma Ajansı olarak nitelendirilebilecek ilk deneyimdir. DPT koordinasyonunda kurulan GAP Bölge Kalkınma İdaresi her ne kadar organlarını halkın seçtiği bir yerel yönetim olmayıp, özerksel yönetimce kurulmuş bir örgüt de olsa "bölge planlaması" yapmak üzere merkezde değil doğrudan yerinde kurulan tek idare olması nedeniyle Türkiye için önemli bir deneyim oluşturmuştur. 15 yıllığına kurulan bu örgütün süresi iki yıllığına uzatılmış, daha sonra bu sürenin de dolması ile örgüt ortadan kalkmıştır. Ecemiş (2009)

DPT, bölgesel kalkınma ve bölge planlama görevini 2008 yılından sonra TÜİK tarafından hazırlanan düzey 2 İstatistikî Bölge Birimi Sınıflandırmasına göre kurulan Kalkınma Ajansları ile paylaşmıştır. Bu kapsamda kalkınma ajansları tarafından hazırlanan ve DPT tarafından onaylanan bölge planları birbirleriyle nitelik ve içerik bakımından farklılıklar göstermektedir. Trakya Kalkınma Ajansı (TR21) tarafından hazırlanan bölge planının mekansal öngörülerinde 1/100000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı Revizyonu verilerini taban almış iken Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (TR83) bölge planı olarak DPT tarafından hazırlanan Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi'ni kullanmaktadır. Ajansların en önemli faaliyet alanı olan "Mali Destek Programları"nın hayata geçirilmesi için bölge planlarının hazırlanması gerektiğinden bölge planlarının hazırlanmasında acele edilmesine sebep olmuştur. Burak (2011)

Kalkınma Ajansları'nın hazırladıkları Bölge Planları incelendiğinde; hazırlanan planların içerik bakımından birbirinden farklı olmakla birlikte amaçlarının aynı olduğu anlaşılmaktadır. Onaylanan Bölge Planlarının ortak özelliği olarak

katılımcılık ilkesi doğrultusunda, bölgelerinin potansiyellerine göre öncelikleri belirlemeleridir. Bölgelerin potansiyellerinin belirlenmesi, mekansal ve ekonomik çeşitlenmeyi sağlayarak bölgelerin gelişme yönünü belirleyecektir. Burak (2011)

5.6.1 2010-2013 İstanbul Bölge Planı

İstanbul Bölgesi'nin sosyoekonomik gelişme eğilimlerini, gelişme potansiyelini, öncelikli müdahale alanlarını ve sektörel hedeflerini ortaya koyan 2010-2013 İstanbul Bölge Planı; bölgesel kalkınmanın ve sürdürülebilirliğinin, kaynakların etkin ve yerinde kullanımının sağlanmasını hedeflemektedir. Bölge Planı İstanbul Bölgesi'nin sosyoekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla ulusal düzeyde üretilen plan, politika ve stratejiler ile yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi belirleyecektir. Bu çerçevede Bölge Planı, başta yerel yönetimler olmak üzere kamu kurumlarının hazırlayacakları stratejik planları da yönlendiren üst ölçekli bir plan niteliğindedir.

2010-2013 İstanbul Bölge Planı 3194 sayılı İmar Kanunu çerçevesinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının 02.07.2009 tarihli ve 2319 sayılı yazısına istinaden, İstanbul Kalkınma Ajansı koordinasyonunda ilgili bütün paydaşların katılımı ve katkılarıyla hazırlanmıştır. 10.11.2008 tarihli ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan ve 2009 yılının ikinci yarısından itibaren aktif olarak çalışmalarını sürdüren İstanbul Kalkınma Ajansı, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunda belirtildiği üzere bölge plan ve programlarının uygulanmasından sorumludur. Bu çerçevede, Ajans yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.¹⁹

Avrupa Birliğine uyum kapsamında yürürlüğe giren İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBBS) göre İstanbul, TR1 İstanbul, TR10 İstanbul ve TR100 İstanbul olmak üzere her üç düzeyde de bölge olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle,

¹⁹ Bu bölüm, 2010-2013 İstanbul Bölge Planı'nından faydalanılarak hazırlanmıştır.
<http://www.istka.org.tr/Portals/iska/images/1-%C3%B6lge%20Plan%C4%B1.pdf> Erişim
14.02.2013

İstanbul Bölge Planı çerçevesinde “Bölge” kavramı her üç düzeyde bölge sınıflandırmasını kapsamakla birlikte, genel olarak TR10 Düzey 2 Bölgesini ifade etmekte olup, diğer bölgelerle karşılaştırmalarda çoğunlukla Düzey 2 bölgeleri ele alınmıştır. İstanbul Bölge Planı vizyonu ve gelişme eksenleri, yereldeki paydaşların ve ilgili bazı merkezi kurumların katılımı ile gerçekleştirilen bir Arama Konferansı ile belirlenmiştir. 28 Temmuz 2010 tarihinde düzenlenen, özel sektör, üniversite, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarını temsilen 187 paydaşın katıldığı Arama Konferansı’nın ilk bölümünde; İstanbul’un kalkınmasına ilişkin vizyon çalışılmış, ikinci bölümünde ise gelişme eksenleri ve öneriler geliştirilmiştir. Arama Konferansı sonucunda İstanbul Bölgesi vizyonu; “Kültürel, tarihi ve doğal mirasını koruyan; yüksek katma değer üreten ekonomik faaliyetleri tercih eden; yaşanabilir ve yaşam kalitesini sürekli yükselten kent: İstanbul” belirlenmiştir.

2010-2013 İstanbul Bölge Planı; 5 gelişme eksenini altında 30 stratejik amaç ve 208 hedef doğrultusunda bölge paydaşlarının görüşleri ve ilkeleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel konuları içeren hedefler, bölgenin ihtiyaç analizi yapılarak bu bağlamda çözüm önerileri sunmaktadır. Göz önünde bulundurulmuş veriler ışığında hazırlanan Bölge Planı’nda Tablo 5.19’deki gelişme eksenleri ortaya çıkmıştır: İ.B.P. (2008)

Tablo 5.19: 2010-2013 İstanbul bölge planı gelişme eksenleri ve stratejik amaçları

Gelişme Eksenleri				
Küresel Rekabet Edebilirlik	Sosyal Kalkınma	Çevresel Ve kültürel Sürdürülebilirlik	Kentsel Mekan Kalitesi	Ulaşım Ve Erişilebilirlik
Hizmetler sektörünün geliştirilmesi ve ekonomideki ağırlığının artırılması	İstanbul yaşam kültürünün ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi	Doğal kaynakların ve çevrenin Korunması	Kentsel fonksiyonların dağılımında mekanın etkin kullanılması	Farklı ulaşım türleri arasında entegrasyonun sağlanması ve dengeli bir ulaşım sisteminin geliştirilmesi
Sanayide yüksek katma değer üreten ve ileri teknolojileri	Eğitime erişimin ve eğitim kalitesinin artırılması	Etkin atık yönetiminin geliştirilmesi ve	Kentsel risk alanlarının (çöküntü)	Raylı sistem ağırlıklı bir toplu taşıma sisteminin

kullanan bir yapının desteklenmesi		teşvik edilmesi	bölgeleri,düzensiz yapılaşma,güvenlik, afet,vb.sosyal,kültürel özgünlüğü dikkate alınarak yeniden yapılandırılması	geliştirilmesi
İstanbul Bölgesi'nin bilim ve teknoloji üssü haline getirilmesi	Toplum ağırlığının korunması ve sağlık hizmeti sunumunun Geliştirilmesi	Enerji verimliliğinin sağlanması ve temiz enerji kullanımının yaygınlaştırılması	Mevcut yaşam çevresinin İyileştirilmesi	Mevcut ulaşım altyapısının verimli kullanımı ve ulaşım talebinin etkin yönetilmesi
İşgücü niteliğinin yüksek katma değer üreten ekonomik faaliyetlerin ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi	Sosyal dışlanmanın önüne Geçilmesi	Tarihi ve kültürel mirasın varlık değeri gözetilerek korunması ve geliştirilmesi	Yaşam alanlarının tasarımında yüksek kalite ve özgünlüğün sağlanması	
Bölgenin küresel ekonomiye entegrasyonunun geliştirilmesi	Yerel ağlar, katılımcılık ve İşbirliğinin geliştirilmesi	Korumanın, ekonomik ve sosyal kalkınma boyutlarıyla bütüncül bir şekilde gerçekleştirilmesi	Afet yönetim sisteminin etkinleştirilmesi	
Bölgenin uluslararası finans merkezi olması	Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi			
Bölgenin turizmde küresel cazibe merkezi olması	Kent güvenliğinin iyileştirilmesi			
Lojistik sektörünün rekabet gücünün artırılması	İşsizliğin azaltılması			
Yaratıcı endüstrilerin gelişmesi				

Kaynak: 2010-2013 İstanbul Bölge Planı.

Bölge planları sosyoekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanmaktadır. Bölge Planı İstanbul Bölgesi'nin sosyoekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla ulusal düzeyde üretilen plan, politika ve stratejiler ile yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi

belirleyecektir. Ülkemizde bölge planlarının hukuki dayanağını 3194 sayılı İmar Kanunu oluşturmakta ve Kanunda "...bölge planlarını, gerekli gördüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır" denilmektedir. Bu bağlamda, İstanbul Kalkınma Ajansı Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın 02/07/2009 tarihli ve 2319 sayılı yazısına istinaden İstanbul Bölge Planı çalışmalarını yürütmektedir. İ.B.P. (2008)

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un "Amaç ve kapsam" başlıklı birinci maddesinde ifade edilen "... yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak..." amacıyla, Kanun'un "Ajansın görev ve yetkileri" başlıklı beşinci maddesinde belirtildiği üzere "Bölge plan ve programlarının uygulanması" uyarınca, İstanbul Bölge Planı'nın onaylanmasını müteakip, Ajans tarafından uygulanmasına yönelik faaliyetler yürütülmektedir.²⁰

Bölge Planı ile bölgesel gelişme ve sürdürülebilirliği sağlanırken, kaynakların etkin ve yerinde kullanımı hedeflenmektedir. 3194 sayılı İmar Kanunu'nda, planların kapsadıkları alan ve amaçları açısından planlama kademeleri ve bu kademelerin ilişkileri belirlenmiştir. Bu bağlamda, çevre düzeni planı ve imar planlarının mevcut ise bölge planı kararlarına uygunluğunun sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte, Bölge Planı, başta yerel yönetimler olmak üzere kamu kurumlarının hazırlayacakları stratejik planları da yönlendiren üst ölçekli bir plan niteliğindedir.

Planın hazırlanma sürecinde çok sayıda farklı kaynaktan faydalanılmış olmakla birlikte, Tablo 5.20'de yer alan yayınlardan yoğun olarak faydalanılmıştır. İ.B.P. (2008)

²⁰ *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>

Tablo 5.20: Planı hazırlarken faydalanılan kaynak listesi

YAYINLANAN KURUM	YAYIN
Üst Ölçekli Uluslararası Politika / Strateji Belgeleri/ Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği	<ul style="list-style-type: none">• Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals), Lizbon Stratejisi• (Lisbon Strategy), vs.
Kültür ve Turizm Bakanlığı	<ul style="list-style-type: none">• Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013, 2007
Milli Eğitim Bakanlığı	<ul style="list-style-type: none">• Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2009-2010
Ulaştırma Bakanlığı	<ul style="list-style-type: none">• Ulaştırma Ana Plan Stratejisi Sonuç Raporu, 2005• Ulaştırma Bakanlığı Stratejik Planı (2009-2013)• TINA Türkiye Projesi Sonuç Raporu, 2008• Ulaştırma Operasyonel Programı (2007-2009)
Devlet Planlama Teşkilatı	<ul style="list-style-type: none">• Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)• İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Strateji Belgesi, 2009• İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2003• İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2004• İstatistik Bölge Birimlerine Göre Çeşitli Göstergeler, 2003• Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000), 2008• Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 2006• KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009), 2007• Stratejik Çerçeve Belgesi (2007-2013), 2007• Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2006• Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı (2006-2010)• 2010 Yılı Programı
Dış Ticaret Müsteşarlığı	<ul style="list-style-type: none">• Dış Ticaret İstatistikleri
Türkiye İstatistik Kurumu	<ul style="list-style-type: none">• Ulusal ve Bölgesel Veri ve İstatistikler
Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu	<ul style="list-style-type: none">• Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesi, 2004
İstanbul Büyükşehir Belediyesi	<ul style="list-style-type: none">• 2009 Yılı Yatırım Programı• 22.08.2006 Onaylı 1/100.000 Ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı• 15.06.2009 Onaylı 1/100.000 Ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı• 1/25.000 Ölçekli İstanbul Büyükşehir Nazım İmar Planı ve Analitik Etüdleri, 2005• İstanbul Deprem Master Planı, 2003• İBB – JICA, İstanbul İli Sismik Mikrobölgeleme Dahil Afet Önleme/ Azaltma Temel Planı, 2002• Tarihi Yarımada 1/5.000 ve 1/1.000 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Raporları, 2005• İstanbul Büyükşehir Alanı ve Çevresinde; Sanayi, Hizmetler, Tarım Sektörleri Gelişim Sürecinin Mekansal Boyutu İle Birlikte İncelenmesi ve Araştırılması, Bu Sektörün Geleceğe

	<p>Dönük Mekansal Gelişme Eğilim ve Potansiyelleri Raporları, 2007</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haydarpaşa Gar, Liman ve Geri Sahası ile Kadıköy Meydanı ve Çevresi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, 2009 • Kartal Sanayi Bölgesi Merkezi İş Alanları Planlaması Projesi Raporları, 2009
OECD	<ul style="list-style-type: none"> • OECD Territorial Reviews İstanbul, Turkey, 2008 • OECD Economic Surveys: Turkey • OECD Regions at a Glance • Large-scale Disasters, 2004 • Energy Policies of IEA Countries: Turkey, 2005 • A Framework for the Development and Financing of Dynamic Small and Medium Sized Enterprises in Turkey, OECD Centre for Private Sector Development, 2005 • OECD Building Competitive Regions, 2005 • Competitive Cities in the Global Economy, 2006
Dünya Bankası, Avrupa Komisyonu, IMF, UNDP, UNESCO Gibi Uluslararası Kuruluşlar ile TÜSİAD, MUSİAD, TİM, ISO, İTO, Tarih Vakfı, TESEV, İPM, TEPAV, TUROB, URAK Gibi Sivil Toplum Kuruluşları	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşitli Rapor, Veri ve Çalışmalar

Kaynak: 2010-2013 İstanbul Bölge Planı

Planın Nihai Hale Getirilmesi; Mevcut durum analizi ve GZFT analizi ile, Arama Konferansı sonuç raporu, tematik çalıştay etkinlik raporları ve Karar Konferansı sonuç raporu doğrultusunda, paydaşlar tarafından belirlenmiş olan vizyon bağlamında tablo 5.19'da belirtilen gelişme eksenleri belirlenmiştir; Karar Konferansı'nda stratejik amaçların değerlendirilmesi ve paydaşların katkıları sonucunda, stratejik amaç ve hedeflerin kapsamı netleştirilmiş olup, İstanbul Bölge Planı nihai hale getirilmiştir.²¹

²¹ Bu bölüm, 2010-2013 İstanbul Bölge Planı'nından faydalanılarak hazırlanmıştır.
<http://www.istka.org.tr/Portals/iska/images/1-%C3%B6lge%20Plan%C4%B1.pdf> Erişim 14.02.2013

5.7 KALKINMA AJANSLARINDA İŞLEVSELLİĞİN UYGULAMA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Dünyada ‘kalkınma ajansı’ olarak adlandırılan yaklaşık 20.000 kuruluş vardır. Bu kuruluşların hukuki ve örgütsel yapıları, görev ve faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları, diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri büyük farklılıklar göstermekte ve genel geçer bir ‘kalkınma ajansı’ modeli tanımlamayı oldukça güçleştirmektedir. Bununla birlikte, kalkınmanın dinamik ve değişken yapısına uygun olarak, kalkınma ajanslarının yapıları, faaliyetleri ve finansman kaynakları da zaman içinde oldukça değişmiştir. Ancak genel olarak kalkınma ajansı kavramının 1980’lerde yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve küreselleşme ile artan yerel rekabetle birlikte 1990’larda yaygınlaşan yönetim anlayışının bir ürünü olduğu söylenebilir. Buna göre BKA’lar, Yeni Kalkınmacılık anlayışının örgütsel biçimi olarak tanımlanabilir. AB’nin özellikle 1990’lardan sonra, büyük miktarlarda rekabete dayalı bölgesel kalkınmaya yönelik fonları sağlamaya başlamasının ardından, BKA’ların sayıları ve etkinlikleri, AB üye ülkelerinde önemli ölçüde artmıştır. Üye ülkelerde merkezi hükümetin girişimleriyle AB bölgesel fonlarından etkin ve verimli bir biçimde yararlanmak üzere yeni bölgesel kalkınma ajansı modelleri oluşturulmuş ve kamu kaynaklarıyla finanse edilmiştir. AB’ye sonradan katılan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya’da BKA’larla 1990’larda doğrudan AB’nin isteği üzerine tanışmış, hatta Doğu Avrupa ülkelerinin BKA’ları da, bizzat AB’nin görevlendirdiği uzmanlarla ve ilk aşamada AB finansmanı ile kurulmuştur. Türkiye’de de yerel girişimlerle oluşturulan ve finansmanlarının büyük bir bölümünü uluslararası fonlar aracılığıyla sağlayan kalkınma ajansı niteliğinde çeşitli yapılar faaliyet göstermekteydi. Ancak ‘kamu kaynaklarıyla finanse edilecek ve merkezden denetlenebilecek kalkınma ajansları’ kurma fikri, öncelikle AB’ye katılım sürecinde gündeme gelmiştir. Özen (2005).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, ilk olarak 1950 ve 1960’lı yıllarda merkezi hükümetin öncülük ettiği kalkınma programlarına bilgi temin etmek, bu planların uygulanmasını ve izlenmesini denetlemek üzere kurulmuşlardır. BKA’lar,

1980'lerde yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve küreselleşme ile artan yerel rekabetle birlikte, özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine aktif katılımını sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Avusturya, Belçika, İrlanda ve Fransa BKA'lar ile ilk kez 1950'li yıllarda tanışırken, Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya 1960'lardan sonra tanışmış, Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980'lerde tanışmıştır. Amerika ve İngiltere'de BKA'lar özel sektör ve kamu sektörünün bölgesel kalkınmayı işbirliği içinde gerçekleştirmeleri amacıyla 1960'lardan beri faaliyette olan yarı-özerk nitelikli oluşumlar iken, Japonya ve Fransa'da geri kalmış bölgelerin sorunlarına çözüm üreten, uzun süreli programları yürütmek üzere kurulmuş Türkiye'deki GAP benzeri idarelerdir. 1990'larda kurumsal kimlikleri, finansman kaynakları, görev ve sorumlulukları ve merkezi idare, yerel idare ve uluslararası ve uluslararası örgütlerle ilişkileri bakımından çok önemli farklılıklar gösteren çok sayıda kalkınma ajansı ortaya çıkmıştır. (DPT 2006, ss.9-12):

Avrupa ülkeleri, küçük şehir devletlerinden bölgelere, bölgelerden ulus-devletlere evrilmiş ülkelerdir, federal sistem Avrupa'nın temelidir de denilebilir. AB'de bölge kavramı derebeylik döneminden beri var olmuş bir kavram olup, o zamandan beri NUTS birimlerinin temeli olan şehir devlet şeklindeki yönetim biçimiyle yönetilmiştir. NUTS sistemi ise mevcut sistemin sonradan yasalaştırılmış şeklidir. Avaner, (2005).

Avrupa'da birbirinden farklı devlet yapıları ve kamu yönetimi sistemleri bulunduğu gibi bölge ölçeğindeki kurumsal yapılanma da ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Her geçiş ülkesi bölgesel kalkınma ajansları konusunda farklı deneyimler yaşamıştır. İrlanda'da olduğu gibi bazı ülkelerde kalkınma ajansı devlet tarafından oluşturulurken, İngiltere gibi ülkelerde ise özel yasa ile gerçekleştirilen 9 ajans bulunmaktadır. Almanya, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde ajanslar bölgeler tarafından oluşturulmuşken, İtalya ve Portekiz gibi ülkelerde ise sivil toplum ve yerel ortaklıklar yoluyla oluşturulan bölgesel kalkınma ajansları vardır (Turan 2007, ss.37-38). Her ne kadar AB, üye ülkelerde kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında önemli bir teşvik olsa da ulusal öncelikler ve devlet geleneği idari ve kurumsal yapılanmada her zaman belirleyicidir. Ajansların yasal

konumları ülkeden ülkeye göre farklılık göstermekte olup, bu farklılaşma aşağıdaki tabloda görülebilmektedir.

Tablo 5.21: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüler

ÜLKE ADI	YASAL STATÜ
Almanya	Sınırlı sorumlu şirketler, kamu hukuku organizasyonları
Avusturya	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik
Belçika	Belediyeler arası ajans, kamu hukuku organizasyonları, limited şirketi
Bulgaristan	Kar amacı gütmeyen organizasyonlar
Çek Cumhuriyeti	Limited şirket, vakıf ya da kamu özel hisseli ortaklıklar
Estonya	Kamu kuruluşu
Fransa	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik, karma ekonomi şirketi
Hollanda	Kamusal sınırlı şirketler
İngiltere	Bakanlık dışı kamu kuruluşu, özerk örgüt
İrlanda	Kamu kuruluşu
İspanya	Kamu/özel hukuk kuruluşları
İsveç	Kar amacı gütmeyen limited şirketi
İtalya	Kamu limited şirketi
Macaristan	Kar amacı limited şirketi
Polonya	Anonim şirket
Portekiz	Limited şirket, kar amacı gütmeyen organizasyonlar, kamu-özel hisseli ortaklıklar
Romanya	Kar amacı gütmeyen tüzel kişilik
Slovakya	Anonim şirket
Slovenya	Limited şirket, kamu kuruluşu, STK
Türkiye	Görev ve yetkileri kanunla düzenlenmiş özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişilik.

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, (2008), Avrupa'da Kalkınma Ajansları, Yayın No:İZKA-A/2008-01, Temmuz, s.14.

AB'ye yeni üye olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde bölgesel kalkınmanın kurumsal yapılanması konusu uzun uzun tartışıldı. Elbette, her geçiş ülkesi bölgesel kalkınma ajansları konusunda farklı deneyimler yaşadı, ancak hepsinin en azından başlangıç aşamasında tartıştıkları tipik sorular, bu kurumların hukuki statülerinin ve görev tanımlarının ne olacağı ile bu yeni yapılanmanın diğer kamu kurumları ve özel sektörle ilişkilerinin nasıl düzenleneceği oldu. Türkiye'nin de adaylık süreci içerisinde müzakereler fasıl fasıl açıldıkça her bir

konu ile ilgili olduğu gibi Türkiye'deki mevcut yapı ile AB'deki yapılar karşılaştırılarak, değişiklik gerektiren konular tespit edilmekte ve bu değişikliklerin kapsamına göre ise eylem planları hazırlanarak -Ulusal Program haline getirilmektedir. Türkiye'de de bölgesel politikalar faslı aynı şekilde ele alınmaktadır.

Bölge ölçeğinde siyasi mekanizmaların olmadığı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu bölgesel kalkınma ajansı fikrini AB bölgesel politikalarının uygulanması amacıyla Batı Avrupa'dan ithal etti. Söz konusu ülkelerin pek çoğunda ilk kalkınma ajansları, Avrupa Birliği'nin uzmanları tarafından kuruldu ve hatta finansmanı doğrudan AB tarafından sağlandı. Kalkınma ajanslarının bu şekilde kurulması bazı kolaylıklar sağladı; ancak hiç beklenmedik uyum zorluklarına da yol açtı. Böylece, 1990'ların başında AB üyeliğine hazırlanan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri kendi kurumsal yapılarına uymayan ve bu mevcut yapılar içinde gerektiği biçimde çalışamayan yeni ithal kurumlarla tanıştılar. Bu ilk tanışma süreci başlangıçta kurumlar arası uyumsuzlıklara neden olsa da, ekonomik reformu ciddiyetle yöneten ülkelerde, bölgesel kalkınma ajansları, piyasa ekonomisine ve demokratik karar alma mekanizmalarının etkin olduğu politik bir sisteme geçiş sürecinde yerlerini buldular (TEPAV 2010, s.10). Türkiye'de de bu süreçte uyum sorunlarının yaşanması muhtemeldir. Bugün Kalkınma Ajanslarının görev ve sorumluluklarıyla, kendi görev ve sorumlulukları örtüşen ve bu konuda sıkıntı yaşayan KOSGEB ve Milli Prodüktivite Merkezi gibi kurumlar bulunmaktadır.

Avrupa'daki bölgesel kalkınma ajanslarının kurumsal yapıları, hukuki statüleri, personel yapıları, bütçeleri, görev ve yetkileri, faaliyetleri bakımından önemli farklılıklar göstermesinin en önemli nedeni farklı formüllere duyulan ihtiyaçtır. Avrupa Birliği'nin üye ve aday ülkeleri bölgesel kalkınma için AB fonlarından ve kredilerinden faydalanabilmek amacıyla kendi hukuki, idari ve mali yapılarına ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına göre farklı formüller geliştirmektedirler (Turan 2007, s.29).

Tablo 5.22: Ülkelere göre kalkınma ajanslarının ilişkili olduğu üst kurum ve kuruluşlar

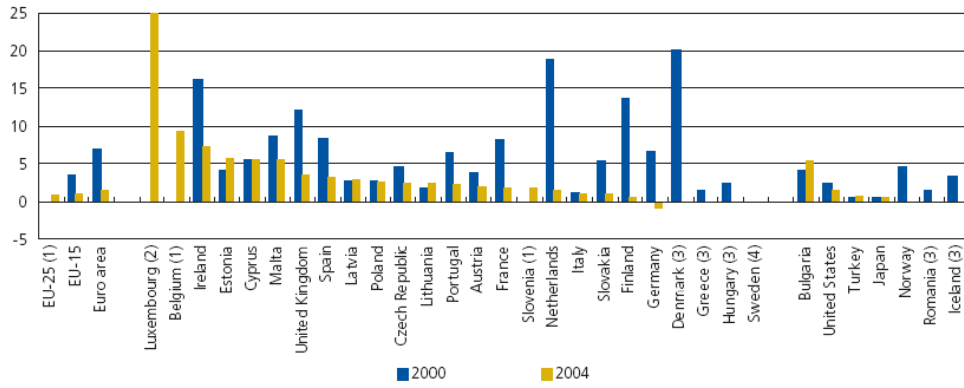
Ülke Adı	İlgili Üst Kurum Ve Kuruluşlar
Almanya	Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı Özel Sektör
Avusturya	Dış İşleri Bakanlığı, Avusturya Kalkınma Birliği
Bulgaristan	Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığı Bulgaristan Bölge Kalkınma Ajansları Birliği (BARDA)
Çek Cumhuriyeti	Bölgesel Kalkınma Birliği Ekonomik ve Sosyal Uyum için Ulusal Programlama ve İzleme Komitesi Bölgesel Kalkınma Merkezi Bölge Konseyi Bölgesel Kalkınma Komitesi
Estonya	İçişleri Bakanlığı, Ekonomik İşler Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Bölgesel Politika Konseyi
Fransa	Bölgelerin Rekabetçiliği ve Alan Düzenlemesi, Bakanlıklar Arası Delegasyonu, Ekoloji, Kalkınma ve Sürdürülebilir Alan Düzenlemesi Bakanlığı
Hollanda	Dış İşleri Bakanlığı, Hollanda Kalkınma Birliği
İngiltere	Ticaret ve Sanayi Birliği
İsveç	Girişim, Enerji ve İletişim Bakanlığı, Ulusal ve Sanayi Teknik Kalkınma Kurulu
İspanya	Bölge Hükümeti'nin Sanayi Ticaret ve Turizm Bölümü
İrlanda	İşletme, Ticaret ve İstihdam Bakanlığı
İtalya	Ekonomi ve Finans Bakanlığı
Macaristan	Ulusal Bölgesel Kalkınma Meclisi, Tarım ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı
Polonya	Hazine Bakanlığı Ekonomi Bakanlığı Bölgesel Kalkınmadan Sorumlu Bakan
Portekiz	Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
Romanya	Avrupa Entegrasyon Bakanlığı
Slovakya	İmar ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Kalkınma Ajansları Entegre Ağı
Slovenya	Yerel Yönetim ve Bölgesel Politika Ofisi
Türkiye	Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı

Kaynak:..DPT

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'a göre Türkiye'de Kalkınma Ajansları hem bölgelerin rekabet gücünü arttıracak hem de bölge içi ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesine çalışacaktır. Dolayısıyla mevzuatta rekabet gücünün artırılması ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi amacının birlikte yer aldığı görülmektedir. Yani

İngiltere'deki gibi bu iki unsurdan biri öne çıkarılmamış aksine bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi Türkiye'de Kalkınma Ajansları'yla birlikte kamuoyunun gündemine yeniden gelmiştir. Türkiye için ülke içindeki ve dışındaki yatırımların bölgeye çekilebilmesi noktasında bu iki hedef birbiriyle çelişmektedir. Bu yatırımların bölgeye çekilmesinde bir ülkenin her bölgesinin aynı oranda başarıyı sağlaması mümkün değildir. Aşağıdaki tablo dünyada ve Avrupa'da doğrudan yabancı yatırımların Gayrisafi Milli Hâsıla içindeki yüzdesinin 2000–2004 yılları arasındaki değişimini göstermektedir.

Şekil 5.2: Doğrudan yabancı yatırım yoğunluğu

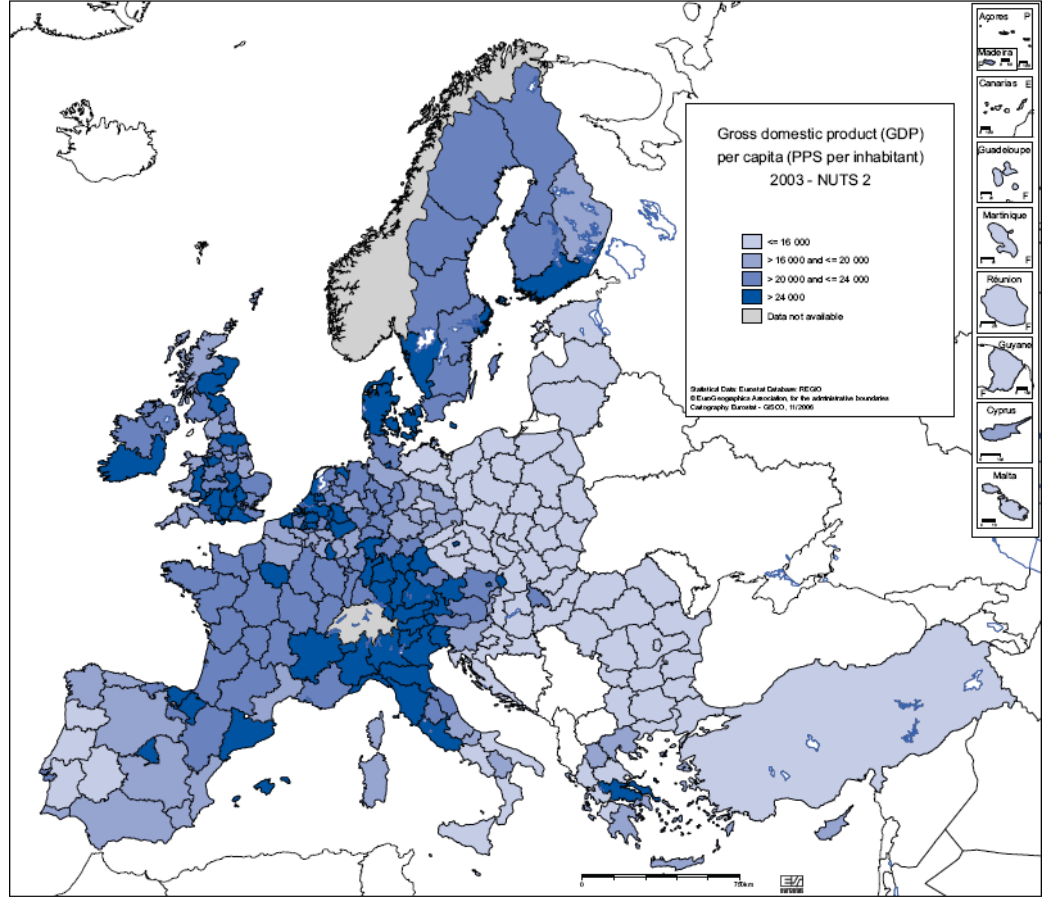

Kaynak: Kaynak: Yunus Emre ÖZER, Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye 2006

Bu tabloya göre AB boyutunda ülke bazında Lüksemburg, Belçika, İrlanda yabancı yatırımcıyı çekmede önemli yüzdelere ulaşmışken Macaristan, Bulgaristan, Romanya gibi ülkelerde yabancı yatırımcıyı bölgelerine çekme hususunda aynı başarıyı yakalayamamıştır. Keza aynı oranda başarının yakalanması durumunda bile mevcut farklar giderilmesi güçtür. Bölgelerarası dengesizliklerin giderilebilmesi için geri kalmış bölgelerin mevcut farklarının kapatılabilmesi adına daha fazla yatırımı bölgesine çekmesi gerekmektedir. Ancak bölgelerarasındaki rekabet ortamında hiçbir bölgenin kendisine yapılabilecek bir yatırımın çeşitli sebepleri dikkate alarak başka bir bölgeye -bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi amacıyla- aktarılmasına izin vermesi beklenmemelidir. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı aday ve üye ülkelerde bir bölgesel politika aracı olarak kullanılan Avrupa Birliği bünyesinde de

bölgelerarası dengesizlikler ciddi bir sorundur. Aşağıdaki şekil Avrupa’da kişi başına düşen gayri safi milli hâsıla verileriyle oluşturulmuş bir haritayı içermektedir. Özer (2006)

Şekil 5.3: 2003’de Avrupa’da kişi başına düşen milli gelir

Kaynak: Yunus Emre ÖZER, Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye 2006

Yukarıdaki şekle göre, Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın bölgesel politikalarda etkin bir aktör olarak kullanıldığı Avrupa’da kişi başına düşen milli gelir açısından farklılıkların giderilemediği görülmektedir. Şekilde görüldüğü üzere, 2003 yılında kişi başına düşen milli gelirin 24000 avronun üstünde olduğu bölgeler Kuzey İtalya, Kuzey İspanya, Yunanistan’da Atina bölgesi, Güney Almanya gibi Avrupa’nın gelişmiş bölgelerdir. Ancak özellikle orta ve doğu Avrupa ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir 15000 avronun altındadır. AB’ye adaylık sürecinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde kurulan ajansların Avrupa’nın doğusu ve batısı arasındaki kişi başına düşen milli gelir boyutuyla dengesizliğin giderilmesine çok

fazla katkı sağlayamadığı düşünülebilir. Keza, AB 15 ülkelerinde de ajansların süregelen uygulamasına rağmen bu ülkelerin de bölgeleri arasında dengesizlikleri mevcuttur. Bu da bölgelerarası dengesizliğin, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın varlığına ve AB aday ve üye ülkelerinde bölgesel politika aracı olarak kullanılmasına rağmen Avrupa'da mevcut olduğunun bir göstergesidir. Dolayısıyla Bölgesel Kalkınma Ajansları'ndan Türkiye için bölgelerarasındaki dengesizliklerin giderilmesinden ziyade bölge içi dengesizliklerin giderilmesini beklemek daha mantıklı görülmektedir. Bölge içi dengesizliklerin tek tek giderilme çabasının, Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)'nin genel koordinasyon görevinin de yardımıyla, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesine katkı sağlaması da bu noktada ihtimal dâhilindedir. Özer (2006)

Polonya AB üyelik sürecinde ve sonrasında diğer aday ülkeler gibi, bölgesel farklılıkların giderilmesinde kalkınma ajanslarını bir politika aracı olarak kullanmış ve halen kullanmaktadır. Tablo 5-23'te, bir fikir vermek açısından, 2004 Mayıs'ında AB'ye tam üye olan ve sosyo-ekonomik yapısı itibariyle Türkiye ile benzerlikler taşıyan Polonya'nın düzey 2 bölgeleri itibariyle bölgesel ve kişi başına GSYH rakamları verilmiştir. Tablo'dan da izlenebileceği gibi, SGS'ye göre 1996 yılında GSYH değeri 47.899.9 milyon Euro olan Mazowieckie Bölgesi'nin 2006 yılındaki GSYH değeri iki kattan daha fazla artarak 101244.2 milyon Euro'ya ulaşmıştır. Mazowieckie, gerek 1996 gerekse de 2006 yılı için en yüksek GSYH'ye sahip olan bölgedir. 1996, 2000, 2004 ve 2006 yılları için en yüksek kişi başına GSYH rakamlarına sahip olan bölge de burasıdır. 1996 yılında en düşük GSYH değerinin gerçekleştiği bölge 6422.9 milyon euro ile Lubuskie'dir. 2006 yılında Lubuskie'nin yerini 10308.3 milyon Euro ile Opolskie Bölgesi almıştır (Işık ve diğ. 2010, ss.7-8).

Tablo-5.23: Polonya’da Düzey-2 bölgeleri, GSYH (Milyon Euro SGS) ve kişi başına GSYH(Euro SGS)

BÖLGE	YILLAR							
	1996		2000		2004		2006	
	GSYH	KBGSYH	GSYH	KBGSYH	GSYH	KBGSYH	GSYH	KBGSYH
Lódzkie	15734.4	5900	21775.3	8300	26129.2	10100	28987.8	11300
Mazowieckie	47899.9	9500	70949.5	13900	85825.8	16700	101244.2	19600
Malopolskie	19198.1	6100	25724.9	8000	30464.4	9400	34801.2	10600
Slaskie	38830	8000	47298.7	9900	57987.7	12300	60937.1	13000
Lubelskie	11771.6	5300	14203.6	6400	16612.7	7600	18043.4	8300
Podkarpackie	10869.1	5200	13470.3	6400	16035	7600	17621.5	8400
Swietokrzyskie	7002	5300	9288.4	7100	10921.1	8500	11962.7	9300
Podlaskie	6517.8	5400	8380.8	6900	9841.6	8200	10789.6	9000
Wielkopolskie	22804.2	6900	32707.4	9800	39592	11800	43641.8	12900
Zachodniopomorskie	12144.2	7100	15873.4	9400	17240.4	10200	18943.5	11200
Lubuskie	6422.9	6400	8349.8	8300	9880	9800	11016.7	10900
Dolnoslaskie	21603.8	7300	27843.6	9600	32305.1	11200	37886.9	13100
Opolskie	6926.7	6400	8325.4	7800	9913	9400	10308.3	9900
Kujawsko-Pomorskie	13452.6	6500	17402.9	8400	20242.8	9800	22181.3	10700
Warminsko-Mazurskie	7987.8	5500	10261.6	7200	12151.5	8500	13240.5	9300
Pomorskie	14664.7	6800	19805.3	9100	23444.6	10700	26613.2	12100

Kaynak: (Işık ve diğ. 2010, ss.7-8).

Tablo-5.24: Türkiye ve Polonya Düzey-2 bölgeleri 15-64 yaş istihdam ve işsizlik oranları (%)

BÖLGELER (TÜRKİYE)	2006		2007		2008	
	15-64 YAŞ İSTİHDAM ORANI (%)	İŞSİZLİK ORANI (%)	15-64 YAŞ İSTİHDAM ORANI (%)	İŞSİZLİK ORANI (%)	15-64 YAŞ İSTİHDAM ORANI (%)	İŞSİZLİK ORANI (%)
TR10	45.2	9.9	44.7	9.3	44.8	9.9
TR21	55.4	6.7	53.7	6.2	52.8	9.5
TR22	54.1	4.4	54.3	4.5	49.6	6.2
TR31	46.1	8.6	47.5	8.6	45.1	10.5
TR32	54	4.4	50.3	7.9	50.7	9.4
TR33	51.3	5.2	46.5	5.5	44.6	6.8
TR41	51.6	6.4	50.5	7.1	49.3	9.2

TR42	46.8	8.6	45.6	9.2	47.8	8.7
TR51	44.6	10.4	44.5	9.9	43.5	10.5
TR52	43.5	8.2	45	8	51.2	8.2
TR61	58.9	5.6	58.1	5.7	57.4	7.8
TR62	42.9	12.3	44.5	12.1	44.2	13
TR63	42.9	8.6	41	9.7	41	14.3
TR71	46.1	9.2	43.6	7.1	38.6	8.5
TR72	40.2	7.8	40.9	9.5	39.7	10.1
TR81	53.4	4.7	51.2	6.9	55.5	5.8
TR82	62	3.5	53.2	3.1	55.1	4.9
TR83	54.9	4.7	55.7	6.6	56.7	5.9
TR90	62.7	4.4	59	4.9	61.3	4.5
TRA1	48.4	3.6	43.9	4.6	49.9	5.5
TRA2	51.8	3.7	48.7	4.8	49.5	5.4
TRB1	42	9.9	40.3	10.4	39.1	12.3
TRB2	40.1	8.1	37.1	11.8	34.3	13
TRC1	37.3	11	35.9	16.7	39.4	14.6
TRC2	31.1	9.1	28.3	12.8	28.9	12.8
TRC3	27.8	13.5	25.7	18	27.1	15.8
BÖLGELER (POLONYA)						
Lódzkie	56.2	13.4	59	9.3	61.3	6.7
Mazowieckie	58.8	12.3	60.9	9.1	64.6	6
Malopolskie	55.8	12.6	58.1	8.5	61	6.2
Slaskie	51.1	14.2	54.1	8.1	56.3	6.6
Lubelskie	56.9	12.8	59.8	9.5	59	8.8
Podkarpackie	53.7	13.7	56.5	9.6	57.8	8.2
Swietokrzyskie	54.7	15.5	58.3	12.1	60.8	8.8
Podlaskie	57	11.3	59.2	8.9	61.7	6.4
Wielkopolskie	55.2	12.7	57.6	8.3	60.2	6.1
Zachodniopomorskie	49.4	17.2	51.9	11.5	54.2	9.5

Lubuskie	52.7	14	55.6	9.8	56.8	6.5
Dolnoslaskie	52.5	17.3	55	12.7	56.8	9.1
Opolskie	54.3	13.5	56	9.4	57.3	6.5
Kujawsko-Pomorskie	51.2	16.2	53.8	11.3	55.6	9.1
Warminsko-Mazurskie	50.7	16	54.4	10.5	55.8	7.4
Pomorskie	53.2	13.8	56.3	9.5	58.7	5.5

Kaynak: (Işık ve diğ. 2010, ss.7-8).

Tablo 5.24’de, Polonya ve Türkiye’nin Düzey-2 bölgelerinin 15-64 yaş arası istihdam ile işsizlik oranları verilmiştir. Genel itibariyle bakıldığında, Türkiye’de bölgelerdeki işsizlik oranları genellikle artma eğilimi gösterirken, Polonya’da işsizlikte azalma eğilimi görülmektedir. Buna bağlı olarak, 15-64 yaş arası istihdam oranları genellikle Türkiye’deki bölgelerde azalırken, Polonya’daki bölgelerde artmaktadır. Türkiye’de, 2006, 2007 ve 2008 yılları için en yüksek işsizlik ve en düşük istihdam oranı TRC3 bölgesindedir. TRC3 bölgesinin 2008 yılındaki işsizlik oranı % 15.8 iken, 15-64 yaş arası istihdam oranı % 27.1’dir. 2008 yılında en düşük işsizlik oranı % 4.5 ile TR90 bölgesindedir. Polonya’daki Düzey-2 bölgelerinde işsizlik oranı 2006 yılında ortalama % 13, 2008 yılında ise yaklaşık % 7’dir. Tablodaki verilerden Polonya’da kalkınma ajanslarının özellikle işsizlik oranının azalması ve istihdam oranının artmasında önemli bir işlev gördüğü söylenebilir. Kaynak: (Işık ve diğ. 2010, ss.7-8).

Türkiye AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, en fazla bölgesel dengesizliğe sahip olan ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kocberber 2006, s.40). Bu gerçekten hareketle, Türkiye’de, bölgesel gelişmenin sağlanması, bölgelerarası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılması için çeşitli politikalar ve araçlar uygulamaya konulmuştur.

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasında temel araç olan ‘Bölgesel Kalkınma Planları (BKP)’nin yanı sıra; ‘Yatırım Teşvikleri’, ‘Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY)’, ‘Organize Sanayi Bölgeleri’ (OSB), ‘Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)’ ve ‘Kırsal Kalkınma Projeleri (KKP)’ gibi araçlar kullanılmıştır(DPT 2006, s.12).

Kalkınma ajanslarının, Türkiye Cumhuriyeti bölgesel politikalarının araçları olarak gündeme gelmesi, AB'ye üyelik için yürütülen çalışmaların sonucudur. Berber ve Çelepçi (2005) 2006 yılında DPT koordinasyonunda kurulmaya başlanan Kalkınma Ajansları'nın sayıları 2009 yılında 26'ya ulaşmıştır.

AB üyesi ülkelerin uyguladıkları bölgesel politikalarla en baştaki hedefleri kadar olmasa da bölgesel kalkınma açısından başarıya ulaşmış oldukları ancak bölgesel kalkınmaların bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmada yeterli olmadığı, hem birlik içindeki ülkeler arasında hem de birlik üyesi ülkelerin bölgeleri arasında bu sorunun devam ettiği görülmektedir.

6. SONUÇ

Ülke ekonomilerinin küresel rekabet ortamında güçlü birer aktör olabilmeleri için gerekli koşullardan biri, bölgesel farklılıkların giderilmesidir. Bu nedenle, her ülkede bölgesel farklılıkların giderilmesi, ekonomi politikaları belirlenirken dikkate alınan konuların başında gelmiştir. Nitekim bu sorunun giderilmesi için, hem AB'de hem de Türkiye'de dönemselsel olarak farklılaşan pek çok çözüm önerisi gündeme gelmiştir. AB'de 1957 tarihli Roma Antlaşması'ndan günümüze dek bölgesel politikanın önemi giderek artmıştır. Özellikle 2004,2007 ve 2013 yıllarında gerçekleşen genişlemeler ile gelir düzeyi AB ortalamasının oldukça altında olan 13 yeni üyenin de Birliğe katılmasıyla bölgesel politikaların AB düzeyinde ele alınması daha fazla önem arz etmeye başlamıştır.

Türkiye'de de bölgesel gelişme politikalarında son yirmi yıldır önemli değişiklikler gözlenmiştir. 1950'li yıllardan sonra genel kabul gören bölgesel gelişme konsepti “büyümenin ön koşulu olarak büyük altyapı yatırımlarını” içermekteyken; günümüzün bölgesel gelişme anlayışı yenilik, yenilikçi çevre, bilgiye dayalı kalkınma anlayışı, beşeri sermaye, kolektif öğrenme, karşılıklı bağımlılık, yerel kültür gibi kavramlarla örülmüştür (Mengi 2001, s.30).

Tablo 6.1: Geleneksel tavandan tabana yaklaşıma karşı yeni tabandan tavana yaklaşım

Yenilikler	Geleneksel Tavandan Tabana	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusal merkezi yönetime bağlı yapı Bürokratik genel yaklaşımlar	Bölgesel yarı özerk yapı Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar
Ekonomik Araçlar	Bölgeler arası eşitlik Ulusal ekonominin büyümesi	Bölgeler arası rekabet Bölgesel ekonominin büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/ihtiyari Sorunlara tepki veren (reactive)	İhtiyari sorunları öngörerek önlem geliştiren (proactiv)
Politika Araçları	Bürokratik düzenlemeler Mali yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri	Finansal yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri

Kaynak: (Berber ve Çelepçi, 2005, s.147)

Bölgesel farklılıkların giderilmesi amacıyla uzun yıllar bölgesel planlar hazırlanmış; ancak planlarda yer alan öncelikler sürekli değişmiş ve bölgesel kalkınma girişimlerinden beklenen sonuç alınamamıştır. Nitekim yürürlüğe giren Beş Yıllık Kalkınma Planları incelendiğinde, planların sürdürülebilir bir planlama anlayışından yoksun olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulamasına başvuran Türkiye, bölgelere gerekli desteği sağlamış; ancak gerekli denetimi yapamamıştır. Önerilen çözüm önerilerine rağmen, bölgesel farklılıkları açıklamasında kişi başına GSYİH verileri dikkate alındığında, gerek AB’de gerek Türkiye’de bölgeler arasında ciddi farklılıkların hala devam ettiği gözlenmiştir. Sonuçta Türkiye’nin bölgesel politika alanında bugüne kadar izlediği politikalar ve mevcut kurumsal yapı ile söz konusu farklılıkları gideremediği ortadadır. Yeni kalkınma anlayışının ve devlet dışı organizasyonları, yönetim sürecinin bir parçası haline getiren yönetim kavramının bir sonucu olarak ortaya çıkan Bölgesel Kalkınma Ajansları modeli, geleneksel yapının sunduğu araçlardan farklı ve esnek bir yapı sunarak yerel dinamiklere önem atfetmekte; bunların harekete geçirilmesi hedefini benimsemektedir. Bu hedef, yerel ve bölgesel

otoritelere daha fazla söz hakkı tanınması ihtiyacını da doğurmaktadır. Bu bağlamda söz konusu modelin başarısı, geleneksel kalkınma anlayışındaki yapıdan farklı olarak, bölgelerin merkezden aktarılan yetki ve kaynak ile donatılmış kurumsal bir kapasiteye sahip olup olmamasına bağlı hale gelmiştir.

Yerel dinamiklerin ortaya çıkarılması noktasında stratejik kurumlar olarak nitelendirilen Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temel amacı; bölgedeki ekonomiyi canlandırmaya yönelik hizmetler vermek ve bölgenin girişimci potansiyelini geliştirmek, diğer bir ifadeyle belli bir bölgedeki aktörler arasında etkileşim ve işbirliği ağları oluşturmak ve koordinasyonu sağlamaktır. Öte yandan Bölgesel Kalkınma Ajansı politikalarının bölgesel hedefli olması, bölgesel politikalarda daha seçici bir yaklaşım izlenmesini gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 6.2’de Türkiye’de uygulanan Kalkınma Ajansları modelinin güçlü ve zayıf tarafları çıkarılmıştır.

Tablo 6.2: Türkiye’de uygulanan Kalkınma Ajansları modelinin güçlü ve zayıf olduğu tarafları.

Güçlü Olduğu Tarafları	Zayıf Olduğu Tarafları
Sorumlu oldukları bölgenin dinamiklerini ve potansiyellerini belirleme açısından işlevsel bir yapılanmasının olması	Kalkınma Ajansları’nın denetimi konusundaki belirsizlik
Uzman kadrolara sahip olmaları	Kalkınma kurullarında çalışan kesimin temsil edilmemesi
AB fonlarının verimli kullanılması açısından iyi bir organizasyon yapısına sahip olmaları	Düzyey-2 belirlenirken illerin -homojen gelişmişlik düzeyi sağlayamamış illerden- oluşturulması.
Katılımcı bir yapıya sahip olmaları	Tüm Türkiye’de tek tip bir yapılanmasının olması
Farklı aktörler tarafından uygulanan bölgesel projelerde koordinasyonu sağlaması	Ön hazırlık yapılmadan kuruluş sürecine geçilmesi
Kalkınma Bakanlığı koordinatörlüğünde olması	Hukuki statüsündeki belirsizlikler
Sorumlu oldukları bölge ile alakalı envanterlerin, istatistikî ve sektörel bilgilerin tek elde toplanmasını sağlaması	Şeffaflık ve hesap verilebilirlik konusundaki belirsizliği
Bölgesinde yatırım yapan yabancılara gerekli teknik desteği sağlaması	Bölgesel farklılıkların giderilmesi hedefi yasada belirtilmiş olsa da, geri kalmış bölgelere sunulacak ayrıcalıklardan bahsedilmemiş olması ve bu durumun belirsizliği

Bölgelerin yatırım envanterinin çıkarılması konusunda yetkili olması	Bölgesel rekabeti ön plana çıkaran yapısı
Basta KOBİ'ler olmak üzere yerel aktörlerin teknik kapasitesini desteklemesi.	Yönetim kurulunda yer alacak STK'ların seçiminin nasıl yapılacağına dair bir kıstasın, yasada olmaması

Kaynak: Farklı kaynaklardan ve yaptığım okumalardan elde ettiğim bilgiler sonucunda hazırladığım tablo. 2013

Bugün AB'ye üye ülkelerde de fonların kullanımını kolaylaştırıcı bir yapısal politika aracı olan bölgesel kalkınma ajanslarının, Türkiye'de de bölgesel farklılıkların giderilmesi açısından uygun bir model olması beklenmektedir. Ancak, Türkiye'deki kalkınma ajans oluşumlarının nispeten yeni olduğu ve bunların henüz uygulama sonuçlarının ölçülebilir şekilde ortaya çıkmadığı bir gerçektir. Mevcut durumdaki haliyle Türkiye'deki kalkınma ajansları AB bölgesel yatırım fonlarından şimdilik yeterince yararlanamadığından bölgesel dengesizliklerin kısa vadede kalkınma ajansları sayesinde giderilebilmesi beklenmemelidir.

Kalkınma Ajansları'na yönelik ön hazırlık yapılmadan kuruluş sürecine geçilmesi, bu geçiş sürecinin ülkede yeteri kadar tartışılmamış olması ve bu konuda kamuoyunda, ajanslara yöneltilen eleştirilerin ilk etapta sadece siyasi eleştiri boyutunda kalmış olması ajansların gerektiği gibi değerlendirilememesi sebep olmuştur. Bu nedenle tablo 6.2'de bahsedilen sistemin zayıf olduğu noktalar dikkate alınarak Türkiye'de uygulanmakta olan Kalkınma Ajansı modeli ve Türkiye'deki İBBS sistematığı tekrar değerlendirilerek gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Avrupa Birliği'nde mevcut kalkınma ajansları, bölgesel kalkınmayı verimlilik ve rekabetle gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu durum, bölgeyi geliştirebilmekte fakat bölgedeki yaşayan vatandaşların tamamının gelişimini sağlayamamaktadır. Bu nedenle bölgeler arasında oluşabilecek bir rekabet bu farklılıkları gideremeyeceği gibi yeni farklılıklar oluşmasına da sebep olabilir. AB ülkelerinde ki uygulama örneklerinde olduğu gibi, ajanslar sadece salt ekonomik kurumlar olmamalı, bölgesel sosyal stratejileri de hazırlamalıdır.

AB’de izlenen bölgesel politikalar, Türkiye’de ki uygulamaların aksine eşitsizliklerin giderilmesi önceliği değil, bölgesel rekabet önceliği üzerine kurulmuştur. Türkiye’de Kalkınma Ajansları ile AB’dekine benzer bir yapıyı uygulamaya koyarak bölgesel gelişme politikalarına yeni bir yaklaşım getirmektedir. Bölgesel gelişmedeki bu yenilik bölgelerin ekonomik anlamda yabancı sermaye çekme, finansman sağlama ve yatırım yapma konularında daha fazla serbestliğe kavuşmaları sonucu doğuracaktır. Ancak, ajansların yönetiminin organik anlamda Kalkınma Bakanlığı’na bağlı olması ve özel sektör ile sivil toplum örgütlerinin yapılanmanın içinde olmakla birlikte son sözün Kalkınma Bakanlığı’na ait olması Türkiye’deki Kalkınma Ajansı modelinin AB’dekilerden farklı bir yapılanma içinde olduğunu göstermektedir. Türkiye’deki kalkınma Ajansları bu nedenle neoliberal kesimden Kalkınma Ajanslarının DPT’nin Taşra Teşkilatları olduğu yönünde ki eleştirilere maruz kalmaktadır.

Kalkınma Ajansları’nın kamu kurumu mu yoksa özel sektör mü olduğunun tam olarak anlaşılmasından kaynaklanan endişelerin giderilmesi için, gerekli hukuki düzenlemeler yapılmalı, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri hakkında Kanun kapsamında, tüzel kişilik sahibi olarak özel hukuk hükümlerine tabi olan kalkınma ajansları, tüzel kişiliği haiz ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbi olarak faaliyet gösteren Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) gibi kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılmasını, hesap verilebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere çıkarılan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu’na ve Devlet İhale Kanunu ile Kamu İhale Kanunu hükümlerine tabi olmalıdırlar.

Sonuç olarak, yerelin sorunları uzaktan planlama ile çözülememekte; imkânları, potansiyeli, yerel gelişme bilgileri ise uzaktan algılanamamaktadır. Yeni planlama ve idari örgütlenme anlayışı içinde, uygun kurumsal altyapının oluşturulmasıyla birlikte planlamanın ilgili yerleşmelerde, yukarıdan-aşağıya değil aşağıdan-yukarıya başlatılan etkileşimli bir süreçle yapılması ve uygulanması gerekmektedir (Arslan 2010, ss.100-105).

Kalkınma ajansları buldukları bölgelerin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlayacakları bölge planları, yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı, proje ve faaliyet destekleme kapasitesi ve yerel potansiyeli, dinamikleri ve imkânları harekete geçirebilecek yapısı ve araçları ile hem ulusal hem de yerel düzeyde başta istihdam ve gelir olmak üzere ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileştirilmesine, dolayısıyla ülkenin genel refahının artırılması ve istikrarının pekiştirilmesine olumlu katkılar sağlayabilecek kurumlardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Çamur K.C.& Gümüş Ö.,2005. İstatistiki bölge birimleri, NUTS sistemi. bölgesel kalkınma ajansları nedir, ne değildir?, Paragraf Yayınevi, 1.Baskı, Ankara.
- Danson, M. W., 2000. Debates and Surveys,Regional Development Agencies and the ‘New Regionalism’ In England, Regional Studies, Vol.34.9.
- Dunford M.& Kafkalas G. 1992. *Cities and Regions in the New Europe içinde Murray, R., Europe and New Regionalism*, Londra.
- Dinler Z.,2001. *Bölgesel iktisat*, Etkin Yayınevi, Bursa, s.100
- Dulupçu M.A.ve Gövdere B., 2005. *Bölgesel gelişme stratejileri için bir perspektif: yerel bilgi ağbağlarıyaklaşımı*, Haluk Erlat (der.), *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 139
- Elmas, G., 2001. *Küreselleşme sürecinde bölgesel dengesizlikler* , Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul. s.91
- Erçin E., 2003. *Avrupa birliği'nin bölgesel politikası*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, s.10
- Gündüz, A.,Y. 2006. *Bölgesel kalkınma politikası*, 1.Baskı. Bursa: Ekin Kitabevi, s.14
- Ildırar, M., 2004. *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, s.150 Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Karakılçık, Y. 2006. *Yerel yönetim ve bölge kalkınma ajansları: sivil toplum kuruluşlarının artan işlevleri açısından bir irdeleme*”, III. Uluslararası STK’lar Kongresi Bildiriler Kitabı, 18 Mart Üniversitesi İİBF Yayını, s.229, Çanakkale
- Keleş, R.,1994. *Yerinden yönetim ve siyaset* , İstanbul, Cem Yayınları s.75
- Nalbant, A., 997. *Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, Yapı Kredi, İstanbul, s.223-256.
- Sarı, A.,O., 2006, *Katılım öncesi mali araçlar ve Türkiye*,İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 10.
- AVANER, T., 2005. *Bölgesel kalkınma ajansları nedir, ne değildir?” içinde “BKA siyasal rejim sorunu yaratır mı?”*, Menaf TURAN (der.), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005
- Tiftikçigil, B.,Y, 2010. *Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşüm ve kalkınma ajansları*. İstanbul, Derin Yayınları, s.83
- Tekeli, İ., 2008 *Türkiye’de bölgesel eşitsizlik ve bölge planlama yazıları*,3.Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları s.22
- Tekeli, İ.,1972. *Bölge planlama üzerine*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- USİAD, 2005. *Bölgelerarası, gelişmişlik farkları açısından Türkiye*”, Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği Ada Strateji, İstanbul, 7-12
- Uzay, N.,2005. *Bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi ve bölgesel kalkınma ajansları*, Ekonomi Kitapları Dizisi: 17, İstanbul: Seçkin Yayınevi. s.109

Sürelî yayımlar:

- Altınışık, İ. & Peker H.S., 2010. *Bölgesel kalkınma ajansları, ekonomik önemi, avrupa birliği ve Türkiye 'deki durumları*, Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı 34
- Alagöz, M., 2007. *Sürdürülebilir kalkınmada çevre faktörü: teorik bir bakış*. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694-528X, Sayı:11, Ocak
- Arslan, E., 2010. *Kalkınma ajansları ve kalkınma ajanslarının Türkiye ekonomisine beklenen katkıları*, KAMU-İŞ, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C:11, S:3
- Bayraktar F. 2002, *Avrupa Birliği 'nin bölgesel kalkınma politikası ve bu politikanın aday ülke olarak Türkiye açısından anlam ve önemi*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ankara, s.15
- Duluğuçu, M.,A.,2001. *Sürdürülebilir kalkınma politikasına yönelik gelişmeler*, Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 20
- NALBANT, A. 1996. *Bölgesel Devlet: yeni bir devlet biçimi mi? kuramsal temeller*, Amme İdaresi Dergisi, C.29, S.2.
- Kayasü, S. 2002. *Yeni planlama paradigması ve kurumsallaşma süreçleri üzerine*, Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2002/4,Ankara
- Işık N, Baysal D ve Ceylan O., 2010. *Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları*, Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 2010, Cilt:3, Sayı:2, ss.7-8..
- Özmen, F. 2008., *AB sürecinde Türkiye 'de bölgesel kalkınma ajanslarının karşılaşılabilecekleri temel sorun alanları*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(3): 93-96-331.
- Şahin., Ü., 2004. *Truva atı olarak sürdürülebilir kalkınma*”, Ekoloji Dergisi

Diğer yayınlar:

- Aktakas, B.G. 2006, *Bölgesel/Yerel kalkınma, bölgesel gelişme için bir model*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akşahin, S. B. 2008. *Avrupa Birliği'nin bölgesel politikası, yapısal araçların koordinasyonu ve Türkiye'nin uyumu*, AB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Berber, M., Çelepci, E., 2005. *Türk bölgesel kalkınma politikalarında yeni arayışlar:kalkınma ajansları ve Türkiye'de uygulanabilirliği*. Trabzon: Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Trabzon.
- Bozkurt, C.,2001 *Güneydoğu Anadolu Projesi ve Bölgesel Kalkınma*”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Adana, s.55
- Bilen. G, *Türkiye'de yeni bölgesel politikaların oluşumu*, Türkiye Kalkınma Bankası.
- Burak, M.,B., 2011 *Kalkınma Ajanslarının bölge planlama sürecindeki yeri, İzmir Kalkınma Ajansı 2010-2013 İzmir Bölge Planı örneği*, İzmir Y.Lians Tezi
- Cilavdaroğlu, A., A.,2008. *Bölgesel Kalkınma Ajansları, Türkiye de Kuruluş ve İşleyiş Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
- Darıcı B.,2007. *Yerel kalkınmada küresel yaklaşımlar ve Türkiye'nin konumu*, Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, s:219
- D.P.T. 2009. *Yıllar İtibarıyla Kalkınmada Öncelikli Yörelere*, Ankara
- D.P.T. 2007 *Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Stratejik Çerçeve Belgesi*, Ankara
- D.P.T, 2007 *8.Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Yayın No: 2592, Ankara
- D.P.T.2006. *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007- 2013)*, Ankara.
- D.P.T. 2002.*2003 Yılı Programı*, Ankara.
- D.P.T. 2000.*Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2000a
- D.P.T 2000b.*Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, Ankara,
- D.P.T. 1984. *1984 Yılı Programı*, Ankara. , s.334
- D.P.T. 1979. *Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Ankara, s.58
- D.P.T. 1974, *1974 Yılı Programı*, Ankara, s.352
- D.P.T.1973 *Yılı Programı*, Ankara, 1972b. s.305
- D.P.T. 1972. *Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl (1973-1977)*, Ankara, 1972a. s.947-949
- Devlet İstatistik Enstitüsü,1991. *1990 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş*, Ankara,
- Dinçer,B.,Özaslan M., ve Kvasoğlu, T., 2003. *İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması*, Yayın No DPT 2671
- Erzi, G., 2005. *Yeni bölgecilik akımı ve bölgesel kalkınma ajansları, planlamada yeni politika ve stratejiler: riskler ve fırsatlar, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu*, İstanbul, 25-26
- Ergen, Y.B., Dede, O.M.ve Ayten, A.M., Ergen, M.,2007. *İstatistiki bölge bilimi kavramına eleştirel bir yaklaşım: “Kayseri-Sivas-Yozgat” örneği üzerine bir değerlendirme*, 12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, İstanbul, 149- 155.

- Ecemiş Kılıç S., 2009. Proposals for administrative structure and regional planning in Turkey. *European Planning Studies*, 17, (9), 1283-1301.
- Güner M.,2005. *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye'ye Yansımaları*. I. Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri. Elazığ.
- Gonca H.G., 1994. *Avrupa Topluluğu Bölgesel Kalkınma Politikası*, yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Baskı, Ekin Yayınları, Bursa, s.123
- Gönel, F. 2002. *Globalleşen dünyada (nasıl bir) sürdürülebilir kalkınma*”,*Birikim* 158: 72-80.
- Göymen K., 2005. *Türkiye’de bölge politikalarının evrimi ve bölgesel kalkınma ajansları*, Yerel Kalkınma için Ortaklıklar Uluslararası Konferansı, İstanbul,s.41.
- Güler Birgül A., 2005. *Bölgesel kalkınma ajansları nedir, ne değildir?* İçinde Sunuş,3-10, Derleyen; Menaf TURAN, Paragraf Yayınları, No; 6, Ankara,
- GÜNER, M., 2007. *Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. ss.80-82.
- GÜRAN, T.,1997. *Osmanlı Devleti’nin ilk istatistik yıllığı 1897*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, s.3-6.
- IUCN 1980. Uluslararası Doğa Koruma Birliği, Dünya Koruma Stratejisi(World Conservation Strategy, IUCN, UNEP ve WWF.) <http://www.iucn.org/>
- İSTKA, 2009. *2010-2013 İstanbul Bölge Planı* <http://www.istka.org.tr/Portals/iska/images/1-%C3%B6lge%20Plan%C4%B1.pdf> Erişim 14.02.2013
- İzmir Kalkınma Ajansı, 2008. *Avrupa’da Kalkınma Ajansları*, Yayın No:İZKA-A/2008-01, Temmuz,
- İzmir Kalkınma Ajansı,2008. *2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı Çalışmaları*, <http://www.izka.org.tr/planlama/bolge-plani/2009-2013-izmir-bolgesel-gelisme-plani-calismalari/> Erişim Tarihi:10.01 2013
- İzmir Kalkınma Ajansı, *Araştırma Raporları*, <http://www.izka.org.tr/planlama/arastirma-raporlari/> Erişim Tarihi:15 Ekim, 2012
- Koyuncu, E.,2006. *Türkiye’de kalkınma sürecinde bölgesel, kalkınma ajanslarının rolü ve bir uygulama*”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz, Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1-6, 15-35.
- Karasu K., 2005.*İngiltere’de bölge kalkınma ajansları*”,*bölge kalkınma ajansları nedir, ne değildir?*, Paragraf Yayınevi Derleyen Menaf TURAN. Ankara s.198
- Kalkınma Bakanlığı, 2010. *Kalkınma ajansları 2011 yılı faaliyet raporu*. <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/14745/KalkinmaAjanslari2011YiliGenelFaaliyetRaporu.pdf> Erişim Tarihi: 08.12.2012
- Kayasü S.,Pınarcıoğlu.M.,Yaşar S.,S., Dere S., 2003. *Yerel/bölgesel ekonomik kalkınma ve rekabet gücünün arttırılması: bölgesel kalkınma ajansları* İTO yayın no: 2003-08 , ss.38-198-40-41
- Keleş, R. 1997. *Bölge gerçeği ve Avrupa*, Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2002/4, Ankara
- Koçberber, S. 2006. *Kalkınma ajansları ve Sayıştay denetimi*, Sayıştay Dergisi, Sayı: 61, Ankara, ss.37-55 -40-47-48

- Kulaksız, Y. 2008. *Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farkları, istihdam ve kurum hizmetlerinin çeşitlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, s:18
- Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu
http://www.istka.org.tr/Portals/iska/images/2011_YILI_FAAL%C4%BOYET_RAPOR_U.pdf Erişim Tarihi: 09.12.2012
- Karaaslan, G. 2008. *Avrupa Birliği ve Türkiye’de bölgesel politikalar ve kalkınma ajansları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Maliye Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi s.78
- Mengi A. 2001. *Avrupa Birliği’nde bölge, bölge planlaması ve Türkiye*, GAP Dergisi, Mayıs s:30
- Neşe K., 1993. *Bölgesel Gelişme Politika Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özen, P., 2005. *Bölge kalkınma ajansları-TEPAV*
- Özer Y.E.,2006. *Küresel rekabet - bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye*,
- Özen, P., 2005. *Bölge kalkınma ajansları-TEPAV*
- Peşelioğlu, İ., 2007. *Avrupa Birliği perspektifinde Türkiye ekonomisinde bölgesel kalkınma ajanslarının uygulama imkânları*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. ss.104-156-157-163-165-168-169-169-170.
- Şen, Z.,2004. *Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığı ve katılım öncesi stratejisi çerçevesinde bölgesel politika alanlarında uyum durumunun değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 4-58
- Temizocak, Y., 2006. *Kalkınma Ajansları’nın önemi ve EGEV-EBKA deneyimi”*, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, ODTÜ, 7-8 Eylül 2006, Ankara, 388-389
- Tamer, A., 2008. *Kalkınma ajanslarının türk hukuk sistemindeki yeri*, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2757. s.3-4
- Tekeli İ.,2004. *Bir bölge plancısının çözüme çalıştığı sorunun büyüklüğü karşısında yaşadığı iç huzursuzlukları*, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu. ss.250-253
- TEPAV - *Polonya’da kalkınma ajansları*
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma_Ajanslari.pdf Erişim: 04.01.2013
- TEPAV-EPRİ.2005. *Mali İzleme Raporu*, Ankara, s.14
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868695r9722.Mali_Izleme_2005_Yil_Sonu_Degerlendirmeleri.pdf Erişim Tarihi: 04.01.2013
- Turan S., 2007. *Bölgesel kalkınma ajansları dünyadaki uygulamalar ve Türkiye modeli*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.Yüksek Lisans Tezi. Ss. 29-37-38-74-101-102-104
- TÜİK,2009. *Genel Nüfus Sayımı*
- Yazkan, E., 2008. *Bölgesel gelişme politikalarının başarısında kalkınma ajanslarının rolü*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. S.71